

Vuxenpedagogik i Sverige

Forskning, utbildning, utveckling
åren 1980–1996
En kartläggning

Per Andersson och Nils-Åke Sjösten

SOU 1997:120
Delbetänkande av Kommittén om ett nationellt
kunskapslyft för vuxna

Förord

Regeringen tillkallade i juni 1995 en parlamentariskt sammansatt kommitté för ett nationellt kunskapslyft för vuxna, Kunskapslyftskommittén (Dir 1995:67 och Dir 1996:71). Den 1 mars 1996 lade kommittén fram sitt första delbetänkande *En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande* (SOU 1996:27), där målen för denna strategi presenterades. Strategin vilar på tre hörnpelare, ungdomsutbildning, kunskapslyft för vuxna och livslångt lärande. Satsningarna inom dessa tre områden får inte betraktas var för sig utan måste ses som en helhet.

Riksdagen har i anslutning till den s.k. sysselsättningspropositionen bland annat beslutat om en särskild vuxenutbildningssatsning. Den genomförs under fem år med start 1 juli 1997 och omfattar då minst 110 000 helårsplatser. Antalet platser skall sedan öka med ytterligare 10 000 årligen fram till år 2000. Särskilda statliga medel fördelas till kommunerna för detta ändamål. Satsningen skall också bidra till att utveckla nya former för att möta vuxnas utbildningsbehov i framtiden och därmed efter femårsperioden kunna resultera i en reformerad vuxenutbildning.

Den särskilda vuxenutbildningssatsningen innebär nya förutsättningar för Kunskapslyftskommitténs arbete. Enligt sina tilläggsdirektiv skall kommittén följa den särskilda satsningen på vuxenutbildningen. Syftet med detta är att ge kommittén nödvändiga erfarenheter för att kunna dra slutsatser och ge förslag till den reformering av vuxenutbildningen som på 2000-talet skall avlösa den särskilda satsningen.

Kunskapslyftskommittén lade i början av år 1997 fram en sammanställning av svaren från de enkäter som kommittén tillställt olika vuxenutbildare. Rapporten – *Vuxenutbildare ser på sig själva* (SOU 1996:188) – har förhoppningsvis stimulerat till fördjupade organisatoriska och pedagogiska diskussioner hos olika vuxenutbildare och inspirerat till utveckling av verksamheten, speciellt inför och under den särskilda vuxenutbildningssatsningen.

Som ett fortsatt stöd i arbetet med att utveckla vuxenutbildningen redovisas nu *Vuxenpedagogik i Sverige – Forskning, utbildning, utveckling* (SOU 1997:120). Det är en kartläggning som på Kunskapslyftskommitténs uppdrag genomförts av Per Andersson och Nils-Ake Sjösten vid Linköpings universitet, institutionen för pedagogik och psykologi.

Per Andersson, doktorand i pedagogik, har samordnat och administrerat projektet. Han har sammanställt materialet och svarat för huvuddelen av rapportens del I, där han ensam svarat för kartläggning av utbildning m.m.

Nils Åke Sjösten, fil. dr. i pedagogik, har fungerat som medarbetare i projektet. Andersson och Sjösten har tillsammans svarat för materialet i rapportens del II och III.

Projektet har letts av Kunskapslyftskommitténs sekretariat genom Thorbjörn Levin.

Syftet med denna rapport är tvådelat. Genom att få en bred kartläggning inom området får Kunskapslyftskommittén för det första ett bra underlag för fortsatta diskussioner inom kommittén och för kommande ställningstaganden då det gäller pedagogisk utveckling. Genom att sprida rapporten hoppas kommittén också kunna ge vuxenutbildare bättre kunskap om vuxenpedagogisk forskning och utbildning så att dessa i sin tur skall få bättre förutsättningar för att utveckla vuxenutbildningen, speciellt under den särskilda vuxenutbildningssatsningen.

För ordningens skull bör påpekas att Kunskapslyftskommittén genom att publicera rapporten inte tar något ansvar för innehållet i den gjorda kartläggningen.

Stockholm i september 1997

Anders Arneson

/Åsa Sohlman
Thorbjörn Levin
Eva Johannesson
Marjut Torpo

Innehållsförteckning

Författarnas förord	11
Förkortningar	13
Inledning	15
Metod för kartläggningen	17
Uppdraget	17
Kartläggning av forskning	17
Bibliografin	17
Kriterier för urval av litteratur	18
Sammanställning av forskningsresultat	19
Kartläggning av utbildning och andra utvecklingsinsatser med vuxenpedagogisk inriktning	21
Referensgrupp	22
Del I – Vuxenpedagogik i Sverige	23
1 Inriktning på och omfattning av vuxenpedagogisk forskning	25
Forskningens inriktning	25
Forskningens omfattning	26
Skolverkets forskningsanslag för forskning inom skolväsendet	26
HSFR:s anslag till pedagogisk forskning	28
Doktorsavhandlingar i pedagogik 1990–1995	29
Professurer i pedagogik	31
Summering	31
2 Vad den vuxenpedagogiska forskningen kan lära oss – några axplock	33
Finns det behov av vuxenutbildning? Har vuxen- utbildningen någon betydelse?	35
Deltagande i utbildning – förutsättningar, hinder, rekrytering	36

Undervisning i vuxenutbildning	37
Lärarsyn på undervisning	38
Andra utbildningsformer än undervisning	39
Självständigt arbete	39
Problembaserat lärande	40
Grupparbete	40
Yrkespraktik	41
Distansutbildning	41
Deltagarnas erfarenheter av vuxenstudier	42
Resultat av deltagande	42
Bildning och vuxenutbildning	43
Organisering av utbildning	44
3 Utbildning och utveckling för vuxenpedagoger	47
Vuxenutbildning och vuxenpedagogik, allmänt	48
Folkbildningsområdet	50
Folkhögskolläraryrket – grundutbildning för folkhögskola och studieförbund	51
Folkhögskolans fortbildning	52
Studieförbunden	52
Kommunal vuxenutbildning	53
Fortbildningsavdelningen vid Linköpings universitet	54
Vuxenpedagogiska inslag i lärarutbildningar	55
Vidareutbildning för lärare i grundläggande vuxenutbildning	56
Universitet och högskolor	56
Arbetslivet	58
PA-programmet – grundutbildning med möjlighet till pedagogisk inriktning	59
Andra kurser och utbildningar riktade mot arbetslivet	60
Andra organisationer med arbetslivspedagogisk verksamhet	61
AmuGruppen	62
Distansutbildning	62
Sammanfattning	63
4 Möjligheter till pedagogisk utveckling	65
Vuxenpedagogisk forskning	65
Vuxenpedagogisk utbildning och utveckling	66

5	Referenser	69
Del II – Sammanfattningar av avhandlingar och andra centrala texter		
		75
6	Allmänt – vuxenpedagogik, vuxenutbildning	77
	Deltagande i utbildning	77
	Vuxnas kunskapsnivå – läsförmåga i Sverige och andra länder	81
	Självstyrt lärande	82
	Bildning i det moderna samhället	83
	Betydelsen av vuxenutbildning och vuxenstudier	83
	Vuxenstudier och studieekonomi	85
	Samordning mellan utbildningsanordnare	86
7	Distansutbildning	89
8	Folkbildning	91
	Folkbildningens institutioner	91
	Folkbildning för handikappade	93
	Folkbildning för arbetslösa	94
	Folkhögskolan	95
	Studieförbund/Studiecirkeln	99
	Folkbildningens historia	106
9	Kommunal vuxenutbildning	117
	Studiesituation och undervisning i kommunal vuxenutbildning	117
	Studerande i kommunal vuxenutbildning och studiernas effekter	120
	Lärare i kommunal vuxenutbildning	122
	Arbetslösa i kommunal vuxenutbildning	125
10	Universitet och högskola	129
	Pedagogiska arbetsformer i högskolan	129
	Examination och betyg	133
	Utbildningseffekter i högskolan	133
	Yrkesutbildning i högskolan	138
11	Utbildning vid AMU-center	149

12 Vuxenpedagogik i arbetslivet	153
Utbildning och arbetsliv	153
Om arbetslivets organisation och förändring	158
Arbetslöshet och arbetsliv	160
Del III – Bibliografi över vuxenpedagogiska texter	161
13 Allmänt	163
Vuxenpedagogik, vuxenutbildning	163
Rekrytering, förutsättningar för utbildning, karriär	168
14 Antologier	171
15 Arbetslöshet	179
16 Distansutbildning	181
17 Folkbildning	185
Allmänt om folkbildning	185
Folkhögskolor	188
Studieförbund/Studiecirkeln	190
Folkbildning – hinder och förutsättningar för deltagande	192
18 Kommunal vuxenutbildning	193
Allmänt om kommunal vuxenutbildning	193
Studiefinansiering, rekrytering	196
Prov i kommunal vuxenutbildning	196
Yrkesutbildning i kommunal vuxenutbildning	197
Grundvux	197
Uppdragsutbildning i kommunal vuxenutbildning	198
Kommunal vuxenutbildning och samordning med gymnasieskolan	199
Arbetslösa i kommunal vuxenutbildning	199

19	Universitet och högskola	201
	Pedagogisk process och organisation, allmänt	201
	Antagning, urval	206
	Rekrytering, karriär, livsbana	207
	Lärare i högskolan	209
	Studera i högskolan	210
20	Utbildning vid AMU-center	213
21	Vuxenpedagogik i arbetslivet	217
	Arbete – förutsättningar och hinder	217
	Arbete, yrkesroll etc. – om vuxna i arbetslivet	218
	Lärande, utbildning, kvalifikation, kompetens – om vuxnas lärande i arbetslivet	219
	Organisation – om arbetslivets organisation	229
	Förändringsarbete – om förändringar i arbetslivet	230
22	Vuxenpedagogik – internationell utblick	233

Författarnas förord

Denna kartläggning har genomförts vid Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet, där vi tillhör den vuxenpedagogiska forskningsgruppen. Kartläggningen är initierad av Kunskapslyftskommittén.

Huvuddelen av arbetet har gjorts under perioden februari–maj 1997. De resurser som har stått till förfogande motsvarar en arbetsinsats på sammanlagt 4 månaders heltidsarbete. Arbetsfördelningen mellan oss framgår av Kunskapslyftskommitténs förord.

Vi vill passa på att tacka alla som har bidragit till detta arbete på olika sätt: uppgiftslämnare, kolleger, Kunskapslyftskommitténs sekretariat och inte minst deltagarna i det seminarium med representanter för vuxenutbildning och vuxenpedagogik där en tidigare version av texten diskuterades.

Linköping i augusti 1997

Per Andersson

Nils-Åke Sjösten

Förkortningar

I denna skrift förekommer ett antal förkortningar. Som en hjälp till läsaren följer här förklaringar till många av dessa förkortningar.

AMU	Arbetsmarknadsutbildning (Förkortningen används här endast som beteckning på utbildning vid tidigare AMU-center och nuvarande AMUGruppen)
Diss.	Dissertation = doktorsavhandling
DUKOM	Distansutbildningskommittén
DUNET	Distansutbildningens forskningsnätverk
FBA	Fortbildningsavdelningen, Centrum för skolutveckling, Linköpings universitet
FBR	Folkbildningsrådet
fil kand	Filosofie kandidat(-examen)
fil mag	Filosofie magister(-examen)
HRM	Human Resources Management
HSFR	Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådet
KLK	Kunskapslyftskommittén
KOM	Tidskrift för verksamma inom kommunal vuxenutbildning
komvux	Kommunal vuxenutbildning
Lpf-94	Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994
LVux-82	Läroplan för kommunal vuxenutbildning 1982
Mimer	Nationellt nätverk för folkbildningsforskning
NFA	Nordens Folkliga Akademi
NITUS	Nätverksgruppen för IT-baserad Utbildning via lokala Studiecentra
p	poäng, en studiepoäng i högskolan motsvarar en veckas heltidsstudier

PA	Personal- och arbetsvetenskap Personaladministration
PU	Personalutveckling, personalutbildning
Rvux	Riksförbundet för kommunal och statlig vuxenutbildning
SLU	Sveriges Lantbruksuniversitet
SUFO 96	Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen 1996
SVERD	Svenska Riksorganisationen för Distansutbildning
SÖ	Skolöverstyrelsen
ULF	Undersökningarna av levnadsförhållanden
UR	Utbildningsradion
VuxCen	Vuxenutbildarcentrum, Linköpings universitet

Inledning

Det svenska utbildningsväsendet har under senare år expanderat inom stora delar av vuxenutbildningen. Grundläggande vuxenutbildning har bland annat blivit en viktig inkörsport till det svenska samhället för många flyktingar och invandrare. Vuxenutbildning på gymnasial och eftergymnasial nivå i kommunal vuxenutbildning och utbildning på folkhögskola har i stor omfattning – och via extra statliga medel – erbjudits arbetslösa som behöver komplettera sin utbildning. Eftergymnasial utbildning på universitet och högskolor har också ökat kraftigt. Stora resurser har satsats på att kunna erbjuda nya grupper utbildning per distans. Från 1 juli 1997 och fem år framåt genomförs en stor vuxenutbildningssatsning – det s.k. Kunskapslyftet – med kommunerna som huvudansvariga för genomförandet. Denna satsning riktar sig i första hand till arbetslösa som saknar treårig gymnasiekompetens men också till anställda kortutbildade. Staten bidrar genom en särskild ersättning som motsvarar 110 000 heltidsplatser under hösten 1997 med en successiv ökning upp till 140 000 platser år 2000. Av dessa avser högst 5 000 platser grundläggande vuxenutbildning, 10 000 platser folkhögskolan och som mest 9 000 platser kvalificerad yrkesutbildning.

Kunskapslyftet skall också bidra till att utveckla och förnya vuxenutbildningen både till innehåll och arbetsformer. Nya former att möta vuxnas utbildningsbehov skall prövas i praktiskt arbete. Vuxenutbildningens pedagogik och metodik skall utvecklas.

Huvudsyftet med denna kartläggning av vuxenpedagogisk forskning och utbildning i Sverige är att samla kunskap som kan bidra till en sådan utveckling. Den kan förhoppningsvis även bli användbar i andra sammanhang, till exempel för vuxenpedagogikstuderande, lärare eller forskare som vill orientera sig om forskningen inom något område. På så sätt kan kartläggningen i sig vara ett sätt att bidra till den pedagogiska utvecklingen.

I kartläggningsuppdraget innefattas vuxenpedagogik/vuxenutbildning med en bred definition. Inom det vuxenpedagogiska fältet har vi i detta sammanhang således placerat utbildning vid kommunal vuxenutbildning, folkhögskolor, studieförbund, universitet och högskolor samt distansutbildning och arbetslivsrelaterad utbildning (personalutbildning, lärande i arbetet, utbildning vid gamla AMU-center/AmuGruppen etc.). Dessutom ingår givetvis allmänna frågeställningar kring vuxenutbildning

och vuxnas lärande. Detta breda fält går utöver vad som traditionellt räknas till vuxenpedagogik/vuxenutbildningsfältet. Syftet med detta är att kunna samla och ta vara på kunskaper och erfarenheter även utanför det område där man normalt rör sig när man sysslar med vuxenpedagogik/vuxenutbildning, ett vidgat perspektiv som förhoppningsvis kan ge nya pedagogiska infallsvinklar.

Begreppet vuxenpedagogik används med något olika innebörd i olika sammanhang. Vuxenpedagogisk forskning undersöker främst frågeställningar som berör deltagande i vuxenutbildningen, undervisnings/lärandeprocessen i utbildning och annat mer informellt lärande, samt vuxenutbildningens historia. Vuxenpedagogisk utbildning syftar till att ge kunskaper om och förbereda för arbete med vuxenutbildning/vuxnas lärande. De kunskaper utbildningen ger kan hämtas från forskningen men också från praktiska erfarenheter och traditioner. Man talar också om vuxenpedagogik i betydelsen bra metoder att undervisa vuxna. Om det finns speciella metoder lämpliga för undervisning av vuxna vilka skiljer sig från undervisning för barn och ungdomar är en omdiskuterad fråga. Det vuxenpedagogiska idealet kännetecknas dock bland annat av deltagarmedverkan/inflytande och att de vuxnas speciella erfarenheter tas till vara i undervisningen. I Sverige är det främst inom folkbildningsområdet, i detta sammanhang alltså folkhögskolor och studiecirklar, som det finns en lång tradition av fritt och frivilligt bildningsarbete.

Denna inledning följs av en beskrivning av kartläggningens genomförande. Kartläggningens första del börjar sedan med en översikt över läget för den vuxenpedagogiska forskningen i Sverige. Vi beskriver några mönster när det gäller inriktningen på forskningen och ger vissa mått på dess omfattning. Dessutom sammanfattar vi vissa forskningsresultat, vilka har bedömts vara av intresse i detta sammanhang.

Del I fortsätter med en kartläggning av vuxenpedagogisk utbildning m.m. Det handlar då om utbildningar med pedagogisk inriktning för verksamma inom det vuxenpedagogiska fältet. Denna kartläggning är inriktad på att ge en bild av nuläget när det gäller pedagogiska utvecklingsinsatser som vuxenpedagogisk grundutbildning, vidareutbildning och fortbildning samt nätverk inom detta område. Den första delen avslutas sedan med några tankar kring möjligheter att bidra till den vuxenpedagogiska utvecklingen i vårt land.

Del II och del III av rapporten innehåller en mer utförlig redovisning av kartläggningen av vuxenpedagogisk forskning. I del II har vi gjort en närmare beskrivning av de resultat som valda delar av den vuxenpedagogiska forskningen har gett. I del III har vi sammanställt en vuxenpedagogisk bibliografi, vilket syftar till att ge en bred översikt över den forskning som gjorts inom området sedan 1980.

Metod för kartläggningen

Uppdraget

I uppdraget innefattas vuxenpedagogik/vuxenutbildning med en bred definition. När det gäller kartläggningen av forskning ligger huvudfokus i kommunal vuxenutbildning och folkbildningen (främst folkhögskolor och studieförbund) samt allmän vuxenpedagogisk forskning. Här är ambitionen att täcka utvecklingen från 1980 och framåt. Kartläggningen ansluter därmed när det gäller kommunal vuxenutbildning till den kartläggning av forskning inom komvuxområdet under 1975–1979 som Harald Eklund (1981) har gjort. Inom övriga områden ligger fokus i första hand på perioden från 1990 och framåt, men i bibliografidelen har vi tagit med hela perioden från 1980. Det breda vuxenpedagogiska området samt den relativt begränsade arbetsinsatsen (dvs. tid till förfogande för arbetet) gör att kartläggningen blir förhållandevis översiktlig, exempelvis i jämförelse med Eklunds kartläggning.

Kartläggning av forskning

Arbetet syftar till att ge en översikt över den svenska vuxenpedagogiska forskningen och den kunskap denna har genererat. Detta har skett i tre steg. För det första har vi sammanställt en vuxenpedagogisk bibliografi, vilken ger en översikt över vad som publicerats inom området. För det andra har vi sammanfattat resultaten från ett stort antal doktorsavhandlingar och andra relevanta texter. För det tredje har vi även tagit fram några mått på den vuxenpedagogiska forskningens omfattning i relation till övrig pedagogisk forskning i Sverige.

Bibliografien

Forskningskartläggningens första steg utgörs alltså av en bibliografi (del III i denna rapport). Bibliografins struktur är i första hand byggd på tanken att materialet skall vara så lättillgängligt som möjligt samtidigt som det ges en läsbar form. Litteraturen har dessutom delvis själv ”valt

sin struktur” genom de grupperingar den naturligt kan delas upp i. Den befintliga bibliografistrukturen upplever vi följaktligen som den mest ändamålsenliga för den litteratur som finns representerad.

Att skapa en bibliografi, oavsett vilket ämnesområde man vill täcka in, kräver någon form av avgränsning. I vårt fall är denna avgränsning knuten till uppgiften att få med den centrala litteraturen vad avser de huvudområden som, i enlighet med uppdraget, skall finnas representerade i rapporten. En annan begränsande faktor är den tid, egentligen arbetsinsats, som finns tillgänglig. Var vi än lägger gränsen finner vi en zon där det inte alltid är så enkelt att veta vad som skall tas med och vad som kan utelämnas med bibehållen kvalitet på rapporten. Urvalet måste ytterst bygga på våra kunskaper om fältet och litteraturen och de kunskaper vi kan inhämta från våra kollegor under arbetets gång. Ett arbete av denna typ blir aldrig fullständigt eller heltäckande. Det finns inga absoluta gränslinjer mellan ämnesområdena och en stor del av litteraturen täcker in flera områden. En skrift kan därför återfinnas under flera rubriker. Problemet med avgränsningskriterierna är att det alltid går att hävda att det finns litteratur med som inte borde vara med och tvärtom, att intressant litteratur saknas. Det som krävs för den noggrannaste formen av avgränsning, dvs. läsning av all ingående litteratur, är i detta fall varken praktiskt genomförbart, beroende på de ramar som givits för arbetet, eller ens intressant med tanke på de uppgifter arbetet har att fylla. Kommentarer till sortering av skrifter inom grupperna ges och motiveras i förekommande fall i anknytning till dessa.

Sammanställningen bygger på flera olika källor. Som grund har legat Åke Bjerstedts bibliografier över skrifter från landets pedagogiska institutioner och relaterad litteratur för år 1980 samt perioden 1984–1995. Kompletterande sökningar har gjorts via biblioteksdata-basen Libris för denna period och för 1981–1983, där vi inte lyckades få tag på den aktuella bibliografin, samt för 1996 som inte omfattas av någon bibliografi. Även enstaka arbeten publicerade 1997, vilka kommit till vår kännedom under arbetets gång, finns med i förteckningen. Till detta har vi lagt våra egna och kollegers erfarenheter av relevanta arbeten, avseende både förekomst, innehåll och vetenskaplig relevans.

Kriterier för urval av litteratur

Det grundläggande kriteriet för urval är att skriften skall vara knuten till något av landets universitet eller högskolor, i första hand till en pedagogisk institution, samt vara utgiven 1980 eller senare. Forskning om vuxenutbildning är dock mer av tvärvetenskaplig natur än en rent

pedagogisk angelägenhet varför även relevant forskning bedriven vid andra svenska institutioner finns representerad. Vidare skall skriften beröra i huvudsak svenska förhållanden. Arbeten utgivna vid utländska institutioner beskrivande svenska förhållanden finns i materialet, om än i begränsad omfattning. Gränsdragningen vad gäller verkens akademiska "dignitet" är något svårare. Ytterst lite material finns med av vad som utgivits under forskarutbildningsnivå. I det fall där arbeten på lägre nivåer omnämns beror detta av dess värde för diskussionen och, ytterst, vår kunskap om deras existens och centrala innehåll. Andra arbeten som antologier, konferensrapporter och liknande är sparsamt förekommande i materialet. Urvalet av antologier grundas i förekommande fall på uppfattningen att arbetet i fråga utgör en viktig del av det aktuella fältet och att det väsentligen bidrar till att beskriva detta. Vi har valt att utesluta konferensartiklar och tidskriftsartiklar. Dessa utgör visserligen viktiga publikationsformer för pedagogisk forskning, men vi har ändå uteslutit dessa av främst två skäl: Dels är det mycket svårt att med våra avgränsningar göra en heltäckande kartläggning av dessa publikationer, dels finns resultat publicerade i dessa format ofta redovisade även i de publikationer vi har tagit med i denna kartläggning. En avdelning med utländska texter finns med för att ge läsaren vissa ökade möjligheter till internationella utblickar, främst när det gäller vuxenpedagogikens utveckling under senare år.

Sammanställning av forskningsresultat

I det andra steget av forskningskartläggningen har vi sammanställt forskningsresultat från de kartlagda områdena (del II i denna rapport). Här har vi valt att i första hand utgå från de doktorsavhandlingar i pedagogik som publicerats inom det vuxenpedagogiska området. Dessa ger en bra bild av vad forskningen fokuserar. Avhandlingarna är dessutom relativt lätta att hitta, och de har kvalitetskrav på sig som bör innebära att man kan inrikta sig på de resultat studierna har gett. Utöver dessa avhandlingar har vi även gått igenom en del andra texter som vi funnit vara av intresse inom området, till exempel från omfattande forskningsprojekt vilka inte har resulterat i avhandlingar.

Vi har alltså avgränsat oss så att vi tagit med arbeten som publicerats från och med 1980 när det gäller kommunal vuxenutbildning och folkbildningsområdet. För övriga områden har gränsen i huvudsak dragits vid 1990, men vissa arbeten från 1980-talet finns med även där. En forskningsinriktning som är representerad i bibliografin, men som vi valt att ej ta med bland sammanfattningarna, finns i bland annat några

avhandlingar som berör pedagogiskt arbete, vilket inte är vuxenpedagogiskt. Det handlar till exempel om studier av läraryrket, men studierna handlar inte om lärare inom vuxenutbildning. Vi har valt att redovisa sådana studier som referenser inom det arbetslivspedagogiska området, då man ur en synvinkel kan betrakta pedagogiskt arbete som ett arbete bland andra.

Sammanfattningarna är samlade i samma övergripande ämnesområden som används i del III, för att lättare ge en bild av forskningsfälten och den forskning som där bedrivs.¹ Under respektive huvudrubrik har materialet sorterats under några underrubriker, vilka ger en bättre överblick. Underrubrikerna i del II skiljer sig dock från dem som används i del III, för att göra innehållet i respektive del mer överskådligt. Sammanfattningen av respektive arbete ges i två steg, dels via en kategorisering, dels via en sammanfattning av frågeställningar, metod och resultat för den som önskar få en något djupare insikt i det aktuella arbetet. I vissa fall där arbetet ingår som en del i ett större projekt ges referenser till andra publikationer inom detta projekt. Sammanfattningarna är korta och tar endast upp arbetets huvudlinjer. Tanken är inte att ge en uttömmande bild av forskningen och dess resultat, utan att vägleda den som vill skaffa sig en bild av forskningsfältet och leda fram till för läsaren relevanta referenser. Sammanfattningarna har dessutom gjorts med utgångspunkt i vårt uppdrag och det fokus detta leder till.

I del I av rapporten har vi dessutom gjort en kort sammanfattning av några forskningsresultat. Denna sammanfattning innehåller inte alla resultat som redovisas i del II, utan det som sammanfattas är resultat som dels är speciellt intressanta i sammanhanget med pedagogisk utveckling, dels ger en bild av vilka resultat forskningen kan bidra med i detta avseende. Utöver denna sammanfattning av resultat har vi i del I även gett några mått på forskningens omfattning. Dessa mått bygger på data från Åke Bjerstedts bibliografier över pedagogisk forskning (avhandlingarnas fördelning), Skolverkets projektkataloger Utbildningsforskning 90/91 t.o.m. 94/95, Humanistisk-Samhällsvetenskapliga forskningsrådets projektkataloger och -sammanställningar över beviljade anslag från 1993/94 t.o.m. 1997, samt på egna och kollegors kännedom (professurernas inriktning). När det gäller data från bibliografier och projektkataloger finns givetvis samma svaghet som när det gäller urvalet av litteratur till bibliografin – en titel eller en kortfattad sammanfattning

¹ Huvudrubriken arbetslöshet finns dock inte med. Aktuella arbeten inom detta område sammanfattas under respektive utbildningssektor – folkbildning, kommunal vuxenutbildning, arbetslivet. Antologier tas inte heller upp i del II.

säger inte allt om innehållet, och det finns risk att vi i enstaka fall har gjort en felaktig bedömning av om avhandlingen/ projektet ska tas med eller uteslutas. Beträffande professurernas inriktning bygger vi inte enbart på personlig kännedom. Vi har även gjort en förfrågan till alla pedagogikinstitutioner om befintlig vuxenpedagogisk forskning, men då denna gav få svar kompletterade vi med vad vi själva och kollegor kände till.

Kartläggning av utbildning och andra utvecklingsinsatser med vuxenpedagogisk inriktning

Denna del av kartläggningen gäller olika befintliga insatser för att åstadkomma vuxenpedagogisk utveckling – grundutbildning, vidareutbildning, fortbildning, nätverk etc. – för dem som är verksamma inom olika former av vuxenutbildning. Kartläggningen försöker ge en överblick över detta dels genom allmänna beskrivningar av situationen på olika områden, dels med exempel på utbildningar och andra insatser av olika slag.

Kartläggningen bygger på material från flera datainsamlingar. En enkät med förfrågan om vuxenpedagogisk utbildning har gått ut till samtliga pedagogiska institutioner (motsvarande) vid universitet och högskolor i Sverige. En skriftlig förfrågan har även gått ut till samtliga studieförbund. Samtal/intervjuer har gjorts med representanter för bland annat Fortbildningsavdelningen inom Centrum för skolutveckling, Vuxenutbildarcentrum och Centrum för universitetspedagogik (alla tre vid Linköpings universitet), komvuxorganisationen Rvux, Centrum för personal & utveckling samt Svenskt PA-forum AB. Därutöver har bland annat utbildningskataloger, information på Internet samt diverse annan skriftlig information utnyttjats.

Beskrivningen gör inte anspråk på att vara heltäckande. Den information vi har fått in har bearbetats och redovisats i valda delar. Utöver detta kan det givetvis finnas utbildningar etc. som vi inte fått kännedom om. Uteblivna svar på vissa av de förfrågningar vi har skickat ut kan dessutom ha andra förklaringar än att det inte har funnits något för oss intressant att redovisa.

Referensgrupp

En tidigare version av kartläggningen som helhet har granskats av och diskuterats med en referensgrupp, bestående av representanter för forskning och olika former av vuxenutbildning. Detta har bidragit till att göra arbetet mer fylligt, heltäckande och rättvisande.

1 Inriktning på och omfattning av vuxenpedagogisk forskning

Forskningens inriktning

Vi inleder med att studera inriktningen på och omfattningen av den vuxenpedagogiska forskningen. Kartläggningens bibliografidel ger viss information både när det gäller omfattningen av och inte minst inriktningen på forskningen. Inom det breda vuxenpedagogiska fält som tas upp här har forskningen under senare år dominerats av studier kring arbetsliv och universitet/högskola.

När det gäller *arbetslivsforskningen* kan man konstatera att det finns mycket pedagogisk forskning som ligger nära den företagsekonomiska forskningen kring organisation, förändring etc. I forskningen kring utbildning och lärande kan man se ett ökat intresse för lärandet i arbetet, det lärande som inte behöver vara relaterat till formell utbildning av olika slag.

Den pedagogiska forskningen kring *universitet och högskola* är också omfattande. Forskningen, som bedrivs på just dessa utbildningsinstitutioner, fokuseras alltså till stor del på den egna verksamheten. Variationen är dock stor när det gäller vilka utbildningar som studeras. Antalet doktorsavhandlingar som behandlar sjuksköterskeutbildningen är exempelvis betydligt större än för andra utbildningar. Här kan möjligen professionaliseringssträvanden hos yrkesgruppen – att skapa en egen yrkeskunskap – vara en bidragande faktor. Läraryrket och lärarutbildningen har också studerats relativt mycket, men detta är mer naturligt med tanke på att det är ett pedagogiskt arbete. Inom distansutbildningen, som till stor del är knuten till högskolan, har de pedagogiska studierna på senare tid främst inriktats på den nya kommunikationsteknikens betydelse för utbildningen.

Inom *folkbildningsområdet* görs mycket forskning med historisk inriktning. Den mest omfattande satsningen på forskning kring dagens folkbildning gjordes i samband med statens utvärdering av folkbildningen, SUFO 96. Här genomfördes flera fristående forskningsprojekt av etablerade forskare. Folkbildningsrådets egna utvärderingar av verksamheten har utöver detta givit ett visst ytterligare tillskott.

Den *kommunala vuxenutbildningen* var föremål för en omfattande forskning under 1980-talet, i anslutning till bland annat den egna läroplan för kommunal vuxenutbildning som kom 1982, Lvux-82. Under senare tid har dock komvuxforskningen minskat, och det verkar inte ha förekommit några studier i anslutning till att den nya läroplanen för gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning, Lpf-94, infördes.

Arbetsmarknadssituationen har lett till att speciella extrasatsningar har gjorts på utbildning av arbetslösa, främst i kommunal vuxenutbildning och inom folkbildningen. Dessa satsningar har följts upp med några studier som utvärderar och analyserar satsningarna.

Forskningens omfattning

Något bra mått som ger en exakt beskrivning av omfattningen av forskningen när det gäller hur stora ekonomiska och personella resurser som satsas inom de olika inriktningar av vuxenpedagogik som berörs här är svårt att finna. Svårigheterna beror bland annat på följande två faktorer: Det är för det första oftast svårt att i beskrivningar av pedagogisk forskning, exempelvis av fakultetsanslag och andra forskningsanslag eller av tjänster, urskilja vad som kan hänföras till det vuxenpedagogiska området. För det andra finansieras forskningen på en mängd olika sätt, och det är svårt att få en samlad bild av hela fältet. Det är däremot möjligt att via några exempel visa på den vuxenpedagogiska forskningens omfattning i förhållande till övrig pedagogisk forskning, utan att beskrivningen för den skall gör anspråk på att vara fullständig. De exempel som ges här är fördelningen av Skolverkets och Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådets (HSFR) forskningsanslag samt inriktningen på doktorsavhandlingar och professorer i pedagogik. Observera att det alltså finns andra anslagsgivare till vuxenpedagogisk forskning – Skolverket och HSFR fungerar här endast som exempel för att visa relationen mellan vuxenpedagogisk forskning och pedagogikforskning i allmänhet.

Skolverkets forskningsanslag för forskning inom skolväsendet

Under perioden 1991–1996 (5,5 år) beviljade Skolverket forskningsanslag på totalt 119 miljoner SEK. Av dessa anslag gick 4,4 miljoner

(3,7%) till projekt vilka helt eller delvis kan kategoriseras som vuxenpedagogisk forskning, vilket måste betecknas som en begränsad andel. (Se tabell I.1.)

Tabell I.1 Vuxenpedagogisk forskning inom Skolverkets forskningsanslag 1991–1996.

Budgetår	Vuxenpedagogisk forskning	Totalt anvisat belopp	Andel vuxenpedagogik
1991/92	905 000	20 245 000	4,5%
1992/93	900 000	20 541 000	4,4%
1993/94	490 000	22 632 000	2,2%
1994/95	1 000 000	25 439 000	3,9%
1995/96 (18 mån)	1 110 000	30 091 000	3,7%
Totalt	4 405 000	118 948 000	3,7%

Uppgifterna baserar sig på Skolverkets forskningskatalog Utbildningsforskning 90/91 t.o.m. 94/95. Kategoriseringen av vuxenpedagogisk forskning har gjorts utifrån projektbeskrivningar i katalogen. Även projekt som bara delvis berör det vuxenpedagogiska fältet har tagits med.

Skolverkets vuxenpedagogiska forskning berör flera olika vuxenpedagogiska områden. Kommunal vuxenutbildning och Svenska för invandrare ligger inom Skolverkets huvudområde och finns också representerade, men det finns även projekt med inriktning på folkbildning (ett gammalt SÖ-projekt) och projekt som inbegriper flera utbildningsformer.

Utöver detta finns vissa projekt som berör skolans organisation, skolan som arbetsplats etc., vilket i någon mån skulle kunna räknas in som arbetslivsrelaterad forskning i den breda definitionen av vuxenpedagogisk forskning. I detta sammanhang tas dessa projekt dock inte med, eftersom det här främst handlar om att se vilka anslag som getts till forskning om vuxenutbildning jämfört med övriga skolväsendet/skolan i allmänhet.

HSFR:s anslag till pedagogisk forskning

En annan illustration av den vuxenpedagogiska forskningens omfattning är fördelningen av de anslag Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet ger till pedagogisk forskning. Under perioden 1993/94–1997 beviljades anslag för denna period på totalt drygt 28 miljoner kronor, se tabell I.2.

Tabell I.2. HSFR:s anslag till vuxenpedagogisk forskning inom olika fält 1993–1997.

År	Folk- bildning	Arbetsliv	Högskola	Totalt vux.	Totalt
1993/94	100 000 (2%)	250 000 (5%)	735 000 (14%)	1 085 000 (21%)	5 078 000
1994/95	669 000 (11%)	321 000 (5%)	1 344 000 (22%)	2 334 000 (38%)	6 190 000
1995/96	1 144 000 (11%)	1 287 000 (13%)	1 683 000 (17%)	4 114 000 (41%)	10 125 000
1997	983 000 (14%)	900 000 (13%)	1 714 000 (24%)	3 597 000 (51%)	7 060 000
Hela perioden	2 896 000 (10%)	2 758 000 (10%)	5 476 000 (19%)	11 130 000 (39%)	28 453 000

Summorna baseras på HSFR:s projektkataloger och -sammanställningar. Projekten har kategoriserats utifrån titel och innehållsbeskrivning.

HSFR:s projekt med vuxenpedagogisk inriktning berör tre områden – folkbildning, arbetsliv och högskola. Man kan konstatera att dessa områden har fått en stor andel av anslagen under den undersökta perioden, och andelen har också ökat. 39% av anslagen har gått till det vi innefattar i vuxenpedagogisk forskning. Hälften av detta går dock till studier inom högskolan, en fjärdedel till arbetslivsforskning och en fjärdedel (10% av de totala anslagen) till det som traditionellt räknas till vuxenutbildningsområdet, i det här fallet folkbildningsforskning. Man

kan alltså konstatera att vissa vuxenpedagogiska områden har fått en relativt stor del av HSFR:s anslag, men å andra sidan saknas helt forskning kring områden som kommunal vuxenutbildning och distansutbildning.

Utöver dessa två anslagsgivare finns bland andra Rådet för arbetslivsforskning (RALF) som stöder vissa centrumbildningar och är beställare av forskning med arbetslivspedagogisk inriktning.

Doktorsavhandlingar i pedagogik 1990–1995

Ett annat mått på den pedagogiska forskningen är hur många och vilka doktorsavhandlingar som läggs fram. Förhållandet under perioden 1990–1995 när det gäller vuxenpedagogisk forskning (om svenska förhållanden) i relation till det totala antalet pedagogikavhandlingar framgår av tabell I.3.

Tabell I.3. Pedagogikavhandlingar inom olika vuxenpedagogiska fält 1990–1995.

Inriktning Pedagogik- institution	Kom- vux	Folk- bildn.	Arb.- liv	Univ., hög- skola	Övrig t vux	Totalt vux	Totalt	Andel vux på resp. inst.
Göteborg			3 *)	6		9	25	36%
Linköping		3	3 *)	1		7	12	58%
Lund			2	2	2**)	6	15	40%
Malmö			1	1		2	19	11%
Stockholm, lärarhög- skolan				1		1	21	5%
Stockholm, ped. inst.	1		2	1		4	19	21%
Stockholm , internat. ped.						0	16	-
Umeå			2 *)	3		5	13	38%
Uppsala	1	1	1	2	1***)	6	29	21%
Totalt	2	4	14	17	3	40	169	
Andel av totalt	1%	2%	8%	10%	2%	24%	100%	

*) 2 från Göteborg, 2 från Linköping samt 2 från Umeå handlar om lärararbetet, ej lärare inom vuxenutbildning.

***) En av dessa tar upp arbetsliv och högskola, en tar upp handikapp och livslångt lärande.

***) En kommunstudie av vuxenutbildning i kommunen.

Här har alltså en mycket vid definition av vuxenpedagogik använts, där exempelvis även studier av lärararbetet i andra utbildningsformer än vuxenutbildning tagits med som exempel på forskning om arbetslivet. En fjärdedel av avhandlingarna under dessa sex år berörde vuxenpeda-

gogik i denna vida mening, men även här är fördelningen ojämn. Den övervägande delen av avhandlingarna berör arbetslivet och högskolan, medan övriga vuxenutbildningsområden är sparsamt representerade. Kommunal vuxenutbildning (inkl. grundvux/grundläggande vuxenutbildning) och folkbildning behandlas i totalt sju avhandlingar (4 % av alla), varav en är en kommunstudie av den totala vuxenutbildningen.

Professurer i pedagogik

Den pedagogiska forskningen är givetvis inte enbart avhandlingar, men det är svårare att få en samlad bild av verksamheten bland de disputerade forskarna. En central och samtidigt avgränsad grupp är våra professorer. I nuläget finns 33 professorer i pedagogik på universitet och högskolor i Sverige. Flera av dessa är under tillsättande och ytterligare tjänster håller på att inrättas. Av de 33 tjänsterna finns en tjänst som professor i vuxenpedagogik, på Institutionen för pedagogik och psykologi vid Linköpings universitet. I Linköping har dessutom inrättats en tjänst som professor i pedagogik med inriktning mot utbildning och lärande i arbetslivet, en tjänst som är under tillsättning. I Göteborg finns en professur i vårdpedagogik. Av de nuvarande tjänsteinnehavarna finns 11 representerade i kartläggningens bibliografidel. Bland innehavarna av de allmänna professurerna (ej vuxenpedagogik och vårdpedagogik) är det minst fyra som har ägnat högskolan relativt omfattande forskning, och tre har haft projektverksamhet inom det övriga vuxenpedagogiska fältet.

Summering

Det arbetslivspedagogiska området samt universitets/högskoleområdet är alltså relativt väl representerade i den pedagogiska forskningen. Man bör dock observera att fördelningen av forskningen inom ett område som universitet/högskola är ojämn – vissa utbildningsområden undersöks mer än andra. Kommunal vuxenutbildning och folkbildning, vuxenutbildningens traditionella kärnområden, är däremot sämre representerade i forskningen. Detta gäller i dagsläget speciellt kommunal vuxenutbildning, där den omfattande forskningen under 1980-talet inte har följts upp i motsvarande grad under 1990-talet. Folkbildningen har kommit mer i fokus i samband med bland annat statens utvärdering SUFO 96 samt flera HSFR-projekt. Detta är dock tidsbegränsade projekt, avslutade

eller pågående. Inom folkbildningsområdet kan nämnas det tvärvetenskapliga forskningsnätverket Mimer, vilket har bidragit till utvecklingen, trots en på grund av begränsade resurser betydligt mindre omfattning i verksamheten än vad som ursprungligen planerades. Forskningen kring distansutbildning är också ännu begränsad, men här finns ett nyvaknat intresse, och det relativt nya forskarnätverket DUNET kan förhoppningsvis bidra till utvecklingen. Något som dessutom är sparsamt förekommande är onekligen forskningsprojekt som inte enbart fokuserar på ett område utan spänner över flera av vuxenutbildningens fält.

2 Vad den vuxenpedagogiska forskningen kan lära oss – några axplock

Vilka kunskaper kan då forskningen bidra med när det gäller vuxenutbildningens utveckling? Vi ska lyfta fram vissa forskningsresultat som kan vara av intresse, men först vill vi peka på några förhållanden som är viktiga att beakta.

Eklund (1995) har kartlagt samtliga doktorsavhandlingar i pedagogik som lades fram och godkändes under perioden 1988–1992. Han utgår från den betoning som har gjorts av att lärares utbildning och fortbildning ska vara forskningsanknuten. Frågan är då vilka förutsättningar som finns för detta. Vilken forskning finns det att anknyta till?

Eklund skiljer mellan å ena sidan avhandlingar vilka fokuserar på betingelser, förutsättningar, för den pedagogiska processen, och å andra sidan metodstudier, avhandlingar vilka fokuserar själva påverkansprocessen. Bland de förstnämnda finns historiska respektive naturalistiska studier (beskrivande av naturligt sammanhang), och bland de sistnämnda naturalistiska respektive utprövande experimentella studier (experimentell/kvasiexperimentell uppläggning med styrning av deltagarnas agerande). De 124 avhandlingarna fördelar sig enligt tabell I.4.

Tabell I.4. Fördelning av 124 pedagogiska avhandlingar 1988–1992.

	Betingelsestudier	Metodstudier
Historiska	20	0
Naturalistiska	88	7
Experimentella	0	9

Data hämtade från Eklund (1995).

Det är endast 16 av 124 avhandlingar som fokuserar den pedagogiska processen och vad som sker där, och av dessa beskriver sju ett naturligt sammanhang och nio är mer utprövande studier. Utifrån Eklunds resultat kan man inte förvänta sig att dagens pedagogiska forskning ska ge

kunskap om metoder i den pedagogiska processen i någon stor utsträckning. Än mindre kan man vänta sig resultat som ställer olika metoder mot varandra och/eller prövar metodernas effektivitet.

Vi har inte gjort någon motsvarande kategorisering av vårt material, men samma tydliga tendens finns även där. Man ska alltså inte förvänta sig att den vuxenpedagogiska forskningen ska ge uttömmande svar på frågan om hur vuxenutbildning bör gå till. Däremot borde forskningen kunna svara på många frågor kring förutsättningarna för vuxenutbildning, och dessutom bidra med vissa beskrivningar, analyser och kanske även jämförelser av olika utbildningsmetoder.

En annan fråga är hur angeläget eller ens möjligt det är att svara på frågan om *hur* utbildning bör gå till. Marton¹ framhåller att man kan lära sig på en mängd olika sätt. Det finns inte bara ett sätt, och det finns inte heller någon möjlighet att hitta ett säkert svar på frågan om "hur vi lär bäst". Det specifika i en viss situation, en viss grupp etc. har stor betydelse för om och hur en viss uppläggningsfunktion fungerar. Det som är mer fundamentalt är *vad* det innebär att kunna eller förstå ett visst undervisningsinnehåll. Marton menar att diskussionen bland lärare och den pedagogiska utvecklingen mer borde utgå från innehållet i och mindre från formen för utbildningen. Med utgångspunkten i vad man vill utveckla hos deltagaren kan den professionella läraren göra ett medvetet val av hur man ska nå detta. Dahlberg (1992) redovisar att denna grundläggande didaktiska tanke även finns uttryckt i intervjuerna i hennes studie – att undervisningens form och innehåll inte kan planeras skilda från varandra. Vid en sådan åtskillnad riskerar formerna att bli tekniker som används utan förståelse och oberoende av sitt sammanhang.

Eftersom vuxenutbildning är en komplex verksamhet som alltså är svår att skilja från den miljö den utövas i, och från de människor som är en del av den, måste särskilda hänsyn tas vid forskning om och utvärdering av sådan verksamhet. Denna hänsyn innebär att vuxenutbildning i vilken form det vara må studeras utifrån sina egna förutsättningar och villkor. I detta resonemang ligger att stor försiktighet måste iakttagas vid försök till generalisering av resultat och vid jämförelser mellan olika delar av vuxenutbildningsfältet. Denna försiktighet betingas främst av att vuxenutbildningens mål kan uppfyllas på många sätt, och ofta kan dessa inte förutsägas av forskaren.

¹ Ference Marton, professor i pedagogik vid Göteborgs universitet. Detta stycke bygger på en föreläsning av Marton vid lärarutbildningen i Linköping 1997-04-23. Resonemanget finns vidare utvecklat i boken *Learning and Awareness* (Marton, F. & Booth, S., 1997) på s. 204-205 under rubriken "The Philosopher's stone".

Med denna utgångspunkt ska vi redovisa några för vuxenutbildnings-sammanhanget intressanta forskningsresultat, vilka kommit fram i denna kartläggning. Resultaten presenteras här mycket kortfattat. För en något mer omfattande beskrivning av resultat samt av studiernas inriktning och begränsningar när det gäller resultatens allmängiltighet – se del II i rapporten! I anslutning till resultaten dras också vissa slutsatser när det gäller deras betydelse för vuxenutbildningen.

Finns det behov av vuxenutbildning? Har vuxenutbildningen någon betydelse?

I diskussioner kring behovet av vuxenutbildning framhålls ofta nödvändigheten av att inte ”komma efter” i konkurrensen med andra länder. Här visar en internationell jämförande studie att Sveriges befolkning har en i jämförelse med andra länder hög läsförmåga. Skolan är bra på att ge grundläggande läsförmåga, medan det krävs vidare utbildning och/eller livserfarenhet för att nå högre förmåga (Skolverket, 1996). Sverige ligger alltså redan bra till, men samtidigt är fortsatt tillgång till utbildning viktig för vuxnas möjlighet att utvecklas vidare.

Tidigt deltagande i (vuxen)utbildning har enligt Tuijnman visat sig ha samband med fortsatt deltagande senare i livet. Deltagare i vuxenutbildning ser sina liv som mer meningsfulla och intressanta jämfört med dem som inte deltar, något som talar för att utbildningen inte bara handlar om att få direkt yrkesrelaterade kunskaper och färdigheter. Vuxenutbildningens betydelse har dessutom underskattats, då man sällan har gjort tillräckligt långsiktiga uppföljningar. (Tuijnman, 1989)

En annan studie visar på hur studiecirkelns betydelse för individen och lokalsamhället varierar beroende på individens livssituation och lokala förhållanden (Andersson m.fl., 1996). Flexibla former för (ut)bildning kan alltså vara viktiga för att utbildningen ska bli betydelsefull för breda grupper med varierande förhållanden.

Man ska dock inte ta för givet att det krävs organiserad utbildning i vissa former för att vuxna ska lära sig och utvecklas. Självstyrt lärande kan vara ett alternativ. Det självstyrda lärandet verkar enligt Borgström (1988) emellertid vara något som främst yngre och välutbildade ägnar sig åt, vilket innebär att denna form av lärande precis som den mer organiserade vuxenutbildningen bidrar till reproduktionen av ojämlikhet.

Deltagande i utbildning – förutsättningar, hinder, rekrytering

Deltagandet i vuxenutbildning är redan i dag omfattande, men det varierar i olika grupper (Jonsson & Gähler, 1995; Skolverket, 1996). När det gäller deltagandet i teoretiskt inriktad utbildning, vilken leder fram mot högskolestudier, visar Hammarström (1996) att det främst är de som valt teoretisk utbildning i ett steg som går vidare med den inriktningen. Endast en mindre andel av de ungdomar som valt bort de mer teoretiska kurserna på högstadiet (särskild kurs i matematik, engelska samt ytterligare ett språk) kommer tillbaka till teoretiska gymnasiestudier inom ramen för ungdomsskolan. Val av gymnasielinje, slutbetyg och social bakgrund har störst förklaringsvärde för vem som börjar i högskolan. Betyget är viktigare för högre socialgrupp och vid längre gymnasieutbildning, medan höga betyg varken kompenserar kortare utbildning eller motiverar lägre socialgrupper i samma utsträckning (Hammarström, 1996). Behörighetsgivande flexibel vuxenutbildning bör alltså vara viktig för att ge möjlighet åt den som valt bort den teoretiska inriktningen i studierna att återkomma i ett senare skede i livet.

Kortutbildade har ofta en utbildningssyn där studier enbart relateras till arbetet och speciella uppgifter (Larsson m.fl., 1986). I utbildning för lågutbildade bör man uppmärksamma detta och knyta an till deltagarnas arbetssituation (Holmer, 1987). Om arbetet är enkelt och man inte förväntar sig någon förändring innebär en snäv utbildningssyn att man inte ser någon nytta med studier. För att rekrytera denna grupp kan det alltså krävas förändringar i arbetet. Dessa förändringar leder till behov av utbildning, och när man väl deltar i utbildning finns också förutsättningar att utveckla en mer vidgad utbildningssyn. (Larsson m.fl., 1986)

Att rekrytera nya grupper till vuxenutbildning kan vara svårt, av såväl ekonomiska som arbetsmarknadsskal. De ekonomiska villkoren kan upplevas som svåra att klara, man ser inte tillräckliga yrkesrelaterade skäl att studera eller man vill vara anställningsbar. Detta kan bli problematiskt, eftersom utbildning blir en alltmer viktig konkurrensfaktor på arbetsmarknaden. Tillgängligheten är viktigare bland män, medan kvinnor i större utsträckning menar att studier inte kan kombineras med familjelivet. Bland dem som sökt till utbildning i kommunal vuxenutbildning med sedan hoppat av är bilden något annorlunda. Ekonomiska problem orsakar avbrott hos en grupp, men det är också vanligt att avhoppet beror på att man fått annan sysselsättning – annan utbildning eller arbete. (Andersson m.fl., 1995; Hult m.fl., 1997;

Mäkitalo m.fl., 1997) Vuxenutbildarna inom komvux menar att ekonomiska skäl är vanligast när studerande avbryter studierna (SOU 1996:188). Hults m.fl. (1997) undersökning av tidiga avhopp visar däremot att de ”positiva” avhopp till annan sysselsättning är vanligare. Skillnaden kan bero på att det är tidigt på terminen som man kan få möjlighet att byta till andra, mer attraktiva, utbildningar. De ekonomiska problemen kan däremot dyka upp senare, när man upplevt vad studiestödet (inte) räcker till.

När det gäller kvinnor har även Gerhardsson (1985) visat hur utbildning och yrkeskarriär inom den produktiva sektorn är underordnat det reproduktiva ansvaret. Familjen kommer alltså i första hand när kvinnor ska ta ställning till utbildningsdeltagande, och så länge detta är fallet blir frågan då i vilken utsträckning utbildningssystemet ger möjlighet att kombinera studier med föräldraskap och familjeansvar.

Undervisning i vuxenutbildning

Höghielms studie av kommunal vuxenutbildning visar att de vuxenpedagogiska idealen inte kommer till uttryck i undervisningen. Läraren fungerar främst som faktaförmedlare, vilket kan förstås med bakgrund i den begränsade tid som står till förfogande och de förväntningar de studerande har på läraren (Höghielm, 1985).

Deltagarnas inflytande i klassrummet blir med nödvändighet begränsat när de flesta avgörande besluten tas före eller i början av kursen. Då har de studerande ännu inte hunnit utveckla någon egen policy för hur de vill ha klassrumssituationen. När deltagarna försöker skaffa sig inflytande rör det sig enligt Larssons studie på kommunal vuxenutbildning främst om frågor som har betydelse för livet utanför klassrummet (Larsson, 1990a).

Löthman (1992) visar hur matematikstuderande i kommunal vuxenutbildning vill förstå matematiska problem och använda sina vardagserfarenheter för att göra beräkningar. Lärarna är dock mer procedurinriktade, och när de ska förklara de matematiska modellerna har de svårt att knyta an till deltagarnas vardagliga uppfattningar och erfarenheter, som kan stå i motsatsförhållande till de teoretiska modellerna.

Inom kommunal vuxenutbildning är man i dag ändå medveten om de skillnader som finns mellan ideal och verklighet, men man menar sig arbeta för att förändra situationen (SOU 1996:188).

I en studie av lärarutbildningen identifierar Beach (1995) tre skilda undervisningsmodeller. En modell, inriktad på kritisk reflektion och förståelse av elevernas tänkande, är i överensstämmelse med utbildningens policy, medan de två förmedlingsinriktade modellerna är i linje med traditionen och de studerandes förväntningar. Beach konstaterar att en reform har svårt att få genomslag på en institution som präglas av en tradition med annan inriktning.

Ellström m.fl. (1990) menar utifrån sina undersökningar vid AMU-center att ett skolinriktat undervisningsmönster som undervisningsmetodik är bättre än ett arbetslivsorienterat undervisningsmönster med dess åtföljande handlingsorientering hos lärarna. De observerade sambanden mellan ett skolinriktat undervisningsmönster och positiva kursdeltagarreaktioner är dock inte ett uttryck för en pedagogisk lagbundenhet av orsak-verkan-karaktär. I stället är sambanden ett uttryck för institutionaliserade föreställningar hos såväl lärare som kursdeltagare om undervisningens kontext.

En faktor av betydelse för undervisning och utbildning i allmänhet är de bedömningar som görs av deltagarna via olika betygssystem. Trowald och Dahlgren (1993) visar hur examinationen i högskolan, vid ett graderat betygssystem, styr studenterna mot en inläring som delvis står i motsättning till universitetens inriktning, och de är därför skeptiska till ett sådant betygssystem i högskolan. I folkhögskolan används en relativt flexibel och informell bedömningsform, men bedömningen (omdömet) får ändå genomslag i utbildningen. Trots vissa svårigheter är det ändå lättare att forma en pedagogisk process på folkhögskolan än i en mer styrd skolform (Sundgren, 1986).

Utbildningens forskningsanknytning har studerats av Derbring och Stölten (1992). De visar i sin studie från sjuksköterskeutbildningen hur forskningsanknytningen riskerar att efter en inledande uppgång sedan minska, när "eldsjälarna" lämnar över ansvaret till andra. En annan anledning till att studerande upplever minskad forskningsanknytning är att forskningsgenererad kunskap blir mer integrerad i övrig undervisning och i mindre utsträckning en speciell del som framhålls och betonas i utbildningen.

Lärarsyn på undervisning

Det finns även studier som fokuserar hur lärarna uppfattar sin undervisning. De studier som redovisas här behandlar kommunal vuxenutbildning.

Lärarnas uppfattningar av hur deltagarerfarenheter kan utnyttjas i undervisningen är inte lika optimistiska som de officiella förhoppningarna. Lärarna ser främst hur enstaka deltagare kan dela med sig av speciella erfarenheter, eller hur läraren kan referera till deltagarnas erfarenheter för att verklighetsanknyta undervisningsinnehållet. (Larsson, 1980)

Larsson (1982) har identifierat två skilda uppfattningar hos lärarna om vad som är deras uppgift i undervisningen: att lägga tillrätta innehållet och underlätta för deltagarna, eller att involvera deltagarna och låta dem själva bearbeta innehållet. De som vill lägga tillrätta beskriver sig också som förmedlande i sin undervisning, medan den andra gruppen inte alltid lever upp till sina ideal. Svårigheten att leva upp till idealen kan relateras till de restriktioner som finns när det gäller tid, stoffmängd och deltagarnas förväntningar.

Kursplaner och timplaner är ramar som styr undervisningen i större utsträckning än vuxenpedagogiska ideal. Kursplanen och den begränsade tiden gör det svårt att ge deltagarna inflytande över innehållet. Däremot menar lärarna att de vuxna kan få större frirum och utsättas för mindre kontroll än ungdomsstuderande. Lärarna är överlag positiva till nyttan med studier. (Larsson m.fl., 1990)

Flera undersökningar visar alltså på skillnader mellan ideal och verklighet i utbildningarna. Praktiska förutsättningar, förväntningar, traditioner etc. påverkar möjligheten att förverkliga undervisningsidealen. Dessa inverkanse faktorer kan förmodligen inte tas bort på något enkelt sätt, men genom en ökande medvetenhet om deras betydelse borde man kunna se möjligheter att komma förbi dem och åstadkomma en utveckling.

Andra utbildningsformer än undervisning

Forskningen fokuserar inte enbart på undervisningen. Det görs också undersökningar av andra former för studier/utbildning.

Självständigt arbete

Gerrevall (1992) behandlar självständiga arbeten som exempelvis examensarbeten och uppsatser i högskoleutbildningen. Han framhåller vikten av en processororienterad handledning vid sådana arbeten. Processororienterad handledning ger möjlighet att förverkliga/utveckla ett

djup- och förståelseinriktat angreppssätt, till skillnad från en produktorienterad handledning som lätt leder till ett osjälvständigt och ytrinriktat arbete. Den tid som står till förfogande är också viktig för hur stort engagemang den studerande utvecklar för uppgiften.

Problembaserat lärande

En utbildningsform som blivit mycket uppmärksammas på senare år är problembaserad inläring/problembaserat lärande (PBI/PBL). Walldal (1991) visar att när problembaserad inläring tillämpas i en yrkesinriktad påbyggnadsutbildning finns risken att diskussionen i gruppen fokuseras på deltagarnas yrkeserfarenheter, i stället för på nya kunskaper, vilket är syftet.

Rahimi (1995) redovisar i sina resultat att ett förståelseinriktat angreppssätt överväger bland PBL-studenter, medan en "vanlig" grupp läkarstuderande mer tar till reproducerande strategier. Det kan dock vara så att det angreppssätt PBL-studenterna beskriver sig ha inte helt stämmer med hur de faktiskt gör. De beskriver det förståelseinriktade angreppssätt de har lärt sig är det rätta, men i praktiken läser de på det reproducerande sätt de har vant sig vid i den tidigare skolutbildningen. Ett annat problem för PBL-utbildningen kan vara att det tar tid att få genomslagskraft för en ny pedagogisk inriktning av detta slag i alla delar av utbildningen. Rahimi behandlar också studenternas erfarenheter av universitetsutbildningen, och där visar det sig att PBL-studenterna har upplevt den som mer flexibel och meningsfull.

Grupparbete

Bobrinks (1996) experimentella studie visar hur grupper av högskolestuderande med varierande sammansättning genomgående når sämre resultat än individer som arbetar enskilt med samma uppgift. Det sämre resultatet gäller då den mätbara produkten av arbetet. Bobrink visar också hur processen i gruppen varierar beroende på gruppens förutsättningar, liksom produkten varierar mellan grupperna. Implikationerna av Bobrinks resultat blir alltså att man inför grupparbeten bör överväga värdet av processen i gruppen i relation till värdet av att nå mätbara resultat, liksom att gruppammansättning och uppgiftsformning kan påverka hur processen utvecklas.

Yrkespraktik

Flera studier berör den yrkesinriktade praktiken i vissa högskoleutbildningar, och praktiken relateras till de teoretiska utbildningsinslagen och den kommande yrkesverksamheten.

Praktikhandledningen är en viktig del av utbildningarnas praktikinslag. Franke (1990) identifierar två skilda förhållningssätt till detta inom lärarutbildningen. Praktiken kan ses som övning, där handledningen sedan innebär bedömning, kommenterande och tillrättaliggande av vad man gjort. Om praktiken däremot ses som ett objekt för reflektion kommer handledningen att fokuseras på just reflektion och vilken kunskap som praktikerfarenheterna kan ge.

Mogensen (1994) visar hur olika representationsformer kombineras i en utbildning. I sjuksköterskeutbildningen kommer först de språkliga och visuella representationerna, medan man först senare i praktikinslagen får den kroppsliga representationen. Detta skiljer sig från Bruners teori om kognitiv utveckling, där ordningen är den omvända. Mogensen visar hur den praktiska handlingen ger möjlighet att integrera kunskapen, samtidigt som de berättelser man har med sig ger möjlighet att reflektera över det man gör. Mogensen berör även de motsättningar som kan finnas mellan det välstrukturerade och idealiserande lärandet i teoretiska inslag och det mer mer diffusa och motsägelsefulla lärandet under praktiken.

Lindberg-Sand (1996) konstaterar att kopplingen mellan teoretiska och praktiska utbildningsinslag är svag. Praktiken får en överordnad roll i utvecklingen av yrkesrollen (som sjuksköterska), samtidigt som de studerande upplever att de hamnar i en underordnad elevroll på praktiken, till skillnad från den kritiska studeranderoll som högskolestudierna innebär.

Distansutbildning

I en studie av distansutbildning fann Bååth (1980) att mellan hälften och tre fjärdedelar av bedömningskontakterna i distansutbildning kunde ersättas av att deltagaren kontrollerade sina uppgifter själv utan några påvisbara effekter avseende studieuthållighet, attityder, slutliga studieresultat eller studietid. Betydelsen av bedömning och kontroll från utbildningsinstitutionens sidan bör alltså kanske inte överdrivas.

Deltagarnas erfarenheter av vuxenstudier

Hult (1980) visar att de flesta deltagarna trivs med studierna i kommunal vuxenutbildning. De flesta hade också fått sina expressiva studiemotiv tillfredsställda under den första terminen, medan de instrumentella motiven ännu inte var tillfredsställda. Det gäller alltså att studierna blir tillräckligt långsiktiga för att deltagarna ska hinna skaffa sig de kunskaper, betyg etc. som de upplever sig ha nytta av. Samtidigt är det viktigt att det inte dröjer för länge innan man upplever att det finns någon nytta med att studera. Problematiken med att det kan dröja för länge innan man ser nyttan med studierna har belysts av Söderlindh Franzén (1990) i en undersökning bland invandrare på grundvux. De omfattande studier som krävs för att många invandrare ska komma ut i arbetslivet gör att de ofta ger upp hoppet. De som varit ute på arbetsmarknaden ser dock vilka möjligheter som finns att hitta ett yrke. Ett mer flexibelt system med tidigare inträde (om än bara tillfälligt) på arbetsmarknaden skulle enligt Söderlindh Franzén kunna förändra situationen.

Resultat av deltagande

En väsentlig frågeställning är givetvis vilka resultat utbildningen egentligen leder till för den studerande. Här tar vi upp några studier som bland annat berör betydelsen av variationen i vad olika deltagare lär, och relationen mellan formellt och informellt lärande.

Alexanderssons studie visar hur komvuxdeltagarnas uppfattningar av olika fenomen förskjuts från det nära och konkreta till det mer allmänna och generella. Studierna i kommunal vuxenutbildning verkar alltså leda till förändringar av vardagsuppfattningarna (Alexandersson, 1985).

Den fenomenografiskt inriktade forskningen undersöker variationen i uppfattningar av olika fenomen, resultat som kan användas i undervisning för att göra de studerande medvetna om sina egna och andras uppfattningar. Detta kan också öka förutsättningarna för att utveckla och förändra sina uppfattningar. (Se Dahlberg, 1992, och Bendz, 1995, för några exempel på sådana studier.) Booth (1992) visar i sin studie av utbildning i programmering hur de studerande utvecklar kvalitativt bättre uppfattningar, men också förmågan att välja mellan olika uppfattningar beroende på situationen. För att utveckla nya uppfattningar krävs egna erfarenheter och inte enbart förmedling av expertkunskap.

Pilhammar Andersson (1991) uppmärksammar hur studerande i en yrkesutbildning har och utvecklar olika perspektiv i förhållande till utbildningen och det blivande yrket. I de olika perspektiven är också föreställningarna om vad som är väsentligt för yrkesfunktionen olika. Har studerande på sjuksköterskeutbildningen ett sjuksköterskeperspektiv, eller har de undersköterske-, studerande- eller utanförståendeperspektivet?

Även om deltagare i utbildning ser en begränsad nytta av studierna relaterat till arbetsmarknaden kan de ändå se att utbildningen har ett stort socialt värde. De flesta studerande i kurser för arbetslösa på folkhögskola upplever en speciell "folkhögskoleanda", men det är också vissa av dem som upplever detta "utifrån", de har inte kommit in i gemenskapen (Nitzler & Landström, 1994). Det sistnämnda förhållandet bör givetvis uppmärksammas i speciella utbildningssatsningar, för att om möjligt undvika motsatsförhållanden mellan traditionella och nya utbildningar på en skola.

Öhlund (1996) pekar bland annat på de lärprocesser som utvecklas i en studiecirkel, och som inte har något direkt samband med ämnesinnehållet (i Öhlunds fall rockmusik). Svanberg-Hård (1992) undersöker det informella lärandet på folkhögskolor. Hon menar att det informella lärandet påverkas av vad som sker under lektionstid, och genom att utveckla det formella lärandet kan alltså även det informella utvecklas.

Bildning och vuxenutbildning

"Bildning" är ett begrepp som varit centralt i diskussionen kring skola och utbildning de senaste åren. Här har vi i Sverige och Norden en folkbildningstradition att ta vara på. Folkbildningens historia och olika framträdande bildningsideal har varit föremål för flera studier (bl.a. Arvidson, 1985, Ginner, 1988, Gustavsson, 1991, Skoglund, 1991). Analyserna av olika bildningsideal kan exempelvis vara värdefulla för att förstå och välja väg för dagens och morgondagens vuxenutbildning. Har vi ett självbildningsideal, ett medborgarbildningsideal, ett nyhumanistiskt eller kanske ett polytekniskt bildningsideal?

Gustavsson (1996) har dessutom satt in bildningsbegreppet i dagens idéhistoriska och pedagogiska sammanhang, och han ger nya perspektiv på bildningens innebörder och roll i dagens samhälle. Bildningen som begrepp befinner sig i spänningen mellan dels innebörden att avbilda, utbilda mot ett bestämt mål, dels den vidare innebörden att skapa något

på förhand okänt. Gustavsson ser bildningen som en resa, där man utgår från det kända och nära och sedan färdas ut och lär känna det tidigare okända. Bildning står då för något mer än bara kunskaper – det kan sägas vara kunskap och förståelse som är integrerad i personligheten.

Organisering av utbildning

Ekman (1992) konstaterar i sin studie av det lokala vuxenutbildningsutbudet att den lokala förankringen och samordningen mellan olika anordnare är väsentlig vid utbildningssatsningar. Den lokala kulturen är viktigt för studiemönstren, och det är viktigt att se på faktiska kunskaper och inte enbart formell utbildningsnivå hos invånarna. Betydelsen av flexibilitet, som gör att verksamheten kan anpassas och vara betydelsefull i olika sammanhang, betonas också av Andersson m.fl. (1996) i deras undersökning av studiecirkelns betydelse för individen och lokalsamhället.

Eklund (1990) diskuterar möjligheten till samordning mellan olika vuxenutbildningsanordnare. När det gäller deltagarna verkar problemet inte vara så stort. Det finns skillnader mellan olika grupper och åldrar när det gäller intressen, studieskäl etc., men dessa skiljelinjer går knappast där uppdelningen mellan olika anordnare finns i dag. När det gäller relationen mellan de olika anordnarna är problemet snarast om det är önskvärt med samordning. Ligger det ett värde i att behålla olika utbildningskulturer, eller ska man för effektivitetens skull sträva efter samordning? Här kan svaret enligt Eklund bli olika beroende på vilka anordnare som är tänkta att samordna sin verksamhet. I dagens situation kan man utifrån Eklunds resonemang bland annat diskutera relationen mellan kommunal vuxenutbildning och gymnasieskola. De båda skolformerna har en gemensam läroplan och ger delvis samma kurser. Åldern på deltagarna i komvux har också sjunkit – fler kommunal vuxenutbildningstuderande finns i åldrarna just över de gymnasiestuderande. Kanske skulle åtminstone yngre komvuxstuderande i högre utsträckning kunna delta i kurser som är integrerade med gymnasieskolan?

Vuxenutbildarna själva är i dag å ena sidan skeptiska till en sådan samordning (SOU 1996:188). Man menar att skillnaderna mellan kommunal vuxenutbildning och gymnasieskolan är för stora för att de praktiska förutsättningarna skall finnas, men man verkar samtidigt bortse från hur heterogen gruppen vuxenstuderande är. Å andra sidan är

vuxenutbildarna i kommunal vuxenutbildning mer positiva till samverkan med annan vuxenutbildning.

Man bör dock reflektera över vilken roll folkbildningen bör ha när det gäller utbildning som ger formella meriter som högskolebehörighet. Hur utformar man sådan utbildning på till exempel en folkhögskola, om man samtidigt vill behålla folkbildningens kultur och särart? Kan vuxenutbildningen i övrigt kanske vinna på att inte i allför stor utsträckning fokusera på formella kunskaper och formell behörighet i teoretiska och praktiska studier? Hartman (1993) visar hur den praktisk-estetiska verksamheten inom folkhögskolan har separerats från den allmänna utbildningen och koncentrerats till specialinriktade kurser. Det finns möjligheter att skapa en mer helhetsinriktad utbildning, om praktisk-estetisk verksamhet integreras i formell utbildning. Kan en sådan integrerande utveckling ske även inom institutioner som kommunal vuxenutbildning, eller ska de olika utbildningsinstitutionerna behålla sina olika kulturer för att bidra till variationen i utbudet?

Man bör slutligen vara medveten om att nya stora utbildnings-satsningar innebär påfrestningar för utbildningsanordnarna, men samtidigt ger de också möjlighet till utveckling och förnyelse. (Nitzler & Landström, 1994; Andersson m.fl., 1995) Det gäller alltså att vara förberedd inför de påfrestningar som kommer och ta vara på utvecklingsmöjligheterna!

3 Utbildning och utveckling för vuxenpedagoger

Denna del av kartläggningen gäller främst olika former av vuxenpedagogisk utbildning. Vilka slags utbildningar etc. med pedagogisk inriktning finns det för dem som är verksamma inom vuxenutbildning av olika slag? Vi försöker ge en överblick över nuläget på detta område genom dels allmänna beskrivningar av situationen, dels exempel på utbildningar och andra insatser av olika slag.

Inriktningen har främst varit att kartlägga grundutbildning, vidareutbildning och fortbildning men även nätverk inom detta område. Här är det viktigt att påpeka att en viss kurs kan ingå i en eller flera av utbildningskategorierna, beroende på vad den har för funktion för en viss deltagare! En fristående kurs på universitetet kan exempelvis ingå i grundutbildningen för en deltagare, medan en annan deltagare går kursen som fortbildning för sitt arbete.

Det är också viktigt att vara medveten om att den typ av organiserade utbildningsinsatser som främst kartläggs här inte är den enda möjlighet till utveckling som existerar för vuxenutbildare. En stor del av utbildarens lärande sker förmodligen i själva arbetet. Där görs många organiserade utvecklingsarbeten av olika slag. Dessa syftar kanske främst till att utveckla den pedagogiska praxisen men leder samtidigt till personlig utveckling för dem som genomför projekten. Med tanke på att det inte enbart är de organiserade utbildningsinsatserna som är väsentliga för den pedagogiska utvecklingen, så har vi även redovisat vissa andra insatser.

Kartläggningen visar att de flesta utvecklingsinsatser som görs, utbildningar och annat, är begränsade till *ett* vuxenpedagogiskt område. Situationen är olika beroende på om man ser på t.ex. kommunal vuxenutbildning eller folkhögskolan eller arbetslivet. Därför har vi valt att till största delen redovisa varje område för sig.

Av speciellt intresse när det gäller utbildning och utveckling är givetvis relationen till den vuxenpedagogiska forskningen. Kunskapsutnyttjande och spridning av forskningsresultat inom det pedagogiska området är ett område som i sig är föremål för forskning. Det ligger

dock utanför denna kartläggning att behandla detta i detalj.¹ Möjligheten att forskningsresultat sprids till lärare och andra grupper hänger bland annat på resultatens tillgänglighet och relevans samt lärarnas intresse att ta del av forskning. Man kan också se utbildning och forskning som två delvis överlappande fält. Forskningen sprids å ena sidan på många olika sätt, och ett av dessa är genom utbildningar av olika slag. Å andra sidan är kunskap genererad av forskningen bara en av flera delar i exempelvis en lärarutbildning. Här verkar det dock finnas utvecklingsmöjligheter när det gäller lärarutbildningens relation till forskningen. Högskoleverket (1996) har i en utvärdering av grundskollärarutbildningen konstaterat brister i de praktiskt pedagogiska momentens forskningsanknytning. Man efterlyser en förstärkning av lärarutbildningens vetenskapliga bas för att uppnå en ”konstruktiv balans” mellan denna bas och utbildningens yrkesorientering. Vi förmodar att motsvarande problematik existerar även när det gäller forskningsanknytningen för utbildning av vuxenutbildare. Sedan bör man också uppmärksamma det ömsesidiga förhållandet mellan forskning och utbildning: Forskningen bidrar inte bara med kunskaper som är en del av utbildningen – utbildningen har också som en av sina uppgifter att ge grundkunskaper till dem som senare går in i forskarrollen och bidrar till kunskapsutvecklingen.

Vuxenutbildning och vuxenpedagogik, allmänt

Allmän utbildning inom vuxenpedagogik är sparsamt förekommande. De vuxenpedagogiska inslagen är ofta en del av en mer omfattande utbildning. Dessutom finns det i de befintliga mer allmänna kurserna ofta möjlighet att inrikta sig mot sitt eget intresseområde, t.ex. vuxenpedagogik.

Nordens Folkliga Akademi, NFA, i Göteborg ordnar olika utbildningar för vuxenutbildare i Norden, främst inom folkbildningsområdet.² Kontakter håller dock på att byggas upp mot bland annat kommunal vuxenutbildning.

En nordisk påbyggnadskurs i vuxenpedagogik, 20 p under 18 månader (ht 1996 samt hela 1997) anordnas och administreras av NFA i samverkan med Vuxenutbildarcentrum vid Linköpings universitet, på

¹ Se t.ex. boken ”Kunskapsutnyttjande: ett informellt perspektiv på hur kunskap och forskning används i skolan” (Hultman & Hörberg, 1994).

² 40% av totalt 1308 deltagare vid kurser m.m. under 1996 kom från folkhögskolor och studieförbund. 35% av alla deltagare kom från Sverige.

uppdrag av Nordiska ministerrådet. Sex gemensamma samlingar genomförs på olika nordiska institutioner. Kursen behandlar såväl arbetsmarknadsutbildning och kommunal/statlig vuxenutbildning som folkbildning, och den riktar sig till en bred grupp aktiva inom det vuxenpedagogiska området.

NFA ordnar för övrigt mest kortare kurser och konferenser på två till tre dagar, med varierande inriktning. 1996 anordnades bland mycket annat den årliga nordiska forskarkonferensen med möte mellan vuxenutbildningsforskare och praktiker, konferenser om "Invandrare och dyslektiker", "Folkbildning och andraspråksundervisning", samt en öppen fyra dagar lång konferens om "Livslångt lärande". Det sistnämnda arrangemanget var förlagt till Hampnäs folkhögskola utanför Örnsköldsvik och samlade som mest 120 deltagare, ett exempel på hur man placerar arrangemang på olika platser i Norden.

Linköpings universitet genomför ett försök med distansutbildning i Vuxenpedagogik på B- och C-nivå. Försöket, med stöd från distansutbildningskommittén, DUKOM, pågår i en första omgång hösten 1996 och hela 1997. Projektet går under namnet Brobyggarna, vilket syftar på att man vill bygga broar mellan vuxenutbildningens praktik och vuxenpedagogisk teori och forskning. De olika delkurserna behandlar främst allmän vuxenpedagogik, folkbildning, kommunal vuxenutbildning, utbildning i arbetslivet samt forskningsmetodik och uppsatsarbete.

Vuxenpedagogiska inslag kan även ingå i större eller mindre omfattning i fristående kurser i allmän pedagogik på universitet och högskolor. Inriktningen beror på den lokala uppläggningsen och de studerandes val av bland annat uppsatsämnen. Som exempel har Högskolan i Halmstad en vuxenpedagogisk strimma i kursen på A-nivå, att läsa en valfri avhandling ingår på C-nivå och valfria vuxenpedagogiska kurser om vardera 5 p på B- och D-nivå. Därtill kommer möjligheten att välja uppsatsämne.

Här kan också nämnas att Linköpings universitet utreder möjligheterna att skapa en ny mer allmän vuxenlärarutbildning. (I Linköping finns redan nu flera inriktade lärarutbildningar för vuxenlärare, se nedan.)

Den vuxenpedagogiska forskningens roll är som nämnts av speciellt intresse här. Vilken kontakt finns mellan forskare och praktiker? I de utbildningar som är knutna till högskolor och universitet ska forskningsanknytningen i någon form vara ett naturligt inslag. När det gäller övriga kontakter finns det några formella kontaktpunkter som Vuxenutbildningscentrum i Linköping och nätverket Mimer (se vidare nedan).

För övrigt sker kontakterna ofta i mer informella former. Enskilda forskare kan medverka på kurser, fortbildningar, studiedagar etc.

Den bästa möjligheten för pedagogikstuderande, lärare och andra vuxenutbildare att ta del av forskning torde annars vara genom att läsa de skrifter där forskarna presenterar sina resultat, vuxenpedagogiska antologier och pedagogiska tidskrifter av olika slag, avhandlingar, rapporter etc. Det verkar orimligt att vänta sig att det skulle kunna ske personliga möten mellan forskare och praktiker i alltför stor utsträckning, med tanke på det relativt begränsade antalet forskare och det stora antalet utbildare och lärare.

Folkbildningsområdet

När det gäller utbildningar för pedagoger inom folkbildningsområdet är Vuxenutbildarcentrum vid Linköpings universitet en viktig aktör. VuxCen strävar efter att vara en länk mellan högskolan och fältet inom områdena folkbildning och även vuxenpedagogik mer allmänt. Hittills är det dock folkbildningsområdet som dominerar verksamheten. Några exempel på kurser vid Vuxenutbildarcentrum:

- * Demokrati och folkbildning, 10 p, är en IT-baserad distansutbildning på försök med stöd från DUKOM. I denna kurs tillämpas enbart grupp-rekrytering, och utbildningen bygger på lokal gruppsamverkan.
- * Folkbildningskunskap, 5 p, en grundläggande introduktion till folkbildningsområdet inom sommaruniversitetet.
- * Folkbildningens pedagogik I och II, 1–10 p respektive 11–20 p på kvartsfart, anordnas i samarbete med Tollare folkhögskola. Kurserna vänder sig främst till pedagogisk personal inom folkhögskolor och studieförbund.
- * Vuxenpedagogik och folkbildning med deltagare från Sverige och Latinamerika, 20 p, syftar till att ge kunskap om folkbildningsarbete bland utsatta grupper, inriktat på Latinamerika och Sveriges samiska minoritet.

VuxCen anordnar även diverse uppdragsutbildningar och konferenser vilka kan fungera som fortbildning för personal inom folkhögskolor och övrig folkbildning. Exempelvis ordnas en kurs i Vuxenpedagogik, 20 p

på kvartsfart, för anställda inom Svenska kyrkan och den närstående organisationer.

Kurser med inriktning mot folkbildningsområdet finns även på andra platser än i Linköping. Fritidspedagogik, 21–40 p, är en kurs där fritidsledare får tillgodoräkna sig 20 p från fritidsledarutbildningen och gå in på B-nivå. Kursen är främst till för fritidsledare, men den kan även fungera som fortbildning för folkhögskollärare som arbetar på fritidsledarutbildningar. Den finns dessutom på ytterligare två orter. VuxCen har temat Existentiella och mångkulturella frågor på kursen som går på tredjedelsfart – 20 p på tre terminer. Vid Lärarhögskolan i Stockholm är kursen inriktad på Idrottspedagogik och fritidskultur och vid Mälardalens högskola behandlar man bland annat aktuell ungdomsforskning. Vid Göteborgs universitet finns kurserna Pedagogik för folkbildare 1 och Pedagogik för folkbildare 2 om vardera 10 p.

Mimer är namnet på ett nationellt nätverk för folkbildningsforskning, vilket drivs från Linköpings universitet. Detta nätverk är främst fokuserat på forskning, men med inriktningen att skapa kontakter mellan forskare och praktiker. Mimer ger ut ett informationsblad, Mimer-bladet, som trycks i 5 000 exemplar och går ut till forskare, lärare, folkhögskolor, studieförbund etc. två gånger per år. Man ordnar också konferenser med olika inriktningar och ger ut skrifter inom folkbildningsområdet.

Folkhögskolläraryrket – grundutbildning för folkhögskola och studieförbund

Folkhögskolläraryrket finns vid Linköpings universitet. Det är en praktisk-pedagogisk grundutbildning på 40 p, vilken bygger på att man har de ämnesteoretiska kunskaperna sedan tidigare. Den särskilda behörigheten kan erhållas genom tidigare ämnesteoretiska studier, genom praktiskt folkbildningsarbete eller genom en kombination av dessa två alternativ. Utbildningen har 90 platser, 60 på helfart och 30 på halvfart. Utbildningens 40 p är fördelade på: pedagogik 10 p, metodik 10 p, praktik 15 p, samt examensarbete 5 p. Utbildningen har två inriktningar – dels mot folkhögskolan, dels mot studieförbunden. Skillnaden ligger främst i var praktikinslagen förläggs. De flesta studerande inriktar sig mot folkhögskolan. Utbildningen finns i två varianter, helfart och halvfart.

Halvfartsutbildningen till folkhögskollärare riktar sig till lärare som redan har en tjänst, och praktiken görs främst i den egna tjänsten. För distansutbildningen finns även fem regionala centra dit vissa inslag är

förlagda – folkhögskolorna i Medlefors och Forsa i Norrland, samt Göteborg, Malmö och Stockholm. När det gäller denna utbildningsvariant försöker man också hjälpa studerandegrupperna att hålla kontakten efter avslutad utbildning via Internet-konferenser, men detta sker ännu inte systematiskt och man har inte satsat några speciella resurser på det.

Folkhögskolans fortbildning

Folkbildningsrådets folkhögskoleberedning genomför en försöksverksamhet under två år (1996–1997) med en ny fortbildningsorganisation för folkhögskolans personal. Landet är indelat i sex regioner och Vuxenutbildarcentrum vid Linköpings universitet fungerar därutöver som en sjunde part, en central universitetsanknuten resurs. I varje region finns en folkhögskola som är ansvarig för fortbildningen i regionen. Dessa skolor¹ ska stimulera fortbildningsaktiviteter i regionen och ansvara för att planering sker tillsammans med övriga skolor. Syftet är att skolorna ska samordna egna kurser och få ett bättre underlag för insatser av olika slag. Vuxenutbildarcentrum svarar för ett centralt utbud av poänggivande kurser och specialkurser samt idékonferenser. Dessutom ska Vuxenutbildarcentrum medverka i det regionala och lokala arbetet på olika sätt, samt ge ut skrifter som är av intresse för folkhögskolan.

Studieförbunden

Inom studieförbunden finns olika former av pedagogisk utbildning för cirkelledare. Det verkar dock inte finnas något organiserat samarbete mellan studieförbunden när det gäller pedagogisk utbildning, men sådant samarbete har börjat diskuteras på vissa håll. Kännetecknande är att mycket av verksamheten inom studieförbunden är decentraliserad, och det är därför svårt att ge någon enhetlig bild av situationen.

Som ett exempel på verksamheten inom studieförbunden har vi Studiefrämjandet. Inom Studiefrämjandet ordnas regionalt och lokalt Ledarutveckling 1–3, en utbildning i tre steg. Denna riktar sig till både ideella och arvoderade cirkelledare. Varje del omfattar omkring 12 studietimmar under ett intensivt kursdygn. Utbildningen behandlar

¹ Medlefors, Forsa, Runö, Vadstena, Göteborg och Sundsgården.

områdena ledarskap, gruppmetodik, folkbildning, inläring och människosyn, kommunikation-kroppsspråk samt ekologi-miljö. Man ordnar också bland annat utbildningar som är speciellt anpassade till Studieförbundet medlemsorganisationer. För att utveckla metoder och innehåll i utbildningen finns ett utbildarnätverk bestående av ett 20-tal anställda som arbetar med utbildning/pedagogiska frågor.

Ett annat exempel är Medborgarskolan, som har ett omfattande utbud av cirkelledarutbildningar. Omkring 2 000 cirkelledare deltar varje år i utbildningar med olika inriktning. De flesta utbildningarna omfattar 1–2 dagar. Det som i första hand kan nämnas i detta sammanhang är kurserna Cirkelmetodik och Cirkelmetodik – fördjupning. Cirkelmetodik är en grundkurs för alla som är verksamma i Medborgarskolans pedagogiska verksamhet. Den tar upp ämnen som Inläring och lärtilar, Studiecirkelns pedagogik, Humanistisk pedagogik och Planering av cirkelarbetet. Förutom övriga utbildningar med pedagogisk/psykologisk inriktning finns även ett brett utbud av ämnesinriktade cirkelledarkurser.

Verksamheten i de övriga studieförbunden är av ungefär samma typ som i dessa exempel. En annan form av fortbildning inom folkbildningen är studieförbundens skriftliga studiematerial och de tidningar/tidskrifter som studieförbund och vissa folkhögskolor ger ut. Några exempel på sådana tidningar är Fönstret (Arbetarnas bildningsförbund), Impuls (Studieförbundet Vuxenskolan), Mixturen (Frikyrkliga studieförbundet) och TBV Cirkeln (Tjänstemännens bildningsverksamhet).

Kommunal vuxenutbildning

Pedagogiska påbyggnadsutbildningar av olika slag för lärare i allmänhet finns eller planeras på olika håll. Dessa utbildningar riktar sig givetvis även till lärare inom vuxenutbildningen. Vid Göteborgs universitet finns exempelvis program i pedagogik med bland annat inriktning mot ledning av pedagogisk verksamhet och med didaktisk inriktning. Dessa program är påbyggnadsutbildningar för lärare eller andra med en akademisk examen med pedagogisk inriktning. Programmen omfattar 50 p eller 60 p och kan ge kandidat- eller magisterexamen.

Inom komvuxområdet är den normala lärarutbildningen sådan utbildning som främst är avsedd för ungdomsskolan – gymnasie- eller grundskolläroverutbildning. Det förekommer även att lärare som gått folkhögskolläroverutbildningen arbetar inom kommunal vuxenutbildning.

Fortbildningen inom kommunal vuxenutbildning handlar främst om studiedagar med varierande innehåll. Liksom inom folkbildningen är

fortbildningsverksamheten inom kommunal vuxenutbildning i hög grad decentraliserad. Vilka insatser som görs beror i stor utsträckning på lokala prioriteringar, och det är svårt att ge en enhetlig beskrivning av läget. En viktig förutsättning för fortbildningen inom kommunal vuxenutbildning är dock givetvis den tid för fortbildning som avtalats i lärarnas centrala arbetstidsavtal.

Det är främst Fortbildningsavdelningen vid Linköpings universitet som erbjuder insatser med vuxenpedagogisk inriktning. De övriga möjligheter som finns när det gäller fortbildning är i första hand mer ämnesanknutna. Ett undantag är exempelvis utbildningsmaterialet Distanskurs i vuxenpedagogik. Det innehåller videofilmer och litteratur och säljs från Miljö i företaget, Umeå, och kan exempelvis användas som studiedagsmaterial. Detta material har tillkommit på initiativ från en grupp komvux-skolledare, vilka ville sprida en utprovad fortbildningsuppläggning till en bredare grupp.

Fortbildningsavdelningen vid Linköpings universitet

Fortbildningsavdelningen inom Centrum för skolutveckling vid Linköpings universitet arbetar bland annat med fortbildning för komvuxlärare. En stor del av verksamheten är speciella fortbildningsinsatser som genomförs efter förfrågningar från och i samarbete med olika kommuner. Ett stort projekt drivs för tillfället i Norrköpings kommun. Fortbildningen är inriktad på implementation av läroplanen inom gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning. Alla komvuxlärare får här under tre terminer sammanlagt tolv dagars utbildning inriktad på allmänna pedagogiska områden som kunskapssyn, omvärldsförändring, lärarroll, problembaserat lärande, lärande organisation och utvärdering. Utbildningen läggs upp som heldagar med dels föreläsningar, dels tillämpningsövningar. Andra exempel på pågående uppdrag är utbildning i pedagogiskt ledarskap för komvuxrektorer (7 dagar på ett år) och om arbetsformer och arbetssätt i Sfi-utbildning (7–9 dagar på ett år).

Fortbildningsavdelningen i Linköping har även ett utbud av kortare fortbildningskurser (oftast två dagar) för komvuxlärare. Dessutom ger man ut tidskriften KOM, som riktar sig till komvuxlärare och har en upplaga på 8 000 exemplar (fyra nummer per år). Man samordnar också ett nätverk för Sfi/Svenska 2-lärare. Verksamheten i nätverket består av fem seminarier per år samt utbyte via datorkommunikation. Slutligen anordnar man vartannat år konferensen Vuxenutbildning i utveckling, vilken 1996 samlade omkring 1 250 deltagare från hela landet.

När det gäller direkt samarbete inom komvuxområdet finns Rvux, en samarbetsorganisation för landets komvux-enheter.

Vuxenpedagogiska inslag i lärarutbildningar

Inom främst gymnasielärarutbildningen finns ibland vuxenpedagogiska inslag inriktade på verksamhet inom kommunal vuxenutbildning. Detta varierar dock mellan olika utbildningsorter, och inslagen verkar främst förekomma inom de kortare (40–60 p) vidareutbildningarna till lärare i yrkesämnena som till exempel vård.¹ Några exempel:

* Lärarhögskolan i Malmö har vissa vuxenpedagogiska inslag i gymnasielärarutbildningen med inriktning mot yrkesämnena och i inriktningen mot vård och omsorg. Dessutom innehåller studie- och yrkesvägledarprogrammet inslag inriktade på vuxna.

* I den nya gymnasielärarutbildningen vid Högskolan i Halmstad planeras en särskild kurs i vuxenpedagogik.

* I Linköpings universitets gymnasielärarutbildning på distans, 40 p på halvfart, för lärare i allmänna ämnen, ekonomiska ämnen samt vårdämnena finns ett avsnitt om vuxenpedagogik. Detta handlar om vuxnas inläring och ingår i området inlärningspsykologi/ utvecklingspsykologi. Inom gymnasielärarprogrammet med inriktning mot vårdyrken är praktik i kommunal vuxenutbildning obligatoriskt. Praktiken omfattar 5 p eller 9 p. Dessutom väljer vissa studerande att rikta in sitt examensarbete mot vuxenutbildningen.

* Vårdlärarprogrammet vid Göteborgs universitet omfattar 80 p (60 p vårdpedagogik och 20 p pedagogik) och leder fram till gymnasielärar-examen. Utbildningen förbereder för lärararbete inom bland annat gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning. I kursplanerna nämns vuxenutbildning i två moment: Samverkan mellan skola, vuxenutbildning och arbetsliv samt Arbetsformer och arbetssätt i gymnasieskola, högskola och vuxenutbildning. Utbildningen

¹ De uppgifter vi har fått fram om inslagens omfattning är svåra att jämföra med varandra, varför vi avstår från att lämna detaljerade uppgifter om omfattningen inom detta område.

bygger på en tidigare genomgången högskoleutbildning inom vård/omsorg.

Vidareutbildning för lärare i grundläggande vuxenutbildning

Linköpings universitet anordnar Programmet för Grundläggande vuxenutbildning, en påbyggnadsutbildning för lärare i grundläggande vuxenutbildning. Utbildningen omfattar 20 p och är en distansutbildning på halvfart under två terminer. Kraven för antagning är dels grundskollärautbildning eller motsvarande, dels lärartjänstgöring på minst halvtid under minst fem år. Utbildningen består av fyra delar omfattande vardera 5 p: vuxenpedagogik, allmän vuxenmetodik, samhällskunskap samt invandrar- och kulturkunskap. 1996/97 är andra året utbildningen genomförs i denna form. Utbildningen har 30 platser – under 1996/97 finns 34 deltagare.

Universitet och högskolor

Inom universitet och högskolor har intresset för pedagogiska frågor ökat under senare år. En viktig anledning till detta kan vara den expansion som skett, vilket innebär att högskoleutbildningen i dag snarare är en massutbildning än en elitutbildning. Därmed har nya grupper strömmat till, grupper som kan behöva andra utbildningsformer än de som dominerat tidigare. Dessutom har de ekonomiska resurserna inte ökat i riktigt samma takt som antalet studerande, vilket har lett till krav på mindre resurskrävande undervisningsformer. Kvalitetsfrågor har också kommit i fokus inom universitetsområdet liksom på andra håll i samhället. Bland annat relaterades under en period en del av statsbidraget till utbildningen till universitetens och högskolornas kvalitetsarbete.

Universiteten och några större högskolor har numera ofta en pedagogisk enhet med några pedagogiska konsulter. I dag finns någon form av pedagogisk grundkurs vid universitet och högskolor, men omfattningen varierar från tre dagar till sex veckor. (Här kan nämnas att högskoleutredningen föreslog obligatorisk pedagogisk utbildning om totalt 16 veckor under fem år för högskolans lärare.) Seminarier och kurser

anordnas kring specifika frågor, men det finns sällan utarbetade planer för fort- och vidareutbildning av lärare.¹

Stockholms universitet har som exempel en enhet för pedagogisk utveckling.² Enheten anordnar kurser, seminarier och workshops av olika slag. En form för erfarenhetsutbyte är ”campuskonferenser”, där erfarenhetsutbyte sker. Dessa konferenser dokumenteras i Pu-rapporter. Man stöttar också institutionerna genom att ge förslag på pedagogiska seminarier på institutionsnivå. Vid Stockholms universitet finns en kurs i universitetspedagogik motsvarande 5 p. Den riktar sig främst till ”yngre lärare” som är behöriga för forskarutbildning. Kursen består av två delar. De första tre poängen varvar teori och praktik under en termin. Deltagarna kan sedan fortsätta med ett pedagogiskt projekt (motsvarande 2 p) på sina egna institutioner. Man satsar också på att utveckla det kollegiala stödet i form av mentorer. De som kan erbjudas en mentor på den egna institutionen har också företräde till kursen i universitetspedagogik. Man erbjuder även en distanskurs i universitetspedagogik med motsvarande omfattning (5 p). Ett annat exempel på pedagogisk utveckling är de nätverk som finns, bland annat Forum för pedagogisk utveckling, kompetens och kvalitet, vilket är ett nätverk för lärare från olika discipliner vid universitetet.

Vid Linköpings universitet fanns tidigare en PU-enhet som arbetade med pedagogiskt stöd, allmän personalutveckling och organisationsutveckling. Denna enhet har sedan 1996-07-01 delats upp i dels ett Centrum för universitetspedagogik, dels en lednings- och organisationsutvecklingsenhet. Centrum för universitetspedagogik har i uppgift att arbeta med pedagogisk utbildning, utveckling och forskning. Det man tydligare vill betona i Linköping är att arbeta med system, att utbildningarna relateras till sitt pedagogiska sammanhang, bland annat genom att deltagarna har mentorer på sina institutioner. Arbetet med forskning i universitetspedagogiska frågor är också något man vill lyfta fram. Forsknings- och utvecklingsarbete ska ingå i tjänsten för de pedagogiska konsulterna. I Sverige är det, till skillnad från i andra länder, inte speciellt vanligt att forskning är knuten till PU-enheten på detta sätt. Bland utbildningsinsatserna i Linköping kan nämnas kurser om Att börja undervisa och Att utvecklas som lärare, för ovana respektive vana lärare, samt en kurs för mentorer. Under våren 1997

¹ Håkan Hult, Centrum för universitetspedagogik – en idéskiss, Linköpings universitet, stencil, 1996-05-14.

² Den beskrivning som ges bygger på den presentation av enheten som finns tillgänglig via Internet, <http://www.su.se/Organisation/Forvaltningen/PU/>.

startar ett pedagogiskt idéseminarium, och till höstterminen 1997 startar en 20-poängsutbildning i universitetspedagogik. Vid Göteborgs universitet finns för övrigt en motsvarande kurs i Högskolepedagogik, 10 p.

Umeå universitet och Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) ställer båda krav på pedagogisk utbildning för anställning på fasta lärartjänster. I Umeå omfattar utbildningen motsvarande sex veckor: En veckas introduktion på institutionen samt två kurser i Muntlig presentation och Lärarkunskap om vardera 2 1/2 vecka. Vid SLU omfattar utbildningen fyra veckor: Två inledande kursveckor, en vecka för aktiviteter på den egna institutionen samt en uppföljningsvecka för diskussioner och redovisningar.

Flera universitet anordnar även lokala konferenser, där lärare presenterar olika former av egna utvecklingsarbeten. Umeå universitet anordnar till exempel en sådan konferens vartannat år. Detta kan fungera som en form av pedagogiskt idéutbyte och utveckling.

Högskoleverket och Uppsala universitet anordnade 1996 konferensen Kvalitet och förbättringsarbete. Nästa motsvarande konferens blir i juni 1998 i Luleå. Kontakter mellan universiteten byggs även upp på internationell nivå. Här finns ett universitetspedagogiskt nätverk – International Consortium for Educational Development in Higher Education – där pedagogiska konsulter från ett antal universitet och högskolor deltar.

Arbetslivet

Utvecklingen inom arbetslivet går mot att ”utbildning” mindre och mindre blir en renodlad arbetsuppgift. Utbildning och utveckling av personalen är ofta en del av det mer omfattande personalansvaret. Dessutom sker en utveckling där ansvaret för utbildning och utveckling mer hamnar nära verksamheten, där linjeföraren även ansvarar för detta område. Pedagogisk utbildning för verksamma inom arbetslivet är därför ofta en del av en mer omfattande utbildning eller ett mer omfattande utbildningsutbud.

PA-programmet – grundutbildning med möjlighet till pedagogisk inriktning

Utbildningsprogrammen för personal- och arbetsvetenskap eller personal- och arbetslivsfrågor¹ är den huvudsakliga grundutbildningen för pedagogisk verksamhet inom arbetslivet. Utbildningen finns på många orter², och uppläggningsen av programmet varierar mellan olika utbildningsorter. Här finns möjlighet att studera upp till D-nivå i pedagogik (80 p), beroende på hur utbildningen är utformad lokalt och hur den studerande väljer att inrikta sig. Man kan inte säga att det handlar om 80 p ”vuxenpedagogik”, men även de mer allmänpedagogiska avsnitten ingår i en utbildning som är inriktad på arbete med vuxna. Det bör också nämnas att PA-programmet inte enbart behöver vara en grundutbildning – det kan finnas möjlighet att läsa delar av utbildningen som fristående kurs, kurser som då mer kan fungera som påbyggnadsutbildning eller fortbildning. Vi ger två exempel, från Linköping och Göteborg, på programmets uppläggning vad gäller pedagogik/vuxenpedagogik.

PA-programmet vid Linköpings universitet omfattar 160 p, och ger en fil mag-examen.³ Det gemensamma basblocket om 80 p innehåller bland annat en kurs i pedagogik, 10 p, vilken ger en introduktion till pedagogikämnet inklusive det vuxenpedagogiska området. Efter basblocket väljer den studerande mellan tre fortsättningsdelar om 40 p. I inriktningen Utbildning, utveckling och organisation ingår bland annat kurserna Utbildning och samhälle, 5 p, Organisation, personal- och verksamhetsutveckling, 10 p, samt Ledning och ledningsutveckling, 5 p. I inriktningen Arbetsvetenskap ingår bland annat kursen Kvalifikationskrav, utbildning och lärande, 5 p. Programmets fördjupningsdelar omfattar 20 + 20 p (C + D-nivå). Pedagogikfördjupningen innehåller bland annat en Uppsatsförberedande kurs i pedagogik, 5 p (C-nivå), och specialkurser om 10 p. I programmets olika delar ingår dessutom kurser i forskningsmetodik samt projektarbeten och uppsatser (C- och D-uppsats om vardera 10 p). Den som väljer fördjupning i pedagogik når alltså fram till en fil mag- eller fil kand-examen i pedagogik.

Programmet för personal- och arbetslivsfrågor vid Göteborgs universitet omfattar 120 p. Basblocket om 80 p innehåller bland annat kurserna Personalarbetets innehåll och metod, 4 p, samt Pedagogiska

¹ Beteckningen varierar mellan olika utbildningsorter.

² Nio orter finns med i den samordnade antagningen inför höstterminen 1997.

³ Möjlighet finns att avsluta vid 140 p, med en fil kand-examen.

teorier och metoder, 10 p. Ett av fördjupningsalternativen om 40 p är inriktat på Utbildning och arbetsliv. Detta innehåller kurserna Utbildning och samhälle, 6 p, Utbildning och arbetsliv, 8 p, Utbildning och kommunikation 6 p, Vetenskaplig metod, 10 p, samt Fördjupningsarbete (C-uppsats), 10 p. Det finns även möjlighet att bygga på utbildningen med ett magisterprogram, vilket omfattar dels en obligatorisk D-kurs på 20 p med bland annat uppsatsarbete, dels valfria kurser på sammanlagt 20 p.

Andra kurser och utbildningar riktade mot arbetslivet

Vid Högskolan i Halmstad finns ett utbildningsprogram för arbetsvetenskap (120 p). Här ingår en kurs om Lärande i arbetslivet (5 p), och det finns dessutom vuxenpedagogiska inslag i vissa andra kurser om till exempel organisation och ledarskap. Kursen Lärande i arbetslivet ingår även i en fristående kurs i Arbetsvetenskap 1–20 p.

Vid Linköpings universitet anordnas också bland annat en fristående kurs i Arbetslivets pedagogik, 20 p, på B-nivå. Kursen tar upp områden som individuellt och organisatoriskt lärande, personal- och ledarutbildning samt förändringsarbete. Detta är exempel på en kurs som kan fungera som såväl grundutbildning som fortbildning.

Vid Göteborgs universitet finns tvärvetenskapliga kurser i Internationella arbetslivsstudier – en sammanhållen AB-kurs på 40 p och en C-kurs på 20 p. (C-kursen ges från höstterminen 1997 på engelska.) Knappt 10 p av totalt 60 berör vuxenpedagogiska frågor i vid mening – vuxnas lärande, vuxenutbildning i Sverige och internationellt samt kompetensutveckling och lärande i arbetslivet.

Andra fristående kurser vid Göteborgs universitet är Arbetslivets pedagogik, 10 p, Utbildningsplanering och personalutveckling 1 och 2, 10 + 10 p, Att utbilda och informera, 10 p, samt Utredningsmetodik för personal- och utbildningsfunktionärer, 10 p.

Programmet i vårdpedagogik vid Göteborgs universitet omfattar 80 p (80 p vårdpedagogik) och förbereder för utvecklings- och förändringsarbete samt forskning inom vård och omsorg. Kursen Arbetsliv i utveckling och förändring, 5 p, är det inslag som främst kan sägas handla om vuxenpedagogik. Utbildningen bygger på en tidigare genomgången högskoleutbildning inom vård/omsorg, och den är delvis samordnad med vårdlärarutbildningen.

Andra organisationer med arbetslivspedagogisk verksamhet

När det gäller pedagogisk utveckling inom arbetslivet tar vi upp två viktiga aktörer som anordnar utbildningar/fortbildning och organiserar nätverk inom personalområdet – dels den ideella organisationen Centrum för personal & utveckling, dels företaget Svenskt PA-forum AB.

Centrum för personal & utveckling¹ är en ideell organisation som fungerar som nätverk för personalspecialister, konsulter och chefer med personalansvar. Organisationen har cirka 6 000 medlemmar. Man intresserar sig för frågor inom området ”Human Resource Management” och sysslar med bland annat nätverk, kortare utbildningar och informations-spridning. Nätverken finns på regional nivå, inom 12 distrikt. Verksamheten är mest omfattande i Stockholm/Uppsala-regionen, där kompetensnätverket och nätverket för förändringar och lärande är exempel på nätverk med pedagogisk inriktning. Det handlar här om små nätverk med 5–7 medlemmar. Information sprids bland annat genom tidningen Personal & Ledarskap och via HRM-InfoNet på Internet². Bland aktuella utbildningar kan nämnas en utbildning för nya personalutbildare, omfattande 3 + 2 dagar, samt en utbildning i behovsanalys och framtidskompetens under fyra enstaka dagar under våren 1997.

PA-forum organiserar bland annat nätverk, ”klubbar”, med olika inriktning. Omkring 100 (av totalt omkring 800) medlemmar finns i Utbildarklubben, som samlas till seminarier 2–3 gånger per år. När det gäller utbildning kan vi ge två exempel. I samarbete med ett konsultföretag anordnar man utbildningen Kompetens, Utveckling och Lärande. Utbildningen riktar sig till bland andra kompetensutvecklare och personalutbildare och omfattar 3 + 2 dagar. Personalakademien är en ”kvalificerad personaladministrativ utbildning” som anordnas av Folkuniversitetet, kursverksamheten vid Stockholms universitet, i samarbete med PA-forum. Utbildningen riktar sig till såväl utbildade personalspecialister vilka vill fördjupa sig, som till personer med personalansvar men utan relevant utbildning. Denna utbildning innehåller sju block, som vardera omfattar 60 studietimmar samt litteraturstudier under en termin. Ett av blocken är inriktat på Lärande och kompetensutveckling. Deltagarna kan välja ett eller flera block och läser dem i valfri ordning.

¹ Tidigare Sveriges Personaladministrativa Förening, SPF.

² <http://www.hrminfonet.se>

AmuGruppen

För anställning som lärare/utbildare inom AmuGruppen AB finns inget krav på pedagogisk utbildning/läraryt utbildning. Man har tidigare haft ett omfattande program för utbildning/fortbildning av lärarna. Utbildningen omfattade i första hand en veckolång del kring gruppssamverkan samt därutöver totalt tio dagars pedagogisk-metodisk utbildning i halv- till heldagsmoduler utspridda under en längre period. För tillfället finns dock ingen pedagogisk utbildning/fortbildningsverksamhet inom AmuGruppen. Den verksamheten lades ner i samband med den omorganisering som skett, och den har ännu inte funnit några nya former.

Distansutbildning

Inom distansutbildningsområdet finns organisationen SVERD, Svenska Riksorganisationen för Distansutbildning¹. SVERD arbetar för att sprida kunskap samt främja kunskap och utveckling inom området, och man samlar såväl enskilda medlemmar som organisationer (bl.a. universitet, högskolor, Utbildningsradion, AmuGruppen, Statens Skolor för Vuxna). SVERD ger ut tidningen *Per Distans* samt arrangerar årliga konferenser för distansutbildare. Utöver SVERD finns även nätverken DUNET, ett nationellt nätverk för distansutbildningsforskare, samt NITUS, ett nätverk för de lokala studiecentra för distansstudier som finns i många kommuner.

När det gäller utbildning av distansutbildare handlar det i första hand om internutbildning på de högskolor och andra institutioner som driver distansutbildning. Umeå universitet har exempelvis ordnat kurser för universitetslärare med inriktning mot distansundervisning sedan 1991. På Runö folkhögskola genomförs, med stöd från DUKOM, en distansläraryt utbildning för lärare och kursledare inom folkbildningen. Denna vidareutbildning syftar till att utveckla och förmedla pedagogiska metoder för distansutbildning med hjälp av informationsteknik. 1994/95 genomfördes en utbildning i distanspedagogik om 5 p vid Högskolan i Halmstad.

Utbildningsradion riktar sig i sin verksamhet till såväl vuxna som barn och ungdomar. I den interna kompetensutvecklingen inom UR har

¹ Informationen om SVERD är hämtad från organisationens hemsida, vilken har adressen <http://www.mh.se/sverd/>

den pedagogiska utvecklingen en viktig roll. Man ordnar till exempel seminarier kring pedagogiska frågor för såväl egna anställda som externa lärare, lärarutbildare, folkbildare etc. Utvecklingen av UR:s program innebär bland annat att nya program spelas upp och diskuteras under medverkan av externa kritiker/opponenter. Man medverkar i utvecklingen av distansutbildningen i samarbete med flera högskolor, Statens skolor för vuxna och folkbildningen. I UR:s utbud finns för övrigt radio/TV-serier för lärare, serier som även används av vuxenutbildare för egen utbildning/utveckling.

Sammanfattning

De mer omfattande utbildningar med vuxenpedagogisk inriktning som finns drivs alltså med enstaka undantag av universitet och högskolor. Det finns två huvudsakliga grundutbildningar inom området: folkhögskolläroprogrammet, på helfart och på halvfart distans, samt PA-programmet i olika varianter på olika orter.

Vidareutbildningen till lärare i grundläggande vuxenutbildning är ett undantag inom komvux-området. Det normala är annars att lärarna här har en lärarutbildning som främst är inriktad mot ungdomsskolan.

Inom universitet och högskolor finns för övrigt ett antal olika kurser med varierande längd, oftast 5–20 p, med inriktning mot olika områden inom vuxenutbildning/vuxenpedagogik. Dessa kurser kan i vissa fall byggas ihop med varandra till en mer omfattande utbildning. De kan fungera som vidareutbildning och fortbildning, eller ingå som en del i en grundutbildning. Försöket i Linköping med en distansutbildning renodlat i Vuxenpedagogik med möjlighet att läsa upp till C-nivå (60 p) skulle kunna vara början till en ny form av mer omfattande vuxenpedagogisk utbildning.

De övriga utbildningar som finns utanför universitet och högskolor är oftast kortare kurser, vilket är naturligt då de främst fungerar som fortbildning/personalutbildning för verksamma inom olika vuxenpedagogiska verksamheter. Dessutom är dessa kurser, när det gäller studieförbunden, även riktade till ideellt arbetande cirkelledare, vilka knappast kan förväntas delta i mer omfattande utbildningar.

När det gäller pedagogiskt inriktade nätverk verkar man ha kommit längst inom arbetslivet, speciellt när det gäller nätverk som går utanför den egna organisationen. Inom universitetsområdet växer ett internationellt samarbete fram. De initiativ som har tagits inom andra områden

har inte kommit lika långt, i alla fall inte när det gäller nätverk där lärare/utbildare samverkar i vuxenpedagogiska frågor.

KOM, Personal & Ledarskap och Fönstret är några exempel på tidningar, utöver de rent fackliga, som är mer eller mindre inriktade på pedagogiska frågor med fokus på vuxna.

Idéutbyte sker också på konferenser, seminarier etc. med olika inriktning. Därutöver sker mycket av den pedagogiska utvecklingen i mer informella former, till exempel genom mer eller mindre organiserade utvecklingsarbeten som genomförs av pedagoger/lärare på olika håll i landet.

4 Möjligheter till pedagogisk utveckling

Vilka möjligheter finns att ytterligare främja den pedagogiska utvecklingen inom svensk vuxenutbildning? Vad skulle staten kunna göra för att stödja de stora satsningar som görs på bland annat Kunskapslyftet? Vi avslutar rapportens första del med några reflektioner kring dessa frågor.

Vuxenpedagogisk forskning

Inom den vuxenpedagogiska forskningen finns några områden som ur denna synvinkel borde prioriteras ytterligare. Vi vill lyfta fram följande möjligheter till utveckling.

* Dagens vuxenpedagogiska forskning fokuserar i stor utsträckning endast på något av vuxenutbildningens områden. Forskningsprojekt som innefattar ett bredare fält, och inte bara en utbildningsform, är sparsamt förekommande. Sådan ”bredare” vuxenpedagogisk forskning borde vara angelägen att främja, inte minst i samband med Kunskapslyftet, där flera utbildningsanordnare samverkar och samordnas. I dag saknas forskningsmedel som är riktade till sådan allmän, bredare vuxenpedagogisk forskning.

* Forskningen om kommunal vuxenutbildning har varit mycket begränsad under ett antal år, trots de stora förändringar som skett i verksamheten. Kunskapen om betydelsen av dessa förändringar är alltså bristande.

* Den pedagogiska folkbildningsforskningen har fått en del resurser de senaste åren, men det handlar i huvudsak om tillfälliga projekt och satsningar, främst i anslutning till SUFO 96. Här finns en bra grund att bygga på, men det krävs ytterligare satsningar för att långsiktigt få en bra nivå på forskningen.

* Mer forskning kring de progressiva folkhögskolekurserna/cirklarna skulle vara intressant ur pedagogiskt hänseende, eftersom dessa kurser i stor utsträckning verkar i enlighet med de föreställningar som främst anglosaxiska forskare hävdar som framtidens pedagogik. Utgångspunkten för sådan forskning borde vara inte bara kursen som sådan utan den bildande helheten.

* Många studier av vuxenutbildningen görs i form av utvärderingar. Det finns en risk att allmänt förekommande utvärderingsmetoder bidrar till osynliggörandet av olika pedagogiska traditioner. Det finns till exempel ett pedagogiskt arv av stort värde inom den svenska folkbildningen, vilket riskerar att gå till spillo. Detta förhållande indikerar att varje utbildning/kurs/cirkel bör utvärderas utifrån sina egna villkor – mer forskning kring utvärdering av vuxenutbildning krävs med andra ord.

* Inom distansutbildningen har forskningsintresset ökat, men forskningen är fortfarande begränsad. Med tanke på den kraftiga expansion av distansutbildningen som sker, bland annat i samband med DUKOM:s försök, är det viktigt att forskningen följer utvecklingen, och att den i första hand fokuserar centrala pedagogiska frågeställningar och inte tekniska metodfrågor.

* Yrkesutbildning för vuxna utanför högskolan är ett område som ökar i samband Kunskapslyftet och den kvalificerade yrkesutbildningen. Var finns forskningen som följer denna utveckling?

Vuxenpedagogisk utbildning och utveckling

Forskningen i sig genererar kunskap, men den bidrar sällan direkt till den pedagogiska utvecklingen. Vad kan göras på detta område i fråga om utbildning och andra insatser för att stimulera utvecklingen?

* Utbildning för lärare inom olika former av vuxenutbildning skulle kunna utvecklas och samordnas i större utsträckning. Kunskaper om vuxnas förutsättningar för lärande borde vara desamma oberoende av utbildningsform.

* För dagens lärare är det viktigt att det finns vidareutbildningar som ger möjlighet att förbereda sig för arbete i en ny skolform, liksom

fortbildningar för att kunna möta de förändringar som ständigt sker i den skolform där man är verksam.

* Om man ska ha en separat utbildning för lärare inom exempelvis folkhögskolor och studieförbund (dagens folkhögskolläraryrke) bör detta motiveras utifrån önskemålet att behålla flera olika utbildningskulturer inom vuxenutbildningen. Om folkbildningens särart är värdefull och ska behållas kan det behövas en speciell lärarutbildning för detta område. Vi menar att det är viktigt att förvalta pedagogiska traditioner som den som finns inom folkbildningen. Det är viktigt, inte minst när man vill erbjuda vuxenutbildning till nya och bredare grupper, att det finns olika utbildningskulturer som passar och attraherar olika grupper och individer.

* När det gäller lärarutbildningar i allmänhet kan man ifrågasätta om dessa alltid ska vara separata för olika utbildningsformer. I hur stor utsträckning kommer framtidens lärare att arbeta i samma skolform under hela sin lärarbana? Kan grundskolläraryrket och kanske framför allt gymnasieläraryrket i större utsträckning ge en bättre grund för arbete även inom vuxenutbildningen på motsvarande nivåer?

* För att forskningsresultat ska kunna nå ut till de berörda inom den pedagogiska verksamheten är det viktigt att forskarna ges resurser att sprida sina resultat. Forskningsresultat publiceras främst i ett forsknings-sammanhang i avhandlingar, rapporter och tidskriftartiklar, på forskarkonferenser etc. Spridningen av resultaten borde kunna stimuleras genom att forskarna ges resurser att t.ex. skriva sina texter även i former som är mer lättillgängliga utanför forskarkretsen, i antologier etc.

* För att forskningen ska nå ut i samband med utbildning, fortbildning etc. behövs lämplig kurslitteratur. Böcker som ger översikter över större eller mindre delar av vuxenpedagogikområdet och kan fungera som kurslitteratur är sparsamt förekommande i dag. Sådana publikationer behöver också uppmuntras.

* Det behöver även finnas andra fora än böcker där forskare kan och uppmuntras att sprida sina resultat. Sådana fora kan vara ett sätt att sprida forskningsresultat, men de kan också öka möjligheten till utbyte mellan forskare och praktiker, och framför allt mellan praktiker/lärare/utbildare från olika former av vuxenutbildning. Det skulle kunna röra sig om konferenser, seminarier, utbyte i studiecirkelform, tidskrifter, internetbaserade mötesplatser med olika diskussionsgrupper etc. Utveckling av detta slag kan ske på såväl lokalt, regionalt som nationellt plan.

5 Referenser

- Alexandersson, C. (1985) *Stabilitet och förändring. En empirisk studie av förhållandet mellan skolkunskap och vardagsvetande*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 53.
- Andersson, E., Laginder A-M., Larsson, S. & Sundgren, G. (1996) *Cirkelsamhället. Studiecirkelnas betydelse för individ och lokalsamhälle*. Delbetänkande av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen, SoU 1996:47.
- Andersson, P., Larsson, S., Olsson, L-E., Thång, P-O. & Wass, K. (1995) *Utbildning av arbetslösa i komvux. En studie av lokalt beslutsfattande*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1995:12.
- Arvidson, L. (1985) *Folkbildning i rörelse. Pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet – en jämförelse*. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 16.
- Beach, D. (1995) *Making sense of the problems of change: An ethnographic study of a teacher education reform*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 100.
- Bendz, M. (1995) *Kunskap i praktik. Hur sjuksköterskestuderande uppfattar kliniska vårdssituationer och sitt eget handlande i dem samt hur deras uppfattningar förändras under och efter utbildningen*. Lund: Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Bjerstedt, Å. (1981) *Pedagogisk forskning i Sverige: En sexårsbibliografi till. Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1975–1980*. Malmö: CWK Gleerup.
- Bjerstedt, Å. (1987) *Pedagogisk forskning i Sverige: En treårsbibliografi till. Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1984–1986*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bjerstedt, Å. (1990) *Pedagogisk forskning i Sverige: Bibliografi V. Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1987–1989*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bjerstedt, Å. (1993) *Pedagogisk forskning i Sverige: Bibliografi VI. Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1990–1992*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

- Bjerstedt, Å. (1996) *Pedagogisk forskning i Sverige: Bibliografi VII. Forskningsrapporter och avhandlingar från institutionerna för pedagogik 1993–1995*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Bobrink, E. (1996) *Peer Student Group Interaction within the Process-Product Paradigm*. Umeå University, Department of Education. (diss.)
- Booth, S. (1992) *Learning to program. A phenomenographic perspective*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 89.
- Borgström, L. (1988) *Vuxnas kunskapsökande – en studie av självstyrt lärande*. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning. Institutionen för pedagogik. (diss.)
- Bååth, J. A. (1980) *Postal two-way communication in correspondence education*. Lunds universitet, Institutionen för pedagogik. (Avhandling)
- Dahlberg, K. (1992) *Helhetsyn i vården. En uppgift för sjuksköterskeutbildningen*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 91.
- Derbring, L. & Stölten, C. (1992) *Sjuksköterskeutbildningens forskningsanknytning – vision och verklighet*. Lärarhögskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Studia Psychologica et Paedagogica 100. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Eklund, H. (1981) *Kommunal vuxenutbildning: översikt över forsknings- och utvecklingsarbete*. Stockholm: Skolöverstyrelsen, Komvux-utredningen.
- Eklund, H. (1990) *Återkommande utbildning och gruppsammansättning. Studier kring samordning som problem vid utbildningssamverkan*. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 150.
- Eklund, H. (1995) *Pedagogisk forskning under en femårsperiod. En studie av innehåll och forskningsmönster i svenska doktorsavhandlingar under åren 1988–1992*. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 181.
- Ekman, B. (1992) *Livsvillkor, livsformer, utbildning. En kommunstudie i pedagogiskt perspektiv*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 42.
- Ellström, P-E., Davidsson, B. & Rönnqvist, D. (1990) *Kontext, kultur och verksamhet. En analys av AMU:s organisation och pedagogiska miljö*. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 152.
- Franke, A. (1990) *Handledning i praktiken. En studie av handledares och lärarkandidaters uppfattningar av handledning i lärarutbildning-*

- ens praktikdel*. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 30.
- Gerhardsson, B. (1985) *Kvinnor och vuxenutbildning mitt i livet. En studie av vuxna kvinnors förhållningssätt till utbildning*. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 23.
- Gerrevall, P. (1992) *Högskolestuderandes erfarenheter av självständigt arbete*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Ginner, T. (1988) *Den bildade arbetaren. Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945–1970*. Universitetet i Linköping, Tema Teknik och social förändring, Linköping Studies in Arts and Science No 17.
- Gustavsson, B. (1991) *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gustavsson, B. (1996) *Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hammarström, M. (1996) *Varför inte högskola? En longitudinell studie av olika faktorerers betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 107.
- Hartman, P. (1993) *Skola för ande och hand. En studie av folkhögskolans praktisk-estetiska verksamhet*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology 38.
- Holmer, J. (1987) *Högre utbildning för lågutbildade i industrin*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 60.
- Hult, H. (1980) *Vuxenstuderandes studiesituation. En undersökning utförd inom kommunal vuxenutbildning*. Universitetet i Linköping, Pedagogiska institutionen, Linköping Studies in Education 12.
- Hult, H. (1996) *Centrum för universitetspedagogik – en idéskiss*. Linköpings universitet, stencil, 1996-05-14.
- Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. (1997) *Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning?* Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:1.
- Hultman, G. & Hörberg, C. (1994) *Kunskapsutnyttjande: ett informellt perspektiv på hur kunskap och forskning används i skolan*. Stockholm: Skolverket.
- Höghielm, R. (1985) *Undervisning i Komvux. Ideal och verklighet i grundskolekurser*. Malmö: Liber/CWK Gleerup.

- Högskoleverket (1996) *Grundskollärautbildningen 1995. En utvärdering*. Stockholm: Högskoleverkets rapportserie 1996:1 R.
- Jonsson, J.O. & Gähler, M. (1995) *Folkbildning och vuxenstudier. Rekrytering, omfattning, erfarenheter*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SoU 1995: 141.
- Larsson, S. (1980) *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Deltagarnas erfarenheter som en resurs i vuxenutbildningen*. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1980:06. (Ingår även i Larsson, 1990b.)
- Larsson, S. (1982) *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Intentioner och restriktioner i undervisningen*. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1982:07. (Ingår även i Larsson, 1990b.)
- Larsson, S. (1990a) *Initial Encounters in Formal Adult Education. On decision-making in the classroom*. University of Göteborg, Report from Department of Education and Educational Research, 1990:04.
- Larsson, S. (1990b) *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Omtryck av 6 rapporter*. Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.
- Larsson, S., Alexandersson, C., Helmstad, G. & Thång P.O. (1986) *Arbetsupplevelse och utbildningssyn hos icke facklärd*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 57.
- Larsson, S., Fransson, A. & Alexandersson, C. (1990) *Vuxenpedagogisk vardag. Om undervisning i komvux*. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1990:11.
- Lindberg-Sand, Å. (1996) *Spindeln i klistret. Den kliniska praktikens betydelse för utveckling av yrkeskompetens som sjuksköterska. En etnografisk-fenomenografisk studie*. Lund: Pedagogiska institutionen, Lunds universitet. (diss.)
- Löthman, A. (1992) *Om matematikundervisning – innehåll, innebörd och tillämpning. En explorativ studie av matematikundervisning inom kommunal vuxenutbildning och på grundskolans högstadium belyst ur elev- och lärarperspektiv*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 40. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Marion, F. & Booth, S. (1997) *Learning and Awareness*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Mogensen, E. (1994) *Lära i praktiken. En studie av sjuksköterskeutbildningens kliniska avsnitt*. Stockholm: Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet. (diss.)

- Mäkitalo, Å., Hult, H., Larsson, S., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. (1997) *Arbetslöshet eller utbildning? Om rekrytering av arbetslösa till komvux*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:2.
- Nitzler, R. & Landström, I. (1994) *Folkbildning för arbetsmarknaden. Från baskurs och rockskola till starta eget – deltagarens upplevelse av utbildningen*. Umeå universitet, Arbetsrapport från Pedagogiska institutionen 105.
- Pilhammar Andersson, E. (1991) *Det är vi som är dom. Sjuksköterskestuderandes föreställningar och perspektiv under utbildningstiden*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 83.
- Rahimi, A. (1995) *Problem-based and conventional medical education from a student perspective. A qualitative analysis comparing students' experience of medical education, approach to learning and reading comprehension*. Linköping University, Department of Education and Psychology, Linköping Studies in Education and Psychology 45.
- Skoglund, C. (1991) *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in the History of Ideas 2.
- Skolverket (1991) *Utbildningsforskning 90/91*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (1992) *Utbildningsforskning 91/92*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (1993) *Utbildningsforskning 92/93*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (1994) *Utbildningsforskning 93/94*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (1995) *Utbildningsforskning 94/95*. Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (1996) *Grunden för fortsatt lärande, en internationell jämförande studie av vuxnas förmåga att förstå och använda tryckt och skriven information*. Stockholm: Skolverkets rapport nr 115.
- SOU 1996:188 *Vuxenutbildare ser på sig själva*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sundgren, G. (1986) *Folkhögskolepedagogik mellan myndighet och medborgare. En studie av ett forsknings- och utvecklingsarbete på fem folkhögskolor 1975–1978*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Forskningsgruppen för utvecklings- och miljöfrågor, Rapport No 22.
- Svanberg-Hård, H. (1992) *Informellt lärande. En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö*. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 33.

-
- Söderlindh Franzén, E. (1990) *Lära för Sverige. En studie av utbildningsproblem och arbetsmarknad för invandrare i grundutbildning för vuxna (grundvux)*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, akademisk avhandling.
- Trowald, N. & Dahlgren, L.O. (1993) *Studenters syn på kunskapsmätning. En enkätstudie med särskild hänsyn till de graderade betygens inverkan på inläring och studier*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete 15.
- Tuijnman, A. (1989) *Recurrent education, earnings, and well-being. A fifty-year longitudinal study of a cohort of Swedish men*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Educational Psychology 24. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Walldal, E. (1991) *Problembaserad inläring. Utvärdering av påbyggnadslinjen Utbildning i öppen hälso- och sjukvård*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 79.
- Öhlund, T. (1996) Rockmusik som folkbildning. I: *Tre rapporter om studiecirklar*. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1996:154.

6 Allmänt – vuxenpedagogik, vuxenutbildning

Deltagande i utbildning

JONSSON, JAN O. & GÄHLER, MIKAEL (1995) *Folkbildning och vuxenstudier. Rekrytering, omfattning, erfarenheter*. Utbildningsdepartementet, SOU 1995: 141.

Detta är en av delrapporterna från SUFO 96.

Kategorisering: Folkbildning, vuxenutbildning, studiecirklar, cirkeldeltagaren, rekrytering

Sammanfattning:

Undersökningen grundas på telefonintervjuer med ett representativt urval svenskar mellan 18 och 75 år. Frågorna berörde deltagande i och uppfattning om olika typer av vuxenutbildning, speciellt folkbildning. Syftet har varit att kartlägga vuxenutbildningens omfattning. Det andra syftet var att söka svaret på frågan om vilka grupper som mer aktivt deltar i vuxenutbildning och folkbildning. Det tredje syftet var att studera vilken syn människor i allmänhet har på vuxenutbildning. Det fjärde och sista syftet var att redovisa deltagarnas åsikter om den genomgångna utbildningen. I studien fann man att:

Vuxenstudier är en betydande fritidsverksamhet bland svenskarna. Cirka 75% av dem mellan 18 och 75 år har någon gång gått en studiecirkel. Studiecirkeln är en helt dominerande studieformen antalsmässigt men flera andra typer av studier är också vanliga, som fackliga kurser, komvuxkurser etc. Kvinnor deltar mer än män, tjänstemän mer än arbetare. En social snedrekrytering är tydlig även om denna inte är lika uppenbar om man enbart ser till studieförbundens cirklar. Rekryteringen varierar också över ämnesområden. Värdet av vuxenutbildning framstår som högt i medborgarnas ögon. Däremot är det få som menar att vuxenstudier skulle leda till ett ökat engagemang i politiska frågor eller till en rikare fritid. När det gäller folkhögskolan betonas att skolan lägger större vikt vid personlighetsutveckling än vid faktakunskaper. Den allmänna uppfattningen är annars att folkhög-

skoleelever är sådana som till stor del misslyckats i den vanliga skolan. De som bedrivit folkhögskolestudier är mycket positiva till såväl studieformen som arbetsformer och lärande. Tanken om deltagarstyrningsidealet verkar dock inte finna sin praktik vare sig i folkhögskolan eller studiecirkeln. De som aldrig deltagit i någon form av vuxenstudier är oftast de med arbetaryrken, låg utbildning samt boende i Storstockholm. Olika mellan samhällsklasser, utbildningskategorier och ortstyper är större när det gäller icke aktiva än när det gäller aktiva.

GERHARDSSON, BIRGIT (1985) *Kvinnor och vuxenutbildning mitt i livet. En studie av vuxna kvinnors förhållningssätt till utbildning*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education No. 23. (Avhandling)

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer; rekrytering och studieavbrott

Sammanfattning:

Gerhardssons studie bygger på intervjuer med 45 kvinnor. Dessa kvinnor, födda 1938, lämnade folkskolan och gick ut i arbetslivet vid 14–15 års ålder, och de tillbakablickande intervjuerna skedde 30 år senare (1982). Deras folkskolebetyg låg över genomsnittet, ett urvalskriterium som förväntades rikta in studien på de kvinnor som var mer benägna att ta del av vuxenutbildning senare i livet.

Efter folkskolan gick alla till heltidsarbete, men de flesta har sedan återvänt till utbildning, vuxenutbildning, i någon form. Trots detta är fortfarande 29 (av 45) lågutbildade i meningen att de saknar utbildning på gymnasienivå eller högre. Efter en period av heltidsarbete har många kvinnor gått in i utbildning – på heltid, deltid eller i någon internutbildning. Det typiska är emellertid att arbete och studier avbryts vid familjebildning och barnafödande. Efter småbarnsperioden kommer vändpunkter av olika slag, och de flesta återvänder till deltidarbete och/eller studier.

Resultaten analyseras utifrån en modell där den reproduktiva sektorn ställs mot den produktiva. Den reproduktiva sektorn kännetecknas bl.a. av kvinnlig underordning och oavlönat, oreglerat arbete i hemmet, medan den produktiva sektorn innebär avlönat, reglerat arbete i ett hierarkiskt yrkesliv. För kvinnornas del innebär livet ett både och när det gäller dessa sektorer. Det kännetecknande är dock att utbildning och yrkeskarriär för kvinnorna är underordnat den reproduktiva ansvaret. Familjen kommer i första hand.

Gerhardsson diskuterar förhållandena ur två aspekter. Dels är kvinnors kapacitet inom den produktiva sektorn en resurs som inte tas tillvara i samhället, dels är det en fråga om rättvisa och jämlikhet, vilka som får del av utbildning och hur arbetet i de båda sektorerna fördelas.

HAMMARSTRÖM, MARGARETA (1996) *Varför inte högskola? En longitudinell studie av olika faktors betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 107. (Avhandling)

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer, Rekrytering och studieavbrott

Sammanfattning:

Varför är det många ungdomar som väljer att inte studera vidare på högskola? Finns det fortfarande en "begåvningsreserv" i Sverige? Denna longitudinella studie bygger på datamaterial från UGU-projektet (utvärdering genom uppföljning). Från det riksrepresentativa urvalet av individer födda 1967 har man valt ut den tredjedel som vid tester vid 13 års ålder bedömdes ha de bästa studieförutsättningarna. Av dessa svarade drygt 2 000 på en enkät vid 25 års ålder, och dessa 2 000 utgör undersökningsgruppen.

Knappt 80% valde teoretiska studier i årskurs 7 (särskild kurs i både matematik, engelska och ytterligare ett språk). 65% valde en teoretisk tre- eller fyraårig linje på gymnasiet, och 50% hade påbörjat högskolestudier vid 25 års ålder. Till största delen är det de individer vilka valt en teoretisk inriktning i ett steg som också går vidare med teoretiskt inriktade studier, men en liten andel av de som valt en mindre teoretisk inriktning kommer tillbaka.

Val av gymnasielinje, avgångs-/slutbetyg från gymnasiet samt social bakgrund är de faktorer som har störst förklaringsvärde när det gäller vem som påbörjar högskolestudier. Betyget är viktigare för dem som kommer från en högre socialgrupp och för dem som gått en längre gymnasieutbildning – bra betyg motiverar inte lägre socialgrupper till högskolestudier i samma utsträckning och kompenserar inte heller för en kortare gymnasieutbildning. Ett viktigt motiv för att inte börja på högskolan är att man fått ett bra arbete redan efter gymnasiet. Antagningskraven är också ett hinder, om man måste komplettera sina betyg för att komma in. Många ser även ekonomiska hinder: Kvinnor är

mer tveksamma att ta lån, medan män vill tjäna pengar och ha en högre inkomst än vad studiemedlen ger.

Det är viktigt att tänka på att detta handlar om ungdomar som gick ut gymnasieskolan 1985–86. Man bör därför akta sig att i alltför hög grad generalisera till dagens situation, när arbetsmarknaden ser annorlunda ut än för 10 år sedan.

BRON-WOJCIECHOWSKA, AGNIESZKA (1989) *Workers and Post-Secondary Education; A Cross-Polity Perspective*. Uppsala universitet, Institutionen för pedagogik, Uppsala studies in education, 31. (Avhandling)

Kategorisering: Universitetsutbildning, arbetarklass, icke-traditionella studentgrupper

Sammanfattning:

Frågan om arbetares tillgång till universitetsutbildning har undersökts i fyra länder: Jugoslavien, Polen, USA och Västtyskland. Följande problemområden har studerats: Universitetens antagningspolicy i de nämnda länderna, fackföreningarnas utbildningspolicy och initiativ för att få arbetare att studera, utrymmet för icke-traditionella studier inom kulturen för den högre utbildningen, och deltidsstudenternas situation.

Följande antaganden har formulerats: Det finns en del grundläggande skillnader mellan de Västeuropeiska och Östeuropeiska länderna vad gäller utbildningspolicy. Graden av ett lands ekonomiska utveckling är positivt relaterad till graden av demokrati inom utbildningssystemet och till möjligheten för icke-traditionella studenter att få tillgång till universitetsutbildningarna.

Fallstudier och tvärförpolitiska analyser har genomförts på mellan- och makronivå. Den jämförande analysen på mellannivå visar att arbetare, generellt, har begränsad tillgång till högre utbildning. Detta är en följd av ojämlikhet i utbildningsmöjligheterna. Teorierna som förklarar detta fenomen är enligt författaren bättre utvecklade i länderna i väst. Bron konstaterar dock att i båda de sociopolitiska systemen är det två teorityper som dominerar, nämligen de meritokratiska och reproduktionsteorierna. Dessa två teorisystem kan enligt författaren anses vara universella, eftersom de förklarar ojämlikheter inom båda de politiska systemen: det auktoritetsstyrda och det pluralistiska.

Inte på någon av de båda nivåerna har hypotesen bekräftats. Det finns ingen klar skillnad mellan de auktoritetsstyrda och de pluralistiska

staterna. Den generella slutsatsen blir: Det är inte det socio-politiska systemet som har en avgörande roll för förklaringen av graden av öppenhet i utbildningssystemen. Den politiska kulturen och dess traditioner, fenomenet "multiculturalism" kontra den dominerande kulturen, spelar en lika stor roll i att bidra till de högre utbildningssystemens öppenhet.

Vuxnas kunskapsnivå – läsförmåga i Sverige och andra länder

SKOLVERKET (1996) *Grunden för fortsatt lärande, en internationell jämförande studie av vuxnas förmåga att förstå och använda tryckt och skriven information*. Stockholm: Skolverkets rapport nr 115.

Detta är den svenska redovisningen av International Adult Literacy Survey.

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer, läsförmåga

Sammanfattning:

Rapporten redovisar en jämförelse av läsförmåga (literacy) i sju länder – Kanada, Nederländerna, Polen, Schweiz, Sverige, Tyskland och USA. 3 000 svenskar från 16 år och uppåt deltog i studien. Med läsförmåga avses här något mer än läskunnighet. Läsförmågan har mätts i tre aspekter: att läsa löpande text, att läsa dokument som diagram och blanketter samt att göra beräkningar utifrån information i texter och dokument. Deltagarna placerades utifrån jämförbara tester in på fem olika nivåer inom respektive aspekt.

Resultaten visar att Sverige har den högsta läsförmågan bland de jämförda länderna. Trots det klarar så många som var fjärde svensk bara de enklaste uppgifterna och når därmed inte upp till kraven i grundskolans kursplan. Å andra sidan når nästan en tredjedel de högsta nivåerna, där uppgifternas svårighet motsvarar kraven i högskoleprovet.

För övrigt kan sägas att yngre läser bättre än äldre, åldersgruppen 26–35 år har den högsta läsförmågan. Högutbildade läser också bättre än lågutbildade, men här finns en tydlig avvikelse då speciellt lågutbildade i Sverige läser bättre än personer med motsvarande utbildningsnivå i andra länder. Utbildningsnivån är alltså inget bra mått på läsförmågan. Självbedömningar ger inte heller något bra mått, då det visar sig att de flesta tycker att de har en tillräcklig läsförmåga oavsett testresultat. Det finns ingen enstaka faktor som kan förklara skillnaderna

mellan länderna, men ett viktigt samband finns mellan läsförmåga och befolkningens läsvanor i arbete och på fritid. I ett läsande samhälle är läsförmågan högre. Resultaten visar dessutom att det krävs fortsatt utbildning och/eller livserfarenheter för att nå högre nivåer, medan den svenska skolan är bra på att ge den grundläggande läsförmågan.

Drygt hälften av alla svenskar mellan 25 och 65 år hade deltagit i utbildning under det senaste året. Det högsta deltagandet finns bland de med hög läsförmåga, och detta gäller speciellt utbildning finansierad av arbetsgivaren. Däremot är skillnaden mindre för annan utbildning, vilket kan relateras till de stora satsningarna på utbildning för arbetslösa och högt deltagande i folkbildningsverksamhet.

Självstyrt lärande

BORGSTRÖM, LENA (1988) *Vuxnas kunskapssökande – en studie av självstyrt lärande*. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 24. Stockholm: Brevskolan. (Avhandling)

Kategorisering: Livslångt lärande, självstyrt lärande

Sammanfattning:

Författaren presenterar en studie av självstyrt lärande i Sverige, gjord på ett riksrepresentativt urval av vuxna mellan 16 och 74 år. En fråga som ställs är vilken roll detta lärande spelar vid sidan av deltagande i andra slag av vuxenutbildning när det gäller jämlikheten på utbildningsområdet. En fråga som också diskuteras är vilka resurser det självstyrda lärandet kan ge. Denna studie presenteras tillsammans med en andra studie med samma frågeställningar, i vilken 40 personer ingick. Syftet med denna undersökning var att ge en bild av förekomsten av självstyrt lärande. Det visade sig att 75% av de tillfrågade hade erfarenheter av självstyrt lärande.

Författaren menar utifrån sin empiri att självstyrt lärande förefaller vara en form av inläring som framför allt yngre och välutbildade ägnar sig åt. Detta innebär också att självstyrt lärande bidrar till reproduktionen av ojämlikhet.

Bildning i det moderna samhället

GUSTAVSSON, BERNT (1996) *Bildning i vår tid. Om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Kategorisering: Bildning, idéhistoria

Sammanfattning:

Gustavsson strävar efter att utveckla och förnya bildningsbegreppet genom att sätta in det i sitt historiska och nutida sammanhang. Han relaterar tanken om bildning dels till relevant filosofiskt tänkande ur äldre och nyare idéhistoria, dels till dess roll i dagens samhälle och dagens pedagogik.

Bildningen som begrepp befinner sig här i spänningen mellan innebörden att avbilda eller utbilda mot ett bestämt mål, och den vidare innebörden att skapa något på förhand okänt. Gustavsson uppfattar bildningen som en resa, där man börjar i det kända och nära och sedan färdas ut och lär känna det tidigare okända. Bildning står då för något mer än enbart kunskaper – det kan sägas vara kunskap och förståelse som är integrerad i personligheten.

Betydelsen av vuxenutbildning och vuxenstudier

TUIJNMAN, ALBERT (1989) *Recurrent education, earnings, and well-being. A fifty-year longitudinal study of a cohort of Swedish men*. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in Educational Psychology 24. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. (Avhandling)

Kategorisering: Utbildningseffekter

Sammanfattning:

Denna kvantitativa longitudinella studie bygger på data om 671 män under en 50-årsperiod. Undersökningen visar på samband mellan ungdomsutbildning och senare deltagande i vuxenutbildning. Tidigt deltagande i vuxenutbildning har dessutom samband med deltagande senare i livet. Allmänt uttryckt är effekterna av tidigare utbildning på senare deltagande ”kumulativa”.

Vuxenutbildningdeltagandets effekter på yrkesstatusen ökar med åldern, medan ungdomsutbildningens betydelse för yrkesstatusen minskar efter 30-årsåldern. Däremot ökar ungdomsutbildningens effekt på inkomsten ända fram till 40-årsåldern för att sedan minska, medan den indirekta effekten av vuxenutbildning (genom effekten på yrkesstatusen) på inkomsten fortsätter öka.

Vuxenutbildningens betydelse för arbetstillfredsställelsen beror dels på vilken den nuvarande sysselsättningen är, dels vilka karriärmöjligheter studierna ger. Deltagare i vuxenutbildning ser dock i allmänhet sina liv som mer meningsfulla och intressanta än vad icke-deltagare gör, vilket talar för att vuxenutbildning inte enbart handlar om att ge kunskaper och färdigheter relaterade till yrkeskarriären.

Tuijnman menar att vuxenutbildningens betydelse har underskattats i studier där man har använt kortsiktiga mått och inte följt upp deltagarna under tillräckligt lång tid.

EKMAN, BIRGITTA (1992) *Livsvillkor, livsformer, utbildning. En kommunstudie i pedagogiskt perspektiv*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 42. (Avhandling)

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer, rekrytering, lokalsamhälle

Sammanfattning:

Ekman's studie av en liten glesbygdskommun visar på ett starkt samband mellan den lokala kulturella identiteten och utbildningsutbud samt studiemönster och studieval hos invånarna. I detta sammanhang är individernas faktiska kunskaper väsentliga snarare än den formella utbildningen. Icke formell och informell utbildning är också viktig för kunskapen och utvecklingen av lokalsamhället. Ekman frågar sig om man kan mäta jämlikhet i utbildning endast utifrån formell utbildningsnivå. Den efterobligatoriska formella utbildningen är av begränsad omfattning, och den utbildning som finns är främst praktiskt inriktad. Däremot har 40 procent av befolkningen någon gång deltagit i deltidskurser.

Den folkhögskola som finns saknar i stor utsträckning samband med lokalsamhället. Här finns en historia där ett centralt beslut förändrade skolans roll, från att ha varit en hushålls- och lantmannaskola med en inriktning som stämde överens med den lokala kulturen till en folkhögskola med annan inriktning som främst lockar deltagare från andra orter. Detta visar på betydelsen av lokal förankring vid förändringar och

insatser av sådant slag. Innehållet i studiecirkelarna på orten är i stor utsträckning inriktat på natur, där den lokala kulturen med jakt etc. har stor betydelse.

Ekman ifrågasätter "sanningen" att god utbildning är avgörande för livsinnehållet, kanske är det snarare livsformen som avgör utbildningens och kunskapens roll? Hon lyfter också fram Ellströms polarisering mellan en utbildningsteknologisk respektive en pluralistisk-interaktiv syn på utformningen av återkommande utbildning, relationen mellan centralisering och decentralisering.¹ Den lokala förankringen betonas även allmänt som väsentlig, liksom betydelsen av samordning mellan olika utbildningsanordnare.

Vuxenstudier och studieekonomi

LUNDQUIST, OLOF F. (1989) *Studiestöd för vuxna. Utveckling, utnyttjande, utfall*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 72. (Avhandling)

Kategorisering: Rekrytering, studieavbrott, studiemotiv, studiers betydelse

Sammanfattning:

Studien har ett studiefinansiellt perspektiv och bygger på enkätsvar från dels studiestödssökande (1978/79), dels komvuxnybörjare (hösten 1980). Resultaten visar att en femtedel av nybörjarna hade studiestöd, och dessa studerade oftast på heltid. Ungefär en fjärdedel av nybörjarna studerade på heltid, och av dessa var det ungefär 75% som hade studiestöd. Bland deltidsstuderande finansierades studierna oftast med eget arbete. Ytterligare en fjärdedel, vilka till stor del var heltid-arbetande, uppgav att de hade velat studera på heltid om de ekonomiska förutsättningarna funnits. De som tog studiestöd (och skuldsatte sig) hade i större utsträckning studiemotiv relaterade till arbete och/eller fortsatta studier, medan de som finansierade studierna med eget arbete hade mer allmänbildande motiv. Ett annat mönster var att icke facklärd

¹ Ellström, P-E. (1987) Organisation och styrning av ett system för återkommande utbildning. I: Rubenson, K. (red.) *Återkommande utbildning – idé och strategi i förändring*. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 111.

arbetare samt lägre tjänstemän var överrepresenterade bland studerande med vuxenstudiestöd.

Den största andelen heltidsstuderande med mer omfattande studieplaner fanns bland kortutbildade. Det visade sig att heltidsstuderande fullföljde studierna i högre grad än deltidsstuderande. De som utnyttjade studiestöd i störst utsträckning avbröt studierna i lägst utsträckning, och de hade dessutom lägst andel avbrott av ekonomiska skäl. Den största andelen avbrott fanns bland deltidsstuderande med mer omfattande studieplaner. Skälen till studieavbrott kunde kategoriseras som ekonomiska, sociala eller studieanknutna. Dessutom fanns avbrottskäl av mindre betydelse, att man fått arbete eller bytt till andra studier. Bland män var avbrottskälen oftare ekonomiska och bland kvinnor oftare sociala.

Det finns två mönster när det gäller hur studerande upplever studiernas betydelse. Det första är en allmänt studiebefrämjande betydelse, som också ökar möjligheten att delta i samhällslivet. Denna upplevelse betonas mer av kvinnor, äldre, kortutbildade och tidigare hemarbetande. Det andra är en upplevelse av ökad yrkesstatus, vilket betonas mer av de som hade anställning före studierna.

Samordning mellan utbildningsanordnare

EKLUND, HARALD (1990) *Återkommande utbildning och gruppsammansättning. Studier kring samordning som problem vid utbildningssamverkan*. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 150.

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer, institution och organisation, samordning

Sammanfattning:

Eklund sammanfattar i denna rapport flera studier kring heterogenitetsproblematiken vid samordning av efterobligatorisk utbildning. Problemet berörs ur två synvinklar – dels olikheter mellan deltagare, dels olikheter mellan utbildningsanordnare.

Skillnader mellan deltagarna, gruppheterogenitet, verkar inte vara något större hinder för samordning ur pedagogisk synvinkel. Åldersskillnader har betydelse när det gäller intressen, studieskäl, samhällssyn etc., men de största skillnaderna i dessa avseenden behöver inte finnas mellan de åldersgrupper som finns i gymnasieskolan respektive vuxenut-

bildningen. Heterogeniteten när det gäller fysiologiska, intellektuella och personlighetsmässiga förutsättningar ökar däremot knappast med en större åldersskillnad. En jämförelse mellan studerande hos olika anordnare visar dessutom på stora likheter när det gäller attityder till studierna. Samordningsproblemen ligger här snarare på det praktiskt-organisatoriska planet.

Skillnaderna mellan anordnare är enligt Eklund ganska små när det gäller den praktiska tillämpningen, även om det finns skillnader när det gäller ideal och målsättningar. En ökad samordning borde alltså vara möjlig. Frågan är snarare om den är önskvärd. Å ena sidan kan man se de närmanden som sker mellan olika anordnare som en naturlig och oproblematiske process, vilken ligger i linje med ”den nuvarande starka betoningen av arbetsmarknadens målprioriteringar som en nödvändighet för att säkra vår välfärd” (s. 62). Å andra sidan kan det finnas ett värde i att ha en ”mångkulturell utbildning” i betydelsen att olika utbildningskulturer existerar parallellt. Denna problematik kan leda till skilda slutsatser beroende på om det gäller samordning inom samma kärnområde (mellan gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning) eller mellan olika kärnområden (mellan folkbildning och formell vuxenutbildning respektive mellan formell vuxenutbildning och personalutbildning).

7 Distansutbildning

BÅÅTH, JOHN A. (1980) *Postal two-way communication in correspondence education*. Lunds universitet, Institutionen för pedagogik. (Avhandling)

Kategorisering: Distansundervisning, korrespondens, vuxenutbildning

Sammanfattning:

Syftet med studien är att sprida ljus över den skriftliga tvåvägskommunikationen mellan student och handledare i korrespondensutbildning.

De tre huvudproblemen berör: 1) förekomsten av skriftlig kontakt med studerande och handledare för bedömning, 2) möjligheterna att ersätta en stor del av bedömningskontakten med övningar som den studerande själv kontrollerar, 3) möjligheten att datorisera rutindelarna av handledararbetet i korrespondensutbildningar.

Ansatsen var experimentell. 1805 studerande placerades slumpvis ut i experimentgrupper med: 1) varierande mängd kontakter med handledaren för bedömning, 2) varierande antal bedömningsfrågor (utelämnade frågor ersattes av frågor deltagaren själv kunde bedöma), och 3) traditionell kontra datorstödd handledning.

Författaren fann att mellan hälften och tre fjärdedelar av bedömningskontakterna kunde ersättas av att deltagaren kontrollerade sina uppgifter själv utan några påvisbara effekter avseende studieuthållighet, attityder, slutliga studieresultat eller studietid. Den datorstödda handledningen upplevdes positivare än den traditionella. I en av två experimentkurser genomförde deltagarna hela kursen i större omfattning och de gjorde det dessutom på kortare tid.

8 Folkbildning

Folkbildningens institutioner

FOLKBILDNINGENS INSTITUTIONER. Svensson, Alvar *Folkbildning som institution*; Lindgren, Lena *Folkbildningsrådet "i myndigheternas ställe"*. Utbildningsdepartementet, SOU 1996:127.

Detta är en av delrapporterna från SUFO 96.

Kategorisering: Folkbildning, studieförbund, folkhögskola, folkrörelse, privat och offentligt

Sammanfattning:

Alvar Svenssons studie *Folkbildning som institution* inriktas på studieförbunden som organisationer. Det är studieförbunden som aktörer som står i centrum. Studiens huvudsyfte är att identifiera och tolka studieförbundens roll som förmedlare mellan skilda mål och syften hos berörda parter. En första del i detta är att beskriva och förstå förhållandet mellan studieförbundens egen självuppfattning och de förväntningar eller krav på verksamheten som regering och riksdag gett uttryck för. Ett andra delsyfte är att studera rollfördelningen inom organisationerna.

Studien har genomförts som en analys och tolkning av skriftligt material samt intervjuer med företrädare för studieförbunden, centralt och lokalt. Utgångspunkten är ett historiskt perspektiv på studieförbunden som organisationer. Det empiriska materialet består av text och/eller intervjuer. I viss mån ingår också statistiska uppgifter om verksamheten.

Författaren menar att de elva studieförbund som nu är verksamma kan ses som en grupp eller ett fält av organisationer. De har många gemensamma drag och styrs i väsentliga avseenden av likartade normer och värderingar. Ett villkor som alla delar är att de delar behovet av legitimitet gentemot staten. Ett centralt inslag i detta är uppfattningen om folkbildningens värde för demokratin. Vidare berör författaren studieförbundens relationer utanför det gemensamma fältet, studieförbunden som resurs och den målstyrda folkbildningen och dess villkor.

Lena Lindgrens studie *Folkbildningsrådet "i myndigheternas ställe"* har som syfte att: 1) Ge en bild av hur Folkbildningsrådet har hanterat de förvaltningsuppgifter som staten överlämnat samt, med utgångspunkt

i denna bild och de betingelser som gäller för rådets arbete, 2) Analysera om FBR kan sägas ha arbetat för att påverka studieförbund och folkhögskolor i riktning mot de mål som staten angivit för sitt bidrag till verksamheten.

Empirin består främst av internt material från FBR i form av styrelseprotokoll, verksamhetsberättelser, anslagsframställningar samt riktlinjer av olika slag. Som komplettering har dessutom ett tiotal intervjuer genomförts.

Författaren menar att den huvudsakliga slutsats som kan dras av studien är att FBR i arbetet med att fördela statsbidrag samt följa upp och utvärdera studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet väglett av statens mål för bidragsgivning. Rådet har vidtagit en rad olika åtgärder för att leva upp till de krav som formellt ställts. Man har alltså sökt ”styra” den samlade folkbildningen i en viss given riktning. Författaren påpekar att den styrningen i så fall inte haft avsedd verkan. Endast en liten del av den generella statsbidragsfördelningen har explicit knutits till statens mål, medan merparten är knuten till volym och dessutom är beroende av verksamhetens inriktning. När rådet använt eller hotat använda statsbidraget som styrmedel har det varit fråga om punktvisa åtgärder gentemot enskilda organisationer vars verksamhet uppfattats som tveksam. Det finns inga uppenbara påföljder eller belöningar kopplade till de kvalitetskrav som ställts för erhållande av statsbidrag. Rådet har också enligt författaren i huvudsak stimulerat utvärderingsarbete på den lokala nivån. Rådets agerande i sammanhanget beskrivs som tandlöst men förklaras av rådets ringa ålder, målstyrningssituationen och rådets dubbla roll (att vara i myndighetens ställe och samtidigt företrädare och intresseorganisation för den samlade folkbildningen).

LINDGREN, LENA (1996) *Kan en filthatt stärka demokratin? Om mål och ideal i folkbildningen*. Stockholm: Brevskolan.

Rapporten är finansierad av Folkbildningsrådet (FBR).

Kategorisering: Folkbildning, målstyrning, demokrati

Sammanfattning:

Lindgrens fråga om folkbildningen bidrar till utveckling av demokratin tar sin utgångspunkt i de funktioner i folkbildningens demokratimål som formuleras av statsmakterna och i relation till hur dessa mål kan definieras och instrumentaliseras. Undersökningen är kvalitativ och

bygger på kursdeltagarnas och elevernas uppfattningar av verksamheten speglad mot den bild som arrangörerna av verksamheten ger. Undersökningen är utförd i anslutning till sex folkhögskolor och fyra studieförbund. De tio organisationsmål och ideal som uppmärksammats har systematiserats i ett antal typer, varav författaren valt fyra: grundsyn, innehåll, pedagogik och effekter.

Författaren finner att i nästan alla av de tio undersökta organisationerna anger flertalet av deltagarna att skolans eller förbundets grundsyn satt sin prägel på studiearbetet. Även vad gäller innehållet går det att konstatera att vad man säger sig vilja göra och vad man gör inte skiljer sig åt i nämnvärd utsträckning. Den tredje dimensionen är pedagogik och handlar om hur man från den enskilda folkhögskolans eller studieförbundets sida idealt sett tänker sig att genomförandet av studiearbetet bör gå till. Svaren visar enligt författaren att denna bild inte överensstämmer med vad som sker i verksamheten. Denna obalans finns i det gemensamma idealet med deltagarstyrning och demokratiska arbetsformer. Inte heller vad gäller personlig utveckling och samhällsengagemang lever bildningsanordnarna upp till idealet enligt författaren. Lena Lindgren menar att folkbildningsarbetets tankemässiga ryggrad är ifrågasatt eftersom den inte står i balans med det samhälle och den omvärld som folkbildningen i dag har att verka i.

Folkbildning för handikappade

DAHLGREN, HANS (1995a) *Folkbildningen och deltagare med funktionshinder. Förutsättningar och möjligheter i sex kommuner samt vid 44 högskolor. Analys av måldokument (del 1)*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1995:09.

DAHLGREN, HANS (1995b) *Folkbildningen och deltagare med funktionshinder. Förutsättningar och möjligheter i sex kommuner samt vid 44 högskolor. Analys av måldokument (del 2)*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1995:10.

Rapporterna är finansierade av Folkbildningsrådet.

Kategorisering: Folkbildning, folkhögskolor, studieförbund, måldokument, funktionshinder

Sammanfattning:

Dessa rapporter avser att ge en kvalificerad och systematisk kartläggning samt sammanställning av befintlig verksamhet rörande deltagare med funktionshinder inom folkbildningsområdet. Arbetet är i detta hänseende inriktat på folkbildningsformer och utvärderingsresultat. Dessutom ges en diskussion om hur och varför verksamheten med deltagare med funktionshinder inom folkbildningen utvecklats i ena eller andra riktningen efter folkbildningsreformen 1991. Studien berör samtliga studieförbundsavdelningar i sex kommuner: Arjeplog, Arvika, Lund, Mörbylånga, Stockholm och Umeå. Dessutom ingår 44 folkhögskolor.

Författaren visar att det i relation till befolkningen i stort fortfarande är färre deltagare med funktionshinder på folkhögskolorna än i andelen av totala befolkningen. Det har dock skett en ökning av antalet deltagare med funktionshinder under senare år. Det är i de större städerna som fritt val av studieförbund för människor med funktionshinder är störst. I glesbygden finns inte mycket att välja på. Författaren påpekar att det framför allt är ett par studieförbund som genomför verksamhet för och med deltagare med funktionshinder, men att det krävs en fortsatt diskussion runt begreppen "fritt" och "frivilligt". Detta i anslutning till att studieförbundens verksamhet i många fall huvudsakligen vänder sig till medlemsorganisationerna.

Folkbildning för arbetslösa

NITZLER, RAGNHILD & LANDSTRÖM, INGER (1994)
Folkbildning för arbetsmarknaden. Från baskurs och rockskola till starta eget – deltagarens upplevelse av utbildningen. Umeå universitet, Arbetsrapport från Pedagogiska institutionen 105.

Kategorisering: Deltagarerfarenheter av undervisningsprocessen

Sammanfattning:

Denna rapport behandlar de satsningar som gjordes 1992/93 på folkbildning för personer som var eller riskerade bli arbetslösa. Satsningen genomfördes inom folkhögskolor och studieförbund. Huvudsyftet med studien är att via ett antal fallstudier kvalitativt belysa satsningens effekter på individnivå.

Deltagarna hade övervägande positiva erfarenheter av studierna, framför allt av de demokratiska arbetsformerna och relationen till lärare/cirkelledare. Det direkta värdet av utbildningen på arbetsmarknaden upp-

levdes som litet. Däremot upplevde man ett socialt värde av studierna, vilket var viktigt för individen. Dessutom innebar det ökade självförtroende som studierna gav, samt det faktum att man var aktiv i stället för sysslös, att man uppfattade att studierna ökade möjligheterna att få arbete.

I vissa fall var erfarenheterna hos deltagarna mindre positiva. Vissa upplevde att det fanns en speciell "folkhögskoleanda" men kände att de hamnade utanför. De som hade ett mer instrumentellt förhållningssätt till sina studier hade också svårt att ta till sig folkbildningens undervisning.

Folkbildningens företrädare är allmänt positiva till utbildningens värde och att satsningarna görs. Inom folkhögskolorna ledde satsningen till vissa administrativa problem och påfrestningar när det gäller lokaler, lärare etc. Samtidigt kunde satsningen innebära en utveckling av verksamheten genom att man fick nya studerandegrupper och nya lärare, vilket innebar nya idéer och intryck.

Folkhögskolan

HARTMAN, PER (1993) *Skola för ande och hand. En studie av folkhögskolans praktisk-estetiska verksamhet*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No 38. (Avhandling)

Kategorisering: Folkhögskola, kulturdebatt, praktisk-estetisk bildning, manlig och kvinnlig slöjd

Sammanfattning:

Det övergripande syftet för avhandlingen är att skildra de praktisk-estetiska ämnenas ställning inom folkhögskolan, ämnesgruppens relation till övrig folkhögskoleverksamhet, hur ämnena tagit gestalt och utvecklats och vad som påverkat detta skeende. Arbetet har avgränsats till att gälla verksamheten inom konsthistoria, teckning och manlig och kvinnlig slöjd. Probleområdet belyses utifrån följande frågeställningar:

* Hur har folkhögskolans frihet att själv prioritera och utforma sin undervisning avsatt spår i de praktisk-estetiska ämnena?

* Avsätter kulturdebattens konst- och miljöfrågor och pedagogikdebatten inom det allmänna skolväsendet spår i folkhögskolans arbete inom de praktisk-estetiska ämnena? På vilket sätt sker detta när så är fallet?

Undersökningen visar att de praktisk-estetiska ämnenas utformning varierar mycket mellan olika folkhögskolor. Ett genomgående drag är

att man separerat den praktisk-estetiska verksamheten från den allmänna utbildningen och koncentrerat den till specialinriktade kurser. Ämnesgruppens relation till övrig folkhögskoleverksamhet har tillsammans med organisatoriska omständigheter lett till att ämnesgruppen präglats av vaga konturer och svag utveckling.

SUNDGREN, GUNNAR (1986) *Folkhögskolepedagogik mellan myndighet och medborgare. En studie av ett forsknings- och utvecklingsarbete på fem folkhögskolor 1975–1978*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Forskningsgruppen för utvecklings- och miljöfrågor, Rapport No 22. (Avhandling)

Kategorisering: Folkhögskola, folkbildning, informell utbildning

Sammanfattning:

Arbetet har sin upprinnelse i det första större statsunderstödda forsknings- och utvecklingsarbetet inom svensk folkhögskola, "Pedagogiska modeller för folkhögskolan", mer känt som Stor-PUFF. Det utgjorde en del av 70-talsprogressivismen och hade ambitionen att stärka folkhögskolans folkbildningskaraktär. Praktiskt bestod arbetet av att finna former för problemorienterade och projektorganiserade studier. Sex delrapporter publicerades under arbetet, som var av aktionsforskningskaraktär.

Avhandlingen utgör en metateoretisk reflektion över projektet och ansluter till konfliktteori och en kritiskt-hermeneutisk forsknings-tradition. Författaren söker efter teoretiska modeller för att förstå forsknings- och utvecklingsprojektets relativa framgång men bristande förmåga att uppnå de uppställda målen. Han finner att varken marxistisk teori, reproduktionsteori, ramfaktorteori eller socialisationsteori kan ge en tillräcklig förståelse av den pedagogiska process som etablerats och inte heller till de förändringsmotstånd som mobiliserades både på de deltagande skolorna och av den ansvariga myndigheten, SÖ.

Utifrån en kritik av ramfaktorteorins begränsningar och med hjälp av en omtolkning av Basil Bernsteins teori om utbildningskoder konstruerar författaren en egen teoretisk tolkningsmodell, där statens strävan efter kontroll och likriktning antas utgöra objektifierande krafter och där den enskilde individens strävan att konstruera en egen identitet och livsmening antas utgöra subjektkrafter. Dynamiken i den pedagogiska processen ses som ett resultat av dessa båda krafter spel och lärarens roll som ett resultat av en balansakt mellan dessa krafter. I folkhög-

skolepedagogik och folkbildning är subjektkrafterna relativt sett starkare än i traditionell skola och utbildning hävdas det. I det fall som här studeras demonstrerade objektkrafterna sin styrka framförallt genom den centrala myndighetens direktiv ifråga om det främsta pedagogiska kontrollinstrumentets, folkhögskoleomdömet, utformning. Svårigheterna att på ett mer konsistent sätt stärka subjektkrafterna inom ramen för den institutionaliserade folkbildningen på folkhögskola förstärktes också av att en del elever var oroliga för att förlora sina möjligheter till formell meritering om de fullföljde sina egna djupare intentioner.

Den övergripande slutsatsen är att den pedagogiska traditionen kan förändras, men att det kräver betydande uppoffringar av medverkande lärare och elever och att ansvariga myndigheter måste understödja förändringsprocessen genom att förändra ram- och regelverk.

SVANBERG-HÅRD, HELENE (1992) *Informellt lärande. En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No 33.

Kategorisering: Folkhögskola, lärprocesser, informellt lärande

Sammanfattning:

Syftet med studien är att beskriva och förstå det informella lärande som sker i folkhögskolemiljö. Det är processer som sker utanför klassrummen som står i fokus, på vilket sätt dessa utformas och på vilket sätt rektor, lärare och elever agerar. Utgångspunkterna har varit dels aktörernas syn på informellt lärande, dels deras användning av tid för aktiviteter utanför lektionerna.

Undersökningen är utförd utifrån en kvalitativ metod. För att kunna beskriva det informella lärandet utifrån olika perspektiv har flera insamlingsmetoder begagnats för att få in information. Detta ger dels olika perspektiv på problemet, dels en möjlighet till ökad kontroll av informationen. Intervjuer och dagbok valdes som metoder. Urvalet av folkhögskolor gjordes efter skoltyp (internat/externat), huvudman och geografisk placering.

Studien visar att det finns ett nära samband mellan formellt och informellt lärande. Bland annat visas att elevernas syn på relationen mellan formellt och informellt lärande såväl som deras val av aktiviteter utanför lektionerna tycks påverkas av vad som sker under lektionstid. Resultaten indikerar följaktligen att formellt lärande påverkar det

informella lärandet. Författaren föreslår därför att man skall lägga tyngdpunkten på det formella lärandet för att på så sätt även utveckla det informella. Resultaten visar att skillnaderna i undervisningssätt är grunden för olika utveckling av ett autonomt självlärande.

GÖTHBERG, BO (1993) *Folkhögskolor och demokratifostran. Utropstecken & Frågetecknen. En undersökning med kommentarer.* Stockholm: Folkbildningsrådet.

Kategorisering: Folkhögskola, demokrati, påverkan på studiesituationen

Sammanfattning:

Undersökningen avser att studera demokratiundervisningen vid landets folkhögskolor. Demokratiundervisningen betonas i propositionen 1990/91:82, som bland annat anger förutsättningarna för statligt stöd för folkhögskolorna. Författaren valde att så långt möjligt använda frågeformuleringar från tidigare undersökningar. Formulären sändes till landets samtliga folkhögskolor.

Författaren sammanfattar rapporten med orden: "I summeringen slås fast att skolformen som ram för demokratisk träning svarar mot förväntan och förtroende: Mediet folkhögskola i betydelse totalmiljön konkretiserar det syfte som anges i riksdagsbeslut och förordning när det gäller demokratifostran. Det är dock angeläget att observera vissa tendenser som något försvagar den bilden – och att överväga åtgärder med utgångspunkt i dessa förändringar och stöd för förstärkning av demokratiarbetet vid de enskilda skolorna. Författaren noterar också att möjligheten till medinflytande är betydligt mer omfattande inom folkhögskolan än inom någon av de övriga utbildningsformerna. Intresset för att påverka de skolgemensamma frågorna är däremot litet. Antalet lärare och studerande som deltar i skolgemensamma aktiviteter utanför schemat har sänkts kraftigt under de senaste 5–10 åren.

Studieförbund/Studiecirkeln

ANDERSSON, EVA, LAGINDER, ANN-MARIE, LARSSON, STAFFAN & SUNDGREN, GUNNAR (1996) *Cirkelsamhället. Studiecirkelnas betydelse för individ och lokalsamhälle*. Utbildningsdepartementet, SOU 1996:47.

Detta är en av delrapporterna från SUFO 96.

Kategorisering: Studiecirkeln, individen, samhället

Sammanfattning:

Undersökningens huvudfrågor var: 1. Vilken betydelse tilldelas studieverksamheten av individer som deltar 2. Vilken roll har studieverksamheten i lokalt samhällsliv?

Studiecirkelnas betydelse studerades i tre lokalsamhällen: Gunnared, Norberg och Nyköping. De empiriska källorna var av många slag, som exempel nämns intervjuer med cirkeldeltagare (totalt 63 stycken), intervjuer med personer med särskild god kännedom om de tre orterna och deras cirkelvärld, statistik etc. Genom att relatera studieverksamheten till den lokala situationen, t.ex. ortens demografi, utbildning, näringsliv, politiska och kulturella liv, ville man få en fördjupad förståelse både för cirkeldeltagaren och för "cirkelsamhället". Medlet att nå detta blev en kvalitativ analys vars uppgift är att beskriva egenskaperna, beskaffenheten i cirkelnas betydelser.

Studien visar att en studiecirkel kan betyda en rad olika saker för en och samma person och dessa betydelser är intimt förknippade med den enskilda individens livssituation. Variationen är också stor mellan individer. Vidare konstateras att studiecirkeln fyller en mängd funktioner i lokalsamhällena. Den stora flexibiliteten gör att cirkeln kan ha en rad olika betydelser, denna flexibilitet innebär också en anpassningsförmåga till nya omständigheter i den lokala miljön. Cirkeln bidrar till deltagarens åsiktsbildning och individuella handlingsförmåga men det finns frågetecken kring studiecirkelns funktion som en instans för kollektiv och samordnad handling i samhällsförändrande syfte. Dessutom ställer man frågan om dagens samhälle tillåter sådana möjligheter till ett aktivt deltagande i samhällslivet.

WALDÉN, LOUISE (1994) *Handen och Anden. De textila studiecirk-larnas hemligheter*. Stockholm: Carlssons.

Denna bok bygger på projektet *Handen och Anden: En studie av ABF och Studieförbundet Vuxenskolas praktiskt-estetiska verksamhet*. Projektet initierades av dessa studieförbund och finansierades av Statens Kulturråd.

Kategorisering. Studiecirklar, studieförbund, textila cirklar, kulturer

Sammanfattning:

Waldén visar hur de textila studiecirkelarna befinner sig i spänningen mellan tre olika kulturer. Boklighetens kultur, med boken i centrum, är dominerande inom studieförbundens officiella förhållningssätt till bildning. I de textila cirklarna är det snarare händighetens kultur, med tinget i centrum, och hemlighetens kultur, med välbefinnandet i centrum, som är dominerande. Med hemlighetens kultur avser författaren den kvinnliga traditionen att sköta hemmet och svara för familjens välbefinnande – denna kultur framträder såväl i det textila hantverket som i syjuntetraditionens samtal.

Folkbildningens demokrati- och kulturmål uppfylls enligt Waldén i de textila cirklarna, men hon framhåller att måluppfyllelsens vara eller icke vara beror på tolkningen av begreppen demokrati och kultur. Utöver dessa två mål lyfter författaren fram det inofficiella välbefinnandemål som är viktigt för många deltagare i dessa cirklar.

ANDERSSON, YVONNE & WALDÉN, LOUISE *Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande*. Utbildningsdepartementet, SOU 1996:122.

Detta är en av delrapporterna från SUFO 96.

Kategorisering: Studiecirklar, studieförbund, kunskapssyn, hantverk

Sammanfattning:

Författarna har i denna studie intresserat sig för det välbefinnandemål som fanns vara en stark drivkraft bakom deltagandet i de textilcirklar som beskrivs i Waldéns rapport *Handen och anden*. Detta välbefinnande genererades dels av samvaron i studiecirkeln, dels av hantverket i sig. Frågor som väckts är: Vilken kunskapssyn finns hos dem som i gemenskap utövar hantverk? Vilken kunskapssyn finns hos dem som

professionellt ägnar sig åt hantverk? Finns det en samhällsnytta i att gemensamt syssla med hantverk? Finns det en samhällsnytta i själva hantverkskunnandet?

Rapporten är uppdelad i två avdelningar. I "Vem slöjdar i cirkeln och varför?" är det cirkelkulturen som står i centrum, dvs en social gemenskap där man ägnar sig åt hantverk. Det empiriska materialet utgörs dels av intervjuer med ledare och deltagare i sju mansdominerade hantverkscirklar (trä och metall), dels av skriftliga uttalanden från fem samhällsrepresentanter. I den andra delen benämnd "Hantverkets väsen och värde" står hantverkskulturen i centrum. Denna beskrivs med hjälp av människor med professionell anknytning till hantverk. Det empiriska materialet består av intervjuer med sex personer som representerar olika perspektiv på hantverkskulturen. I den avslutande diskussionen utgår man sedan från den sammanlagda erfarenheten hos författarna och den ackumulerade kunskapen.

Författarna presenterar sina resultat i en övergripande diskussion. Några exempel på slutsatser: Man menar att det finns flera gemensamma nämnare mellan de professionella hantverksutövarna och hantverkscirklarna som de uppträder i *Handen och Anden*. Grunden är densamma: den människobaserade kunskapen och dess föremålsbaserade uttryck. De fyra dimensionerna i hantverket – den tekniska, den skapande, den estetiska och den meditativa – går att återfinna i de professionellas berättelser. Dimensionerna svarar mot existentiella mänskliga behov, vilket kan vara en förklaring till det välbefinnande många känner i utövandet av hantverk. De professionella är kritiska mot ambitionsnivån i cirkeln, såväl vad gäller kulturarvet som kunnigheten, men det finns ingen absolut ambitionsnivå för kunskapen i cirkeln. Ambitionsnivån avgörs av deltagarna och ledaren. Gemensamt för de kvinnodominerade textilcirklarna och de mansdominerade trä/metallcirklarna är en positiva upplevelsen av cirkelkulturen. Det finns också skillnader. Textilcirklarna är mångdubbelt fler än trä/metallcirklarna. Denna kvantitativa skillnad tolkas som ett uttryck för skillnaden mellan det textilas plats i en kvinnlig kultur och trä/metallslöjdens plats i en manlig kultur. Uppfattningen om vad som är viktigast i cirkeln skiljer sig åt mellan ledare och övriga deltagare. Ledarna understryker folkbildaraspekter, deltagarna lägger störst vikt vid gemenskap. Vidare berörs bland annat det sociala målet och samhällsnyttan och cirkelns mål i samhället.

TRE RAPPORTER OM STUDIECIRKLAR: Rubenson, Kjell *Studieförbundens roll i vuxenutbildningen*. Gougoulakis, Petros *Man lär sig mer än man tror genom att träffas*. Öhlund, Thomas *Rockmusik som folkbildning*. Utbildningsdepartementet, SOU 1996:154.

Samtliga studier i denna rapport har utförts inom ramen för SUFO 96.

Kategorisering: Studieförbund, studiecirklar, vuxenutbildning

Sammanfattning:

Kjell Rubenson behandlar studieförbundens roll i vuxenutbildningen utifrån specialbearbetningar av ULF-statistiken. I sina slutsatser noterar författaren att i ett övergripande perspektiv är skillnaderna med avseende på tidigare utbildning något mindre 1993 jämfört med 1975. Detta beror främst på den utjämning som skett i anslutning till expansionen av kurser anordnade av arbetsgivaren. För studieförbunden gäller att situationen i stort sett är oförändrad. Skillnaderna är mindre än inom andra former av vuxenutbildning. Andelen av befolkningen som nås av studieförbundens cirkelverksamhet har enligt ULF-data minskat med 50%. Detta innebär att den relativa andelen korttidsutbildade som nås av cirklar är oförändrad, men det är i absoluta tal betydligt färre som kommer i åtnjutande av studiecirklar. Samtidigt är det ett allt större antal korttidsutbildade som berörs av kurser anordnade av arbetsgivaren. Vuxenutbildningen knyts allt starkare till arbetslivet. Problemet med detta är tendensen att ju högre position desto större möjlighet att vidga vyerna. Dessutom är yrkesutbildning av denna typ ofta upplagd så att den istället för att stimulera till självständigt tänkande förstärker invanda mönster och hierarkier.

Petros Gougoulakis studie har som syfte att ur ett deltagarperspektiv söka belysa och förstå studieförbundens samhällsinriktade cirkelverksamhet med fokus bl.a. på motiv för deltagande, lärandeprocesser och effekter. Den empiriska studien rör sig kring två teman: ett beskrivande och ett tolkande, vilka båda är relaterade till de grundläggande frågorna vad, hur och varför. Genom vad- och hur-frågan syftar undersökningen till att presentera verkligheten utifrån olika aktörers perspektiv. Genom varför-frågan strävar man efter att nå en ökad förståelse kring det pedagogiska fenomenet studiecirkel. Empirin visar att vuxnas val att studera i studiecirkel är en medveten handling som företas mot bakgrund av individens totala sociala situation och livserfarenheter. Detta anger inte bara individens behov, det bestämmer också handlingsutrymmet och de möjligheter som individen har till sitt förfogande för att agera. Cirkelns arbetssätt förväntas motsvara den egna lärstilen. Deltagarnas

berättelser utmålar studiecirkeln som en pedagogisk form med i vissa avseenden unika drag jämfört med andra institutionella former. Författaren liknar den samhällsinriktade studiecirkeln vid ett offentligt torg där samtalet fokuserar på frågor som det offentliga livet betingar. Studiecirkeln utgör en yttre offentlighet inom vilken samtalet förs i en skärningspunkt mellan det personliga och det offentliga.

Thomas Öhlunds rapport är en redovisning av en kvalitativ undersökning av studieförbundens öppna verksamhet för populärmusik. Studien syftar till att fördjupa kunskapen om vilka läroprocesser som ingår i rockspelandet beroende av hur studieförbunden har organiserat musikverksamheten och hur deltagarna, rockbanden, upplever musicerandet i en studiecirkel i studieförbundens regi.

Författaren pekar på de musikaliska kunskaper men också praktiska färdigheter som uppnås, såsom att kunna spela ett instrument och sköta en studiecirkel för att inte tala om administrativa färdigheter. Språket utvecklas, att samarbeta i grupp ger en relationskompetens och att hantera normer och konflikter i den sociala samvaron. Det ges en lång provkarta på olika former av psykologiska och sociala kompetenser som utvecklas genom studiecirkelarbetet. Materialet antyder att musikverksamheten fungerar olika på landsorten och i storstäderna samt bland större och mindre avdelningar respektive distrikt. Ungdomarna väljer studieförbund efter de möjligheter de ges att utöva sitt spelande.

ROSÉN, GULL-MARI (1984) *Konst och konsthantverkscirklar under 1970-talet. De fyra största studieförbundens syn på denna verksamhet med anledning av den nya kulturpolitiken*. Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the Humanities 65. (Avhandling)

Kategorisering: Studieförbund, estetiska cirklar, förutsättningar/hinder

Sammanfattning:

De centrala frågorna för detta arbete är följande: Hur har studieförbunden sett på sin estetiska verksamhet i allmänhet och på cirkelverksamhet i konst- och konsthantverksamheten i synnerhet under 1970-talet? Hur har den nya statliga kulturpolitikens positiva inställning till amatörverksamhet påverkat studieförbunden?

Undersökningen utgår de fyra största studieförbundens verksamhet på området (ABF, TBV, Medborgarskolan och Vuxenskolan). Som grund för arbetet ligger studieförbundens stadgar och program,

information till cirkelledare, enkät till studieförbundens studierektorer etc., samt en numerisk analys av studieförbundens tidskrifter.

Författaren noterar att ABF och Vuxenskolan mottar den nya kulturpolitiken positivt. Medborgarskolan uppvisar snarare en negativ hållning och TBV synes vara ointresserat av den nya kulturpolitiken. Informationen om kulturbetänkandets och kulturpropositionens innehåll och betydelse för studieförbunden är knapphändig i studieförbundens tidskrifter. Tidskriftsanalysen leder vidare fram till slutsatsen att studieförbundens intresse för kulturfrågor varierar kraftigt, från totalt ointresse till ett aktivt engagemang i frågan. Samtliga fyra studieförbund har dock ett svagt intresse för den egna KOSKO-cirkelverksamheten (Konst och Konsthantverkscirklar).

HARTMAN, PER (1996) *Studier i förening. Några medlemmars tankar om demokrati och cirkelstudier i folkrörelser*. Linköpings universitet, Skapande vetande.

Undersökningen har gjorts med stöd från Folkbildningsrådet.

Kategorisering: Studiecirkel, folkrörelser, demokrati

Sammanfattning:

Rapporten behandlar erfarenheter av föreningsliv och studier inom fyra svenska folkrörelseorganisationer. Dessa organisationer är: Björkviks hembygdsförening, IK Östria Lambohov, PRO Vingåker samt Kommunal Östergötland. Ett övergripande syfte med studien har bestått i att beskriva föreningarnas arbete och de till föreningarna anknutna studiecirkelarna samt hur dessa uppfattas och värderas av medlemmarna. Problemområdet belyses utifrån frågeställningarna:

- * Vad karakteriserar föreningarnas/organisationernas lokala mål och organisation?
- * Hur genomför man verksamhet och studier med avseende på medlemmarnas medinflytande och hur uppfattas och värderas detta av medlemmarna?
- * Vad kännetecknar medlemmarnas erfarenheter och upplevelser av förenings- och studieverksamhet sett ur deras livsperspektiv?

Inflytande har använts som ett sökinstrument för att gestalta föreningarnas interna demokrati. Empiriska data utgörs dels av skriftlig dokumentation för bakgrundsteckningar och beskrivning av verksamheterna, dels har data insamlats genom att författaren deltagit i föreningsaktiviteterna (deltagande observation).

Studien visar att medlemmarnas benägenhet att utnyttja sitt inflytande inom föreningarna var lågt. Medlemmarna hade dessutom ett begränsat inflytande över studiernas ämnes- och ledarval men hade möjligheter att påverka studiernas genomförande.

NILSSON, URBAN (1986) *Pensionärer och studieverksamhet*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Rekrytering, bakgrundsfaktorer

Sammanfattning:

Denna avhandling handlar om pensionärens deltagande i vuxenutbildning. Pensionärer har en lägre utbildningsnivå än yngre grupper, vilket förklaras av den expansion utbildningssystemet genomgått sedan denna grupp fick sin ungdomsutbildning. Dessutom deltar pensionärer i utbildning i lägre grad än andra. När de deltar sker detta nästan uteslutande inom studieförbunden, där pensionärsverksamhet är en betydande del av verksamheten i flera förbund.

Nilssons undersökning innehåller två enkäter till administratörer i studieförbund respektive pensionärer som deltar i studieverksamhet.

Administratörer och pensionärer är överens om att allmänt kunskapsökande och sociala kontakter är de viktigaste studiemotiven i denna grupp. Administratörerna ser knappast några speciella pedagogiska problem relaterade till gruppen pensionärer, möjligen då när det gäller problem relaterade till nedsatt syn och hörsel. När det gäller gruppindelning – enbart pensionärer eller blandade med andra åldrar – menar administratörerna att detta är ett val som den individuella deltagaren ska få göra. Pensionärerna själva föredrar grupper med enbart deras åldersgrupp, och detta gäller speciellt bland ”äldre pensionärer” (över 75 år).

GUSTAVSSON, KJELL (1994) *Vad är idrottandets mening? En kunskaps sociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en organisationsdidaktisk kompetensanalys*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 55. (Avhandling)

Kategorisering: Institution och organisation, textanalys

Sammanfattning:

Gustavsson analyserar i sin avhandling läromedel och andra styrdokument från idrottsrörelsen. Som en del ingår där Svenska Idrottsrörelsens Studieförbund (SISU). Gustavsson visar på förekomsten av värderationalitet, instrumentell rationalitet och kommunikativ rationalitet. Den tidiga idrotten hade främst en värderationell grund. Senare har den instrumentella rationaliteten med inriktning på prestation och mätbara resultat dominerat. Den kommunikativa rationaliteten har här kommit in som ett alternativ med samtal, diskussion och idéutbyte som väsentliga inslag i ledarskapet. SISU befinner sig här i ett spänningsfält mellan folkbildningens ideal med kommunikativ rationalitet och idrottens dominerande instrumentella rationalitet.

Folkbildningens historia

GINNER, THOMAS (1988) *Den bildade arbetaren. Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945–1970*. Universitetet i Linköping, Tema Teknik och social förändring, Linköping Studies in Arts and Science No 17. (Avhandling)

Kategorisering: ABF, studieförbund, bildningsideal

Sammanfattning:

Avhandlingen är en undersökning av hur efterkrigstidens samhällsförändringar speglas i debatten om arbetarrörelsens bildningsarbete under åren 1945 till 1970. Författaren presenterar tre bildningsideal: medborgarbildningsidealet, nyhumanismens personlighetsbildningsideal och det polytekniska bildningsidealet. Dessa bildningsideal används i analysen som sorteringsinstrument. Analysen sker också med hjälp av perspektiv på tvären: Förändring eller anpassning? Bildning och demokrati.

Undersökningen pekar mot en förskjutning av bildningsidealet mot ett ideal där anpassning och information blev nyckelbegrepp. Det finns ett viktigt inslag i materialet. Det är den grupp debattörer som i den ena eller andra frågan gått emot den etablerade uppfattningen. Dessa har ofta blivit viktiga när samhälls- och folkrörelsedebatten några år senare hunnit i kapp dem.

Ett av de mer noterbara resultaten är den nära nog absoluta avsaknaden av det polytekniska bildningsidealet inom ABF. De två andra bildningsidealerna har funnits med från och till under den aktuella

perioden. Ett dualistiskt förhållande mellan teknologi och social förändring kan spåras.

OLSSON, BJÖRN (1994) *Den bildade borgaren; Bildningssträvanden och folkbildning i en norrländsk småstad*. Umeå universitet, Institutionen för idéhistoria. Acta Regiae Societatis Skytteanae, Nr 42. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, medelklass

Sammanfattning:

Runt år 1800 etablerades nya regler för det intellektuella livet i Sverige ersättande en centraliserad kultur styrd av kyrka och stat. Nya fria former för intellektuell samvaro började utvecklas. I frontlinjen för denna förändring gick medelklassen, vilken från denna tid började få en allt större roll i samhället. Den går att identifiera genom val av yrke och dess former för social samvaro som baserades på innehavet av någon form av utbildning. Inom denna klass sågs utbildning som ett sätt att stärka gruppidentiteten, och möjligen också i meningen att hålla samman en allt mer splittrad nation, allt enligt författaren.

Avhandlingen exemplifierar förhållandet mellan medelklassen och dessa nya impulser genom att beskriva tidiga samhällen knutna till Umeå och finner att utbildning som en karaktärsdanande verksamhet var en central del i deras verksamhet, och att dessa samhällen alla innefattade viktiga mötesplatser för medelklassen, vilken annars saknade sådana naturliga centra. Tillsammans bidrog dessa sammanslutningar till berikandet av stadsinvånarnas idévärld, vilket bidrog till att underlätta för idéer om folkbildning att göra sig gällande. Folkbildningssträvanden har enligt författaren sin grund i folkrörelserna och fick sitt ideologiska stöd från den rådande kulturradikalismen som började göra sig gällande i Sverige.

Avhandlingen analyserar föreläsningföreningen ”Minerva”, grundad i Umeå 1903. Många av de ideal som Minerva företrädde har blivit signifikanta komponenter i dagens svenska samhälle. Föreningen bildades av hantverkare och lägre tjänstemän och riktade sina bildningssträvanden mot arbetarklassen. Arbetet bedrevs i två former, genom ett bibliotek och genom allmänna föreläsningar. Tanken var att föreläsningarna skulle inspirera åhörarna att studera vidare med hjälp av böckerna i biblioteket. Genom sin framsynthet spelade folkbildningsrörelsen en viktig roll i nedbrytandet av de traditionella hierarkierna i

Sverige. Samtidigt innehöll den vissa konservativa, patriarkaliska element, menade att motverka allmänna antisociala tendenser. I denna paradox, den progressiva-konservativa alliansen, fann rörelsen sin styrka genom att kunna få stöd i breda lager av opinionen, i samhället som helhet. Minervas föreläsare rekryterades såväl lokalt som nationellt. Föreläsningarna var mest inriktade mot populärvetenskap, särskilt mot relativt nya forskningsområden som sociologi, pedagogik, statistik, hygien och psykologi. Minerva tog också upp tidens brännande frågor och medverkade till att nya ämnen introducerades i den lokala idédebatten.

GUSTAVSSON, BERNT (1991) *Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930*. Göteborgs universitet, Idéhistoriska institutionen. Stockholm: Wahlström & Widstrand. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, bildningsideal, idéhistoria

Sammanfattning:

Avhandlingens syfte är att undersöka bildningsidealet hos ledande gestalter i den svenska arbetarbildningens tradition under åren 1880–1930. Författaren har försökt urskilja de olika bildningsideal som skapats i folkbildningens uppbyggnadsskede och de samband dessa har med begreppet bildning.

I arbetet beskrivs de bildningsideal som var viktiga inslag i den tidiga svenska arbetarrörelsens ideologi. Tre ledande gestalter får representera de tre ledande bildningsidealen: Rickard Sandler – medborgarbildningen, Oscar Olsson (studiecirkelns fader) – självbildningen och slutligen Arthur Engberg – ett nyhumanistiskt personlighetsideal. Det ideologiska ursprunget beskrivs också.

Materialet består uteslutande av texter ur vilka författaren sökt det idéhistoriska sammanhanget. En hermeneutisk metod har begagnats.

Gustavsson visar på de motsättningar som finns i begreppet bildning, att dessa motsättningar är gemensamma för de tre bildningsidealen och på vilket sätt de tar sig uttryck i de skilda traditionerna. En tes som presenteras är att det är sammanhållningen av bildningsbegreppets två huvudsidor, den fria processen och målet som ger bildningen dess styrka under tiden före första världskriget varefter både medborgarbildningen och personlighetsbildningen förändras från 1920-talet och framgent. Den fria processen får i den fortsatta utvecklingen en underordnad ställning, nyttan och målet är överordnat.

ARVIDSON, LARS (1985) *Folkbildning i rörelse. Pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet – en jämförelse*. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 16. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, studiecirkel, rörelser, pedagogiksyn

Sammanfattning:

Syftet med undersökningen är att beskriva och analysera den pedagogiska synen i rörelseförankrad folkbildning i Sverige under 1900-talet samt att göra jämförelser mellan olika slag av rörelser. Undersökningen är avgränsad till att gälla verksamhet av studiecirkelkaraktär. Det grundläggande problem som belyses är: På vilka grunder utväljs kunskap och hur utvecklas metoder för organiserad undervisning och självstudier inom rörelserna?

Det empiriska materialet består av böcker, tidningsartiklar, offentliga utredningar och vetenskapliga studier avseende studiecirkel.

Resultaten indikerar att folkbildningen startade som en integrerad del av rörelsernas aktivitet. Senare erhöll denna en mer oberoende status med vilket följde mer övergripande, generella mål för verksamheten. En allt större del av cirkelverksamheten har inriktats mot fritidsaktiviteter och rekreation. Vad avser arbetsmetoderna förändras utvecklingen från en stor variation anpassad till rörelsens eget bibliotek mot en allt större konformitet. De ökade statsbidragen medförde också ett ökat antal regleringar av verksamheten, vilka i sig har haft stor betydelse för hur utvecklingen kom att se ut. En majoritet av studiecirkeldeltagarna under 1970-talet upplevde att deras inflytande över arbetsmetoderna var begränsade. I inledningsskedet bestod deltagarna företrädesvis av de yngre åldersgrupperna. Under senare tid har detta ändrats till att de flesta deltagarna är medelålders och allt fler rekryteras utanför rörelserna. Olika ansatser har begagnats för att lösa problemet med ledarskapet i studiecirkel. Utbildning av cirkelledare har setts som en viktig fråga.

AMBJÖRNSSON, RONNY (1988) *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880–1930*. Stockholm: Carlsson.

Kategorisering: Folkbildning, idéer, mentalitet

Sammanfattning:

Boken som har en självbiografisk bakgrund ger ett utsnitt ur Norrlands bildningshistoria. Boken beskriver inledningsvis Holmsunds utveckling från fäbodvallar till industrisamhälle. Författaren går sedan över till att beskriva den "Skötsamme arbetaren" och skötsamhetens kultur genom nykterhetsrörelsen och dess strategi för en ny livsstil. Den skötsamme arbetaren är dock enligt författaren ett motsägelsefullt begrepp. Skötsamheten och klassmedvetandet beskrivs utifrån stuveriarbetarnas och sågverksarbetarnas horisont. Bokens tredje del behandlar den läsande arbetaren och den skrivande arbetaren. Här nämns studiecirkeln inom nykterhetslogen Skärgårdsblomman, den bildande samvaron i logen samt logebiblioteket. Även det politiska livets inflytande beskrivs under rubriken Socialdemokrati och bildning. I arbetets fjärde del presenteras intervjuer med fyra personer som ofta dykt upp i logeprotokollen samt en fundering kring dessa fyra som filosofer. Boken avslutas med en historisk skiss över folkrörelserna, skötsamheten och läsandet. Detta sker under rubriken: Det ordnade och det vilda, syftande på folkrörelsernas uttryckssätt, samt under rubriken: Civilisation, bildning och medborgartanke. Författaren konstaterar att den skötsamhet som arbetarrörelsen stod för hade en annan grund än den skötsamhet som nykterhetsrörelsen uppstod i. Nykterhetsrörelsens skötsamhet tänktes ursprungligen leda till individuell vinning. Arbetarrörelsens skötsamhet var ett medel att nå ett kollektivt mål. Man talade om den fackliga människan. Det är också uppenbart enligt författaren att fackföreningsrörelsen hade hegemoniska anspråk. De krav som ställdes på arbetarna gällde inte endast arbetsplatsen. Den fackliga människan skulle uppträda korrekt även utanför arbetet, på den växande fritid som lönearbetet medförde. En kultur växte fram kring de tidiga fackföreningarna. I den snabbskiss av folkrörelserna och dess idéer som författaren ger finns likheter mellan det lokala (Holmsund) och det nationella. Mycket av det som förefaller spontant är dirigerat av centralt verksamma, inte sällan akademiskt utbildade ideologer. Påverkan är dock inte helt ensidig, vilket materialet påvisar. De ledande personerna synes vilja mer än vad de andra hinner klara av. Denna vilja manifesteras i en ny patriarkalism, om än med andra förtecken än den gamla.

SKOGLUND, CRISTER (1991) *Vita mössor under röda fanor. Vänsterstudenter, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige*

1880–1940. Acta Universitatis Stockholmiensis, Stockholm Studies in the History of ideas 2. (Avhandling)

Kategorisering: Bildningsideal, studentrörelser

Sammanfattning:

Arbetet avser att försöka ge en bild av hur bildningstanken vuxit fram, hur den uppfattades av sekelskiftets studenter och hur i sin tur mellankrigstidens studenter förhöll sig till tidigare bildningsideal. En annan frågeställning är hur studenterna uppfattade sig själva. Varför skulle just studenter tycka till om samhället? Hur motiverade studenter som kom från borgerliga hem för sig själva och för andra att de sökt sig till arbetarrörelsen?

Vilken roll tänkte de sig att de som akademiker skulle kunna spela inom arbetarrörelsen och hade de några specifika idéer om de intellektuellas roll och ansvar i samhället i stort?

Arbetet som spänner över 60 år har genom sitt upplägg krävt att de källor som begagnats varierar något över tidsperioden. Materialet består av tidskrifter, broschyrer, diskussionsprotokoll, mötesreferat etc. Även biografier, memoarer och självbiografiska skisser ingår när materialet i övrigt är magert.

Författaren presenterar en diskussion i tre block. Det första beskriver studentidentiteter och utbildningsideal, bland annat nämns de två universitetsidealen: Traderingsidealet och folkbildningsidealet. Det andra blocket analyserar kulturradikalismens epok. I det tredje, benämnt ”Den fjärde vågen”, behandlas mellankrigsströmningarna, Clarté, högerhotet, studieorganisationernas ställning gentemot partiet, tankar om samhällsingenjörerna samt ifrågasättandet av bildningstanken.

SELANDER, SVEN-ÅKE (1986) *Livslångt lärande i den svenska kyrkoförsamlingen. Fleninge 1820–1890*. Lunds universitet. Uppsala: Erene/Jala bok&musik. Även utgiven som: Årsböcker i svensk undervisningshistoria, 158. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, livslångt lärande. kyrkohistoria

Sammanfattning:

I centrum för arbetet har organiseringen av det "livslånga lärandet" inom Svenska kyrkan under åren 1820–1890 stått. Författaren gör ett försök att se undervisningsprocessen utifrån ett helhetsperspektiv. Genom att en församling har valts (Fleninge) beskrivs undervisningsprogrammets utveckling på djupet. Samspelet mellan de olika undervisningsinsatserna och prästens roll för att upprätthålla det kyrkliga undervisningsprogrammet beskrivs härigenom ingående. Analysen har vidare riktats mot informella undervisningstillfällen som tidningsspridning, sockenbibliotek etc.

Frågeställningen är: Vad skedde med det kyrkliga helhetsprogrammet om undervisning och fostran? Huvudintresset är riktat mot 1800-talet, då författaren förväntar sig att nedbrytningsprocessen startar på allvar.

Bearbetningen av materialet har grundats på en kombination av kvantitativt och kvalitativt material. Analysmodellen med utgångspunkt i begreppen funktion, ämbete och församlingssyn, har fungerat som tolkningsinstrument.

Undersökningen visar att programmet om det livslånga lärandet bröts ned på allvar under 1800-talets senare del. Huvudorsakerna till detta är den liberaliserade lagstiftningen samt skolans nya roll i första hand som ersättning för den kristna fostran i hemmet. Man kan, som författaren uttrycker det konstatera att: "de farhågor som man hyste på vissa håll under 1800-talet, var befogade".

SJÖSTEN, NILS-ÅKE (1993) *Sockenbiblioteket – ett folkbildningsinstrument i 1870-talets Sverige. En studie av folkskoleinspektionens bildningssyn i relation till sockenbiblioteken och den tillgängliga litteraturen*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No 37. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, kunskapselement

Sammanfattning:

Studien avser att jämföra det folkbildningsideal som folkskoleinspektionen representerar genom sina boklistor för sockenbiblioteken med den folkbildning som de facto gavs genom dessa bibliotek under 1870-talet. Ett andra syfte var att studera maktrelationen i överförande av kunskapsyn från överheten till den folkbildande praktiken samt att försöka kartlägga de taktiker som ger sig tillkänna i denna maktrelation. Till underlag för studien ligger en analys av den litteratur som folkskolein-

spektionen rekommenderade för sockenbiblioteken samt av den litteratur som ingick i ett typiskt sockenbibliotek.

Undersökningen visar att innehållet i rekommendation och bibliotek vad avser bildningsinnehåll stämmer relativt väl överens, även om antalet gemensamma boktitlar är litet. Bibliotekslitteraturen speglar dessutom något av den nya tidens strömningar, som liberalismen och den sekulariserade vetenskapen. Samhällets förhållningssätt till folkbildningen genom biblioteken är påfallande konservativt men dess inflytande över bibliotekens folkbildande innehåll har på det hela taget varit begränsat under den aktuella perioden. Hegemonins taktiker för att motverka det nya bildningsinnehållet beskrivs i termer av neutralisering och modifiering. Dessutom uppmärksammas hegemonins ”kapitulation” och anpassning till det nya bildningsinnehållet, vilket också synliggörs i materialet.

RYDBECK, KERSTIN (1995) *Nyktet läsning. Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1886-1925*. Uppsala universitet, Litteraturvetenskapliga institutionen. Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen Nr 32. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, godtemplarrörelsen

Sammanfattning:

Avhandlingen studerar de litterära aktiviteterna inom den svenska nykterhetsrörelsen, sett inom ramen för den sociala transformationen vid årtiondena runt sekelskiftet. Den teoretiska utgångspunkten är att nykterhetsrörelsen måste ses som en folklig motpart till den liberala, högborgerliga offentliga sfären vilken hade vuxit sig stark under 1800-talet. Inom rörelsen skapades en alternativ litterär institution. Avhandlingen analyserar den del som kan karaktäriseras som IOGT:s litterära etablissemang. Målet är att visa vilka litterära attityder som dominerade inom godtemplarrörelsen, att exemplifiera de funktioner den litteratur som producerades och lästes inom rörelsen tjänar och att visa hur karaktären hos denna alternativa litterära institution upplöstes när rörelsen integrerades in i det övriga samhället. En könsperspektiv finns också med genom hela arbetet.

Studien består av tre delar. I den första, vilken behandlar central produktion och distribution, studeras publiceringsverksamhet och publikationer inom IOGT-rörelsen. Viktiga författare och genren

presenteras. Den andra delen är ägnad åt litterär verksamhet på det lokala planet. En vuxenloge, en SGU-organisation för ungdomar över 15 år, en stuga för barn mellan 6 och 15 år, en studiecirkel, och ett oberoende lånebibliotek har undersökts. Deltagarna presenteras också i termer av bakgrundsvariabler som ålder, klass och kön. Den tredje delen består av en analys av teman och motiv i de texter som används vid de lokala mötena. Analysen vidgas till en diskussionen om ideologi och sociala attityder i den litteratur som nådde medlemmarna.

TÖRNQVIST, INGVAR (1996) *Oscar Olsson Folkbildaren. I synnerhet hans tankar om universitetets roll i folkbildningsarbetet*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No 46. (Avhandling)

Kategorisering: Folkbildning, Oscar Olsson, universitetens roll

Sammanfattning:

Avhandlingen följer Oscar Olssons (ofta benämnd ”studiecirkeln fader”) idéprocess från starten av den första studiecirkeln 1902 fram till riksdagsbeslutet 1947 om statsbidrag till cirkelledare. Avhandlingens fokus ligger på 1920-talet och Oscar Olssons intresse för att få med universiteten i folkbildningsarbetet. Oscar Olssons liv som folkbildare delas in i två perioder, före och efter 1920. Den första perioden beskrivs som framgångsrik. Den nya studieformen, studiecirkeln hade introducerats och fått spridning inte bara inom IOGT utan också inom övriga nykterhetsorganisationer och inom arbetarrörelsen. Genom 1912 års reform legitimerades dessutom denna studieform av staten.

Den andra perioden (efter 1920) är betydligt mer komplicerad. Kretsen av aktörer är större och mer heterogen och idéerna berör nu inte bara Oscar Olssons cirkelrörelse utan hela folkbildningsvärlden.

Törnqvist beskriver vidare hur idéerna konfronteras med verkligheten och hur Oscar Olssons roll som sekreterare i Folkbildningskommittén påverkar dess arbete. Oscar Olssons opinionsbildande skedde främst inom studiecirkelrörelsen. Detta gäller också frågan om universitetens roll i folkbildningsarbetet. Gentemot föreläsningrörelsen och universiteten hade han däremot ingen särskild opinionsverksamhet. De som skulle övertygas om idéernas bärkraft var följaktligen föreläsningrörelsen och universiteten. Hans perspektiv upplevs dock som ett hot mot föreläsningrörelsen och förhållandet mellan denna och Oscar Olsson beskrivs av Törnqvist som spänt. Oscar Olsson beskrivs som mer

intresserad av att ha ett gott förhållande till universiteten. Han lägger ner mycket energi på att få de svenska universiteten att gå med i folkbildningsarbetet. Detta förslag från de sakkunniga inom 1920 års Folkbildningsutredning går ut på remiss till universiteten som 1924 avger ett negativt utlåtande. Törnqvist noterar att först på 1940-talet, efter andra världskriget, kom folkbildningsfrågorna upp på den politiska dagordningen. Universitetscirklar gavs från slutet av 1920-talet i begränsad omfattning och utan den demokratiska organisation som han och utredningen föreslagit. 1947 års riksdagsbeslut innebar ett förverkligande av Oscar Olssons tankegångar gällande universitetscirklar, med undantag för hur cirklarna skulle ledas. Två av Oscar Olssons grundläggande idéer som har med verksamhetens styrformer att göra, kom inte till förverkligande genom denna reform, och inte heller senare.

9 Kommunal vuxenutbildning

Studiesituation och undervisning i kommunal vuxenutbildning

HULT, HÅKAN (1980) *Vuxenstuderandes studiesituation. En undersökning utförd inom kommunal vuxenutbildning*. Universitetet i Linköping, Pedagogiska institutionen, Linköping Studies in Education No 12. (Avhandling)

Denna studie var en delstudie i det SÖ-finansierade STUVA-projektet, Studieval inom vuxenutbildningen.

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer (studiemotiv, ängslan, förväntningar), erfarenheter av undervisningsprocessen, studieavbrott

Sammanfattning:

Hults resultat bygger på en enkätstudie med nybörjare i kommunal vuxenutbildning på en nivå motsvarande årskurs sju. Dessa besvarade en enkät före och en efter den första terminens studier. De som avbrutit besvarade också en andra enkät, men där var svarsfrekvensen låg. Fokus ligger på motiv, ängslan, förväntningar och avbrott.

Hult skiljer på expressiva och instrumentella studiemotiv. Resultaten visar att expressiva studiemotiv tillfredsställs under den första terminen, medan de instrumentella motiven ännu inte har blivit tillfredsställda. Expressiva studiemotiv är mycket vanligare hos kvinnor, äldre och deltidsstuderande.

Nio av tio studerande uppgav att de trivdes med studierna efter en termin. Förväntningar och erfarenheter skiljer sig åt i några avseenden – man hade förväntat sig mer grupparbete och mer kontakter med studiekamrater än det blev. Ängslan inför studierna minskade, utom när det gäller om studierna skulle visa sig användbara och att andelen traditionell undervisning skulle vara för hög.

När det gäller avbrott visar studien att studiemotiv, ängslan och förväntningar har ett lågt förklaringsvärde.

HÖGHIELM, ROBERT (1985) *Undervisning i Komvux. Ideal och verklighet i grundskolekurser*. Malmö: Liber/CWK Gleerup. (Avhandling)

Avhandlingen, framlagd vid Institutionen för pedagogik, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, är en delrapport i SÖ-projektet Utvärdering av vuxenutbildningsreformer under 1970-talet (UV-projektet).

Kategorisering: Undervisningsprocessen, lärarrollen, institution/organisation (historisk beskrivning)

Sammanfattning:

Höghielm presenterar inledningsvis de vuxenpedagogiska, andragogiska, idealen, och ger även en historisk översikt över vuxenutbildningens framväxt i Sverige. Höghielms resultat bygger dels på enkätdata från lärare och deltagare, dels på strukturerade observationer och inspelade lektioner, allt från grundskolekurser i kommunal vuxenutbildning. Datainsamlingen skedde i slutet av 1970-talet och början av 1980-talet. Resultaten visar att det fanns en bristande överensstämmelse mellan de vuxenpedagogiska idealen och undervisningsverkligheten i grundskolekurserna i kommunal vuxenutbildning. (Kompletterande enkätdata visar att den bristande överensstämmelsen fanns även på gymnasienivå.)

Idealen, med rötter i folkbildningstraditionen, innebär bland annat att deltagarnas erfarenheter tas tillvara i undervisning, och att de har möjlighet att påverka studiernas uppläggning. I verkligheten fungerade läraren i stor utsträckning som en "levande lärobok", som faktaförmedlare. Det hände också att enskilda studerande gick in och gav fakta. Detta kan jämföras med grundskolan, som i större utsträckning kännetecknades av en lärarstyrd pseudodialog, där läraren frågar och eleverna svarar. Höghielm relaterar skillnaderna mellan ideal och verklighet, och mellan vuxenutbildning och ungdomsutbildning, till ramfaktorer och till vuxnas respektive ungdomars olika förhållningssätt. Tiden är en viktig ramfaktor. Den begränsade undervisningstiden i kommunal vuxenutbildning, med rötter i en tid när fler deltagare hade goda studieförutsättningar, påverkar vad som är möjligt att göra. Dessutom har vuxna förväntningar på effektivitet och att få de rätta kunskaperna, och då blir följderna lätt att läraren förmedlar denna kunskap.

LARSSON, STAFFAN (1990) *Initial Encounters in Formal Adult Education. On decision-making in the classroom.* University of Göteborg, Report from Department of Education and Educational Research, 1990:04.

Denna rapport har gjorts inom L-VUX-projektet (Läroplanen i vuxenundervisningen), ett SÖ-finansierat projekt som följde upp Lvux 82 (den nya komvux-läroplan som kom 1982 och som gällde fram till Lpf 94 infördes och det återigen blev gemensam läroplan med gymnasiet).

Kategorisering: Undervisningsprocessen, beslutsfattande i klassrummet

Sammanfattning:

Denna etnografiska studie handlar om makt, förhandling och beslutsfattande i vuxenundervisningen. Data är hämtade från inledningen av kursen i några ämnen med en ny grupp på komvux etapp 1.

Det finns inga enhetliga regler för beslutsfattande i klassrummet, utan snarare gäller "djungelns lag". Däremot finns det oskrivna regler för vilka områden som är legitima för inflytande för studerande respektive lärare. De studerande tar vissa egna initiativ för att påverka, ofta i opposition till läraren. Det de försöker påverka är främst sådant som har betydelse för livet utanför klassrummet, medan själva innehållet i undervisningen lämnas till läraren. De studerande saknar ofta en egen policy på detta område – de vet inte vad de vill. De kanske utvecklar en policy, men när de flesta besluten tas i början av, eller före, kursen har det ingen större betydelse. De som inte är helt nya i kommunal vuxenutbildning visar sig ha en policy i vissa frågor.

Maktspelet i vuxenundervisningen verkar kännetecknas av att det uppstår när deltagarna har konkreta mål de vill uppnå. Detta är i så fall en skillnad mot ungdomsutbildning, där maktspelet kan vara ett sätt att "testa" läraren och lära sig var gränserna går.

En bakgrund till studien är den kommunala vuxenutbildningens demokratimål. Larsson menar att demokrati i vuxenutbildning måste ses som ett mål i sig. Demokratiska inslag kan inte ses som "träning". Det blir paradoxalt om några vuxna ska träna andra vuxna i demokrati – det förutsätter att lärarna är mer demokratiska än de studerande fastän de är jämlika när det gäller rättigheter och ofta också när det gäller erfarenheter.

LÖTHMAN, ANNA (1992) *Om matematikundervisning – innehåll, innebörd och tillämpning. En explorativ studie av matematikundervisning inom kommunal vuxenutbildning och på grundskolans högstadium belyst ur elev- och lärarperspektiv*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala Studies in Education 40. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

Löthman har med en fenomenografisk ansats studerat matematikundervisningen i grundskolans högstadium (årskurs 9, särskild kurs) och motsvarande kurs i kommunal vuxenutbildning (etapp 1). Studien gjordes 1989/90 och omfattande videoinspelningar, intervjuer med "stimulated recall"-teknik samt enkäter. Två grupper med totalt 20 studerande och två lärare deltog.

Utfallsrummet när det gäller uppfattningar av matematikundervisningen kan sammanfattas under fyra huvudrubriker: matematiska traditioner, matematiska strategier, matematiska resonemang samt matematiska tillämpningar. I användningen av matematiska strategier visar det sig att de vuxenstuderande vill använda sina vardagserfarenheter för att göra beräkningar, men dessa strategier kan stå i motsats till undervisningens mer teoretiska och allmängiltiga strategier. Lärarna har också svårt att knyta an till de studerandes vardagliga begrepp och uppfattningar när de ska förklara de matematiska modellerna.

Studien fokuserar på en skillnad i inriktning mellan att förhålla sig procedur- respektive förståelseinriktad. På högstadiet är läraren mer förståelseinriktad medan eleverna är procedurinriktade. I kommunal vuxenutbildning är det tvärtom – läraren är inriktad på de matematiska procedurerna medan de studerande vill förstå.

Studerande i kommunal vuxenutbildning och studiernas effekter

ALEXANDERSSON, CLAES (1985) *Stabilitet och förändring. En empirisk studie av förhållandet mellan skolkunskap och vardagsvetande*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 53. (Avhandling)

Studien ingår i DELTA-VUX-projektet.

Kategorisering: Inlärningsprocessen, utbildningseffekter**Sammanfattning:**

Detta är en fenomenografisk studie, som bygger på intervjuer med 59 deltagare i komvux-kurser på gymnasienivå. Dessa intervjuades före och efter en två terminer lång kurs. Deltagarnas uppfattningar av olika fenomen kännetecknades av stabilitet i meningen att samma variation av uppfattningar fanns vid båda tillfällena. Samtidigt skedde förskjutningar i individernas uppfattningarna, vilket tyder på att studier leder till förändring av "vardagsuppfattningarna".

Alexandersson urskiljer tre strukturella drag i dessa förändringar: distalisering, dekontextualisering samt algoritmisering. Distaliseringen innebär att uppfattningen av orsaken till olika fenomen förskjuts från det näraliggande till förhållanden som är mer avlägsna från fenomenet. Dekontextualiseringen innebär att uppfattningen av olika fenomen innebär betydelse förändras till att vara mindre beroende av en viss kontext. Även om uppfattningarna inte generellt förskjuts till vissa specifika uppfattningar innebär detta mönster ändå en förskjutning från det nära och konkreta till det mer allmänna och generella. Algoritmisering är av en något annan karaktär. Den har urskiljts bland matematikstuderande, och den innebär en förskjutning från en känslighet för innehållet i ett enskilt problem till att mer mekaniskt tillämpa regler och algoritmer för hur problem ska lösas. Ett allmänt drag i resultaten är att deltagarna har erfarenheter och uppfattningar av fenomen som berörs i undervisningen, uppfattningar som sedan förändras i större eller mindre utsträckning.

SÖDERLINDH FRANZÉN, ELSIE (1990) *Lära för Sverige. En studie av utbildningsproblem och arbetsmarknad för invandrare i grundutbildning för vuxna (grundvux)*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Utbildning, arbetsmarknad, invandrare**Sammanfattning:**

Studien bygger huvudsakligen på deltagande observation och upprepade intervjuer med 17 invandrare i grundvux. En begränsning har gjorts till invandrare som har arbetslivserfarenhet från hemlandet och/eller från

Sverige. Dessa invandrare förväntar sig en kort språkkurs, för att sedan kunna komma ut i arbetslivet. Studietiden blir dock längre än de tror. Den långa perioden med först väntan på uppehållstillstånd och sedan studier gör att många ger upp hoppet om att komma in i samhället. Studien visar på två inställningar till arbetsmarknaden. En grupp ser de valmöjligheter som finns, planerar och försöker nå sina mål. Den andra gruppen ser yrket som något medfött eller något man växer upp i och tilldelas, vilket gör att de inte tar samma initiativ för att själva hitta ett yrke. Det visar sig att den första gruppen oftast har yrkeserfarenhet från Sverige, vilket kan ha hjälpt dem att inse vilka möjligheter som finns, till skillnad från den grupp som bara deltagit i grundvux. Söderlindh Franzén ifrågasätter om den formella utbildningslängden ska ges så stor vikt. Invandrare kan ha kunskaper med sig som inte går att jämföra med den svenska skolan genom att mäta i formell utbildningslängd. Hon efterlyser också ett mer flexibelt system där det bland annat ges möjlighet till tidigare inträde (om än bara tillfälligt) på arbetsmarknaden.

Lärare i kommunal vuxenutbildning

LARSSON, STAFFAN (1980-1982)

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Deltagarnas erfarenheter som en resurs i vuxenutbildningen.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1980:06.

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Lärarskicklighet.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1981:16.

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Särdrag hos vuxna.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1981:17.

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Intentioner och restriktioner i undervisningen.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1982:07.

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Kunskapsintresse och kunskapsyn i läroämnena.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1982:14.

– *Studier i lärares omvärldsuppfattning: ett försök till integration.* Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1982:15.

Sex rapporter som utgör Larssons avhandling. De har även publicerats som:

Larsson, S. (1990) *Studier i lärares omvärldsuppfattning: Omtryck av 6 rapporter.* Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen.

Rapporterna ingår i SÖ-projektet Deltagarnas kunskaper och erfarenheter som en resurs i vuxenutbildningen, DELTA-VUX. Här sammanfattas rapporterna 1980:06 och 1982:07, vilka redovisar de i detta sammanhang mest relevanta resultaten, samt den integrerande rapporten 1982:15.

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, lärarrollen

Sammanfattning:

Larsson analyserar resultat från intervjuer med 29 ämneslärare vilka undervisar på gymnasienivå i kommunal vuxenutbildning. I den första delstudien (rapport 1980:06) analyseras hur lärarna uppfattar deltagarnas erfarenheter som en resurs i relation till undervisningens innehåll. Det visar sig att de intervjuade lärarna inte delar den officiellt uttryckta förhoppningen om att deltagareerfarenheter ska betyda mycket i undervisningen. De dominerande uppfattningarna är i första hand att enstaka deltagare kan dela med sig av sina speciella erfarenheter till de övriga, och i andra hand att läraren kan verklighetsanknyta undervisningsinnehållet genom att referera till erfarenheter som många deltagare delar. Enstaka lärare uttrycker de tre övriga uppfattningarna: Erfarenheter i form av praktiska färdigheter kan utnyttjas av deltagaren; deltagarnas erfarenheter innebär att deras världsbild står i motsättning till ämnets och därför måste ändras; erfarenheter ger inlevelseförmåga och möjlighet att förstå andra perspektiv.

Den fjärde delstudien (rapport 1982:07) beskriver hur lärarna uppfattar intentioner och restriktioner i undervisningen. Lärarna har två skilda uppfattningar av vad undervisningen bör gå ut på: Att lägga tillrätta, strukturera och presentera innehållet så att deltagarna kan lära utan större egen bearbetning; eller att involvera deltagarna och låta dem bearbeta innehållet, vilket i denna uppfattning krävs för att nå verklig kunskap. De lärare som ser sin uppgift i att lägga tillrätta och presentera beskriver också att deras undervisning är förmedlande. De som menar att deltagarna ska bearbeta innehållet lever däremot inte alltid upp till detta. De upplevda hindren är främst tiden och deltagarnas förväntningar. Man uppfattar att man har en bestämd stoffmängd till vilken tiden inte räcker, snarare än att se stoffmängden som något som måste anpassas till den tillgängliga tiden. Deltagarnas förväntningar är en restriktion genom att dessa förväntar sig kunskapsförmedling, vilket leder till motsättningar om läraren vill ge dem inflytande och möjlighet att själva bearbeta stoffet. Om läraren i första steget ger deltagarna inflytande över uppläggningsen innebär det att han i enlighet med deras önskemål tar ifrån dem fortsatt inflytande. Om läraren däremot driver

igenom sin uppfattning om att deltagarna ska ha inflytande över undervisningen i en vidare bemärkelse innebär det att de får detta inflytande mot sin vilja. Båda alternativen blir paradoxala.

Den integrerande analysen (rapport 1982:15) utgår från lärarnas uppfattningar av: begreppet erfarenhet som resurs i undervisningen, särdrag hos vuxenstuderande, lärarskicklighet, intentioner och restriktioner i undervisningen samt kunskapsintresse och kunskapssyn. I en logisk analys, som drar den fenomenografiska analysen till sin spets, integreras och relateras lärarnas olika uppfattningar i förhållande till möjligheten att se deltagarnas erfarenheter och kunskaper som en resurs i undervisningen. En grupp uppfattningar kan relateras till att möjlighet finns att använda deltagarnas omvärldsuppfattningar i undervisningen. Lärarnas uppfattningar innebär då att deltagarna kan utnyttja sina erfarenheter, bearbeta undervisningens innehåll och utveckla förståelse. Detta ger möjlighet att förstå och tolka sin omvärld, liksom att se världen ur olika perspektiv. En andra grupp uppfattningar innebär att deltagarnas erfarenheter visserligen kan utnyttjas men i snävare mening. Det är snarast deras "minnesbilder av verkligheten" som kan fungera som konkret referensram till undervisningsinnehållet. Kunskapen kan då ge förståelse för vad som ligger bakom dessa "minnesbilder", och ger därigenom bättre möjlighet att klara vardagslivets praktiska problem. Den tredje gruppen uppfattningar kännetecknas av att lärarna inte ser möjligheter att utnyttja deltagarnas erfarenheter. Undervisningsinnehållet uppfattas sakna relation till (de flesta) deltagarnas erfarenheter.

LARSSON, STAFFAN, FRANSSON, ANDERS OCH ALEXANDERSSON, CLAES (1990) *Vuxenpedagogisk vardag. Om undervisning i komvux*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1990:11.

Denna rapport har gjorts inom L-VUX-projektet (Läroplanen i vuxenundervisningen)

Kategorisering: Undervisningsprocessen, lärarroll, lärarperspektiv

Sammanfattning:

Studien bygger på intervjuer med 124 lärare från kommunal vuxenutbildning etapp 1 (engelska, fysik, samhällskunskap) samt yrkesinriktade kurser (ADB, social service) i 22 kommuner. Intervjusvaren har

bearbetats både kvalitativt och, i ett andra steg, kvantitativt för att även se hur vanliga olika svar är. Studien redovisar i första hand lärarnas perspektiv på undervisningen. Undersökningen visar att de "hårda" ramar som uttrycks i läroplanen i form av kursplaner, timplaner etc. styr i stor utsträckning, medan de "mjukare" ramarna i form av vuxenpedagogiska ideal har mindre inflytande. Exempelvis är det svårt att ge deltagarna något större inflytande över innehållet när det finns en kursplan att hålla sig till och undervisningstiden är begränsad. Snarare än att vara uttryck för en särpräglad "vuxenpedagogik" kännetecknas komvuxundervisningen av likheten med grundskolans undervisning, men med vissa särdrag. De vuxna deltagarna uppfattas som mer seriösa i sina studier. Detta, tillsammans med respekten för att de är just vuxna, gör att deltagarna får ett större frirum och utsätts för mindre kontroll. Det begränsade behovet av disciplinering gör också att lärarna kan bedriva mer "riktig" undervisning. Det finns undantag från detta mönster, men lärare som i större utsträckning försöker följa ett vuxenpedagogiskt ideal kan mötas av ett annat problem. Deltagarnas krav på effektivitet i undervisningen kan komma i motsättning till idealen. Ett annat genomgående drag i resultaten är att lärarna uppfattar att komvuxstudier alltid leder till något positivt för deltagarna, deras beskrivning av utbildningens effekter är en "lycklig vändpunkt i livet".

Arbetslösa i kommunal vuxenutbildning

ANDERSSON, PER, LARSSON, STAFFAN, OLSSON, LARS-ERIK, THÅNG, PER-OLOF OCH WASS, KARIN (1995) *Utbildning av arbetslösa i komvux. En studie av lokalt beslutsfattande*. Vuxenpedagogiska forskningsgruppen, Linköpings universitet, Kollegiet för vuxenutbildning och lärande i arbetslivet, Göteborgs universitet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1995:12.

HULT, HÅKAN, LARSSON, STAFFAN, MÄKITALO, ÅSA, OLSSON, LARS-ERIK, PALDANIUS, SAM OCH THÅNG, PER OLOF (1997) *Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning?* Vuxenpedagogiska forskningsgruppen, Linköpings universitet, Kollegiet för vuxnas lärande, Göteborgs universitet. Göteborgs universitet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:01.

MÄKITALO, HULT, LARSSON, OLSSON, PALDANIUS OCH THÅNG (1997) *Arbetslöshet eller utbildning? Om rekrytering av arbetslösa till komvux*. Vuxenpedagogiska forskningsgruppen, Linköpings universitet, Kollegiet för vuxnas lärande, Göteborgs universitet. Göteborgs universitet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:02.

PALDANIUS, HULT, LARSSON, MÄKITALO, OLSSON, OCH THÅNG (1997) *Olika betydelser av kommunal vuxenutbildning för arbetslösa*. Vuxenpedagogiska forskningsgruppen, Linköpings universitet, Kollegiet för vuxnas lärande, Göteborgs universitet. Göteborgs universitet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:03.

Dessa skrifter rapporterar från ett av de få projekt som genomförts på senare år med speciellt fokus på kommunal vuxenutbildning.

Kategorisering: Institution och organisation; rekrytering och studieavbrott; utbildningseffekter

Sammanfattning:

Under perioden 1993–1997 har staten gjort riktade satsningar på utbildning av arbetslösa i kommunal vuxenutbildning på gymnasienivå och i påbyggnadskurser. När satsningen infördes 1993 blev utfallet mycket varierande i olika kommuner. Kommunerna hade begränsad tid på sig från det statliga beslutet till genomförandet av utbildning. I många kommuner fanns redan en kö till den ordinarie komvux-verksamheten. När man valde att utöka det befintliga utbudet kunde man rekrytera arbetslösa som redan sökt och stod i kö, och det var då relativt lätt att rekrytera. När man valde att skapa nya utbildningar som riktade sig speciellt till arbetslösa var det däremot relativt svårt att rekrytera deltagare. Ett viktigt skäl till detta var de ekonomiska villkoren, där en arbetslös som bytte från A-kassa till särskilt vuxenstudiestöd för arbetslösa fick sämre villkor. (Andersson m.fl. 1995)

En uppföljning av deltagarna i extrasatsningen 1993:94 (telefonintervjuer med 303 tidigare deltagare) visar att dessa främst var kortutbildade, kvinnor och ungdomar. Andelen kortutbildade och ungdomar var större än och andelen kvinnor ungefär densamma som i ordinarie komvuxutbildning. De tidigare arbetslösa deltagarna hade övervägande positiva upplevelser av studierna, främst av mötet med andra studerande och med engagerade lärare. När det gäller effekter av komvuxstudierna

har de bland annat lett till att en stor grupp (ca 25%) är antagna till högskolan höstterminen 1996. Några individer kan se att speciella ämneskunskaper från komvuxstudierna har haft betydelse när de fått anställning. (Paldanius m.fl. 1997)

En undersökning av "tidiga avhopp" från studier vid kommunal vuxenutbildning hösten 1995 visar hur motiven för avhopp kan variera. Med tidiga avhoppare avses personer som sökt till kommunal vuxenutbildning, men som aldrig påbörjade studier eller hoppade av inom tre veckor. Resultaten bygger på telefonintervjuer med 198 tidiga avhoppare, såväl arbetslösa som andra. Den största gruppen (60%) har valt annan sysselsättning, utbildning eller arbete, i stället för kommunal vuxenutbildning. 26% hoppade av på grund av problem relaterade till studiefinansiering eller kommunal vuxenutbildning som system (t.ex. att inte bli antagen till alla de kurser man sökt). Ekonomiskäl är vanligast – 18% av hela gruppen anger detta skäl. De resterande har andra skäl till avhopp, som sjukdom, flyttning etc. Den första gruppen, de 60% som har valt annan sysselsättning, kan ses som mer positiva avhopp, och här finns en större andel yngre, kvinnor och högutbildade. De övriga kan ses som mer negativa avhopp, och här finns fler äldre, män, kortutbildade och arbetslösa. Bland arbetslösa som inte gått till annan sysselsättning är ekonomin ett dominerande skäl till avhopp. (Hult m.fl. 1997)

I en jämförelse mellan arbetslösa som valt att studera respektive inte studera i kommunal vuxenutbildning visar det sig att kommunal vuxenutbildning rekryterar förhållandevis fler yngre och fler kvinnor jämfört med sammansättningen av gruppen arbetslösa som helhet. De vanligaste skälen att inte studera är ekonomiska – man vill inte skuldsätta sig eller har inte råd att studera. De arbetslösa utanför kommunal vuxenutbildning ser direkt yrkesrelaterade motiv som tänkbara anledningar att studera, medan de som redan studerar främst är inriktade på vidare studier. Utöver motivet att studier inte lönar sig är det viktigt för dem som inte studerar att vara tillgängliga på arbetsmarknaden, ett motiv som kan vara problematiskt eftersom utbildning behövs på arbetsmarknaden av inte minst konkurrensskäl. Man väljer alltså det kortsiktiga alternativet att stå till arbetsmarknadens förfogande, i stället för att skaffa sig den kompetens, som krävs för att på lång sikt kunna konkurrera om arbetstillfällen. Tillgängligheten på arbetsmarknaden är viktigare bland män, medan kvinnor i större utsträckning avstår studier eftersom de menar att studier inte kan kombineras med familjelivet. (Mäkitalo m.fl. 1997)

Den sistnämnda skillnaden mellan män och kvinnor kan jämföras med Gerhardssons (1985) diskussion om produktiv och reproduktiv

sektor, och hur den reproduktiva uppgiften går i första hand hos kvinnorna!

10 Universitet och högskola

Pedagogiska arbetsformer i högskolan

GERREVALL, PER (1992) *Högskolestuderandes erfarenheter av självständigt arbete*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

Avhandlingen har en fenomenografisk inriktning och analyserar med kontextuell analys erfarenheter av självständigt arbete hos totalt 57 läkar-, lärar- och ekonomstuderande. Det finns paralleller mellan de studerandes intention med det självständiga arbetet, vilket angreppssätt de har och vilket resultatet blir. Gerrevall använder de nära relaterade dimensionerna djup–yta respektive holistisk–atomistisk: Om den studerande till exempel har en djupintention, med intresse och inriktning på förståelse, blir angreppssätt och resultat ofta holistiska. Förståelsen för de metoder man använder och det kunskapsområde arbetet behandlar blir djupare.Handledningen är en viktig komponent i arbetet, och där skiljer Gerrevall på process- respektive produktorienterad handledning. Orienteringen påverkar utfallet av arbetet. Processorientering ger möjlighet att förverkliga djupintentionen, och den kan också bidra till att studerande med från början ytlig inriktning utvecklar sitt intresse och ett holistiskt angreppssätt. Produktorienteringen kan å andra sidan tvinga studenten att själv klara av processen, eller också leder den till ett osjälvständigt ytinriktat arbete. Gerrevall betonar alltså vikten av en processorienterad handledning för att få ett positivt utfall av det självständiga arbetet. Tiden är en annan viktig faktor. Det finns en relation mellan vilken tid som står till förfogande och hur stort engagemang studenten utvecklar för arbetet.

En jämförelse mellan de tre utbildningarna visar att det självständiga arbetet får ett mer positivt resultat och är bättre integrerat på ekonomutbildningen. Däremot blir resultatet mer negativt på lärarutbildningen, medan utfallet är varierande på läkarutbildningen. Studien visar att blivande ekonomer och forskningsinriktade läkarstuderande ser en klarare relation mellan arbetet och det blivande yrket än de övriga. De

ekonomstuderande är dessutom bättre förberedda för det självständiga arbetet, bland annat genom tidigare mindre arbeten av liknande slag.

WALLDAL, ELVI (1991) *Problembaserad inläring. Utvärdering av påbyggnadslinjen Utbildning i öppen hälso- och sjukvård*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 79.

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, lärarrollen

Sammanfattning:

Walldals undersökning, av en påbyggnadsutbildning omfattande 40 högskolepoäng, visar på stort positiva resultat men några problematiska områden i det problembaserade arbetssättet.

Studiens kvantitativa del ger en övervägande positiv bild av utbildningen. Av 29 deltagare var två tredjedelar nöjda med information om, mål för och uppläggning av kursen. Deltagarna förväntar sig att utveckla sin förmåga att arbeta i grupp och självständigt lära och lösa problem.

Den kvalitativa delen av undersökningen visar dock på vissa problem. Deltagarna var motiverade för utbildningen, men arbetet i basgrupper blev inte alltid som planerat. Diskussionerna fokuserades till stor del på deltagarnas yrkeserfarenheter, och inte på nya kunskaper, vilket var syftet. I två grupper blev det också problem med kommunikation och samarbete. Det andra problemområdet rörde lärarnas/handledarnas roll i gruppen. Där fanns osäkerhet och oklarhet när det gällde bland annat rollen som expert/icke-expert, motivation, utvärdering och användandet av traditionella undervisningsmetoder som föreläsningar.

RAHIMI, AMENEH (1995) *Problem-based and conventional medical education from a student perspective. A qualitative analysis comparing students' experience of medical education, approach to learning and reading comprehension*. Linköping University, Linköping Studies in Education and Psychology No 45. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

Detta är en fenomenografisk studie, där 60 medicinstuderande från en utbildning med problembaserat lärande (PBL) och en "traditionell" utbildning har intervjuats. Intervjuerna utgick från en medicinsk text, och såväl angreppssätt och förståelse i förhållande till denna text som angreppssätt i förhållande till studierna i allmänhet behandlades. Resultaten visar att ett förståelseinriktat angreppssätt överväger bland PBL-studenterna, medan den andra gruppen i större utsträckning tar till reproducerande strategier. Trots detta skiljer sig inte förståelsen av den specifika texten nämnvärt mellan de båda grupperna. Studenter med ett mer förståelseinriktat angreppssätt når alltså inte en bättre förståelse av texten. Detta kan bero på att det angreppssätt de beskriver sig ha inte stämmer med hur de faktiskt gör. Det är möjligt att PBL-studenterna beskriver det förståelseinriktade angreppssätt de har lärt sig är det rätta, men i praktiken läser de på det reproducerande sätt de har vant sig vid i den tidigare skolutbildningen. Ett annat problem för PBL-utbildningen kan vara att det tar tid att få genomslagskraft för en ny pedagogisk inriktning av detta slag i alla delar av utbildningen.

Rahimi behandlar också studenternas erfarenheter av universitetsutbildningen, och där visar det sig att PBL-studenterna har upplevt den som mer flexibel och meningsfull.

BOOTH, SHIRLEY (1992) *Learning to program. A phenomenographic perspective*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 89. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

I denna studie har Booth följt studerande i datavetenskap under introduktionskursen i programmering. Att lära sig programmera karakteriseras av en ökad medvetenhet om vad programmering innebär. Detta innefattar utvecklingen av kvalitativt bättre uppfattningar, men också att utveckla en repertoar av fler uppfattningar. Förmågan att programmera handlar då om att (intuitivt) kunna bygga på den uppfattning som passar i det aktuella sammanhanget. Booth menar att det primärt är genom erfarenhet av programmering som dessa uppfattningar utvecklas. Detta innebär att undervisningen inte enbart kan bestå av förmedling av expertkunskap, utan det krävs att de studerande får

utmaningar där de skaffar sig erfarenheter och själva kan utveckla expertkunskap och -förståelse. Det är också viktigt att lärarna är medvetna om vilka uppfattningar de studerande har och utgår från.

BOBRINK, ERIK (1996) *Peer Student Group Interaction within the Process-Product Paradigm*. Umeå University, Department of Education. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

Denna experimentella studie undersöker hur olika betingelser för grupparbete påverkar processen i och resultatet av arbetet. Studien gjordes bland lärarstuderande, vilka arbetade i 64 grupper om fyra personer. Grupperna fick arbeta med en fallbeskrivning utifrån fyra olika psykologiska teorier. Grupperna varierade med avseende på innehåll, sammanhållning och bedömning. Innehållet var antingen individuellt, vilket innebar att var och en förberedde sig genom att läsa in sig på en av de fyra teorierna, eller gemensamt, vilket innebar att alla läste in sig på samtliga teorier. Om sammanhållningen var hög eller låg bestämdes av i hur hög utsträckning deltagarna fick samarbeta med personer de hade önskat få samarbeta med. Bedömningen var antingen individuell, deltagarna bedömdes var och en utifrån sin insats i arbetet, eller gemensam, alla i gruppen fick samma betyg utifrån gruppens resultat. Gemensamt innehåll gav ett bättre resultat än ett individuellt innehåll, och hög sammanhållning gav bättre resultat än låg sammanhållning. Däremot gav bedömningsformen inte någon huvudeffekt på resultatet. Bedömningen gav dock en interaktionseffekt med sammanhållningen – vid gruppbedömning påverkades inte resultatet av om sammanhållningen var hög eller låg, medan individuell bedömning innebar att hög sammanhållning gav bättre resultat och låg sammanhållning sämre resultat (än vid gruppbedömning). En jämförelse med en kontrollgrupp bestående av studerande vilka löste uppgiften individuellt visade dessutom att dessa lyckades bättre än grupperna, oavsett vilka betingelser som gällde för grupperna. Individuellt arbete gav alltså bättre resultat än grupparbete när det gällde att förstå och lösa fallet utifrån så många av de givna teorierna som möjligt.

Processen i grupperna analyserades med utgångspunkt i om deltagarnas bidrag var analytiska (analys av diskussionens innehåll) eller strukturella (hur arbetet skulle utföras), och om de rörde den givna

uppgiften eller ej. Bland de effekter på processen i gruppen som redovisas kan följande exempel ges: Grupper med hög sammanhållning blir mer analytiskt uppgiftsinriktade vid individuell bedömning, medan bedömningsformen inte påverkar i detta avseende vid låg sammanhållning. När det gäller frekvensen av strukturella, ej uppgiftsinriktade bidrag påverkas denna inte av gruppens sammanhållning om innehållet är individuellt, medan frekvensen blir betydligt högre i grupper med låg sammanhållning om innehållet är gemensamt.

Examination och betyg

TROWALD, NILS & DAHLGREN, LARS OWE (1993) *Studenters syn på kunskapsmätning, en enkätstudie med särskild hänsyn till de graderade betygens inverkan på inläring och studier*. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete 15.

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen

Sammanfattning:

Rapporten bygger på en enkätundersökning med 403 universitetsstudenter från olika utbildningar och orter. Studien visar på en tydlig skillnad i synen på kunskapsmätning beroende på om den studerande får graderade betyg (utöver godkänd-underkänd) eller ej. Med graderade betyg styrs studierna mer av gamla tentor och den kommande examinationen. Vid icke graderade betyg styr intresse och kommande yrke mer, och dessutom upplever man att proven i större utsträckning riktas in på väsentligheter samt ser proven mer som ett inläringstillfälle. De graderade betygen styr de studerande mot en inläring som delvis motverkar universitetssystemet utbildningsmål, och författarna är därför skeptiska till ett graderat betygssystem i högskolan.

Utbildningseffekter i högskolan

ZETTERSTRÖM, BO-OLOF (1988) *Samhället som föreställning. Om studerandes ideologiska formning i fyra högskoleutbildningar*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, akademisk avhandling 23. (Avhandling)

Den första av tre avhandlingar från LONG-projektet, Långtidseffekter av högre utbildning.

Kategorisering: Utbildningseffekter

Sammanfattning:

I denna avhandling fokuseras en kvalitativ teoriinriktad metod för utvärdering av långtidseffekter av högre utbildning. Det handlar här om utvärdering av ideologiska effekter av högskoleutbildning. Resultaten är dock knappast en utvärdering av effekterna, utan alltså snarare en utvärdering av metoden. Det centrala begreppet är "föreställning", och studenternas föreställningar om arbetsdelning, lönedifferentiering samt arbetskraftens reproduktion analyseras, som de kommer till uttryck i intervjuer.

Zetterström beskriver fem typer av föreställningar om dessa tre samhällsaspekter. De fem typerna skiljer sig åt när det gäller vilken föreställning man har om var makten och kontrollen över t.ex. arbetsdelningen ligger. Är makt/kontroll lokaliserat till system-, verksamhets- eller individnivå?

100-talet studenter fördelade på utbildningar i ekonomi, medicin, psykologi och teknik har intervjuats vid utbildningens början och efter tre år. Det visar sig att föreställningarna är stabila över tid. De förändringar som förekommer "saknar generell karaktär". "Effekterna av högre utbildning i föreställningsdimensionen kan sägas vara beroende av initiala föreställningar, vilken utbildningslinje men även vilken samhällsaspekt som är föremål för analys." (ur Zetterströms abstrakt)

HULT, AGNETA (1990) *Yrket som föreställning. En analys av föreställningar hos studerande inom fyra högskoleutbildningar*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, akademiska avhandlingar 28. (Avhandling)

Denna avhandling tillhör också LONG-projektet.

Kategorisering: Utbildningseffekter

Sammanfattning:

I Hults avhandling är det högskolestuderandes föreställningar om det blivande yrket som är i fokus. Den analysmodell Hult presenterar utgår från begreppen klassifikation och inramning, och hur man föreställer sig att dessa är relaterade till system-, verksamhets- och/eller individnivå.

”Den grundläggande klassifikationen avser vad som är den grundläggande förutsättningen för den aktuella företeelsen; vad det är som till syvende och sist förklarar sakernas tillstånd. Den grundläggande inramningen innebär hur klassifikationen realiseras, dvs hur den möjliggörs och upprätthålls.” (s. 14–15) De fem kategorierna i analysmodellen presenteras i figur II.1.

Kategorier	A	B	C	D	E
Systemnivå	K I				
Verksamhetsnivå		K I	K	I	
Individnivå			I	K	K I

Figur II:1. Klassifikationens (K) och inramningens (I) lokalisering i de olika föreställningskategorierna (A-E). (Hult, 1990, s. 15)

Kategorierna beskrivs på följande sätt, med exempel från de ekonomistuderande:

- ”A. Systemets ofrivillige verkställare
- B. Den neutralt balanskonstnären
- C. Företagets omhuldare
- D. Den visionäre men tyglade framtidsskaparen
- E. Den visionäre och otyglade framtidsskaparen” (Hult, 1990, s. 114)

Kategorierna befinner sig alltså på en dimension från att yrkesrollen bestäms av och är underordnad det ekonomisk-politiska systemet, till att den bestäms av individuella egenskaper och skillnader. Ekonom- och teknikstuderande förändrar sina föreställningar under utbildningen till att se yrkesrollen som i högre grad bestämd av individuella skillnader. De psykologstuderandes föreställningar förändrades i motsatt riktning, medan de medicinstuderande förblev i ”mitten”. Bland de medicinstuderande saknades för övrigt D- och E-kategorierna helt. Ett annat resultat är att psykologstuderande, och i viss utsträckning teknikstuderande, i slutet av utbildningen såg större möjligheter än de båda andra grupperna att i det blivande yrket också handla i enlighet med sin föreställning om den ideala yrkesrollen.

OLOFSSON, ANDERS (1993) *Högskolebildningens fem ansikten. Studerandes föreställningar om kunskapspotentialer i teknik, medicin, ekonomi och psykologi. – En kvalitativ utvärderingsstudie.* Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, akademisk avhandling 35. (Avhandling)

Denna avhandling tillhör liksom de två föregående LONG-projektet.

Kategorisering: Utbildningseffekter

Sammanfattning:

Avhandlingen handlar om högskolestuderandes föreställningar om kunskapspotentialer inom sina respektive ämnesområden. 100-talet studenter fördelade på utbildningar i ekonomi, medicin, psykologi och teknik har intervjuats vid utbildningens början och efter tre år. Kunskapspotentialen handlar om vilka kunskaper som är ”önskvärda samt möjliga att förvärva och förverkliga” (s. 10).

Här presenteras en modifierad ”strukturmodell för analys av föreställningar”, där de fem typerna av föreställningar är mer utvecklade än hos Zetterström (1988) och Hult (1990). Föreställningarna skiljer sig åt beträffande hur man föreställer sig att makt och kontroll över, samt möjlighet till motstånd mot och strategier för förändring av utbildningen, ligger på system-, verksamhets- eller individnivå. (Termerna makt och kontroll motsvarar Bernsteins termer klassifikation och inramning, vilka används av Hult.) Denna strukturmodell fungerar alltså som en explicitgjord teoretisk struktur vid analysen av ett empiriskt material. Olofsson står här för en kritik mot den fenomenografiska traditionen, där man inte redogör för den (mer eller mindre medvetna) teoretiska utgångspunkten i analysen.

Föreställningstyp

	A	B	C	D	E
System-nivå	m, k, ms, s				
Verksamhetsnivå		m, k, ms, s	m, ms	k, s	
Individnivå			k, s	m, ms	m, k, ms, s

Figur II.2. Strukturmodell. Lokaliseringar av makt (m), kontroll (k), motstånd (ms) och strategi (s) i relation till system-, verksamhets- och individnivå. (Olofsson, 1993, s. 47)

De olika föreställningstyperna illustreras i figur II.2. I kategori A finns föreställningar om ämnets kritiska och utmanande möjligheter. I kategori B handlar föreställningarna om förbättrande och utvecklande möjligheter. I kategori C handlar föreställningarna om anpassning. Kategori D handlar om förståelseskapande möjligheter. I kategori E handlar det om självutvecklande möjligheter.

Vid samtliga utbildningar dominerar den anpassningsinriktade C-kategorin vid såväl början som slutet av studierna. Inom denna kategori sker dock en utveckling mot ett mer reflekterat, vetenskapligt, förhållningssätt. Fördelningen på de olika kategorierna varierar. På läkarutbildningen minskar de förekommande kategorierna från början till slutet av utbildningen, medan den "kollektiva föreställningsrepertoaren" ökar på övriga utbildningar. Ekonom- och psykologstuderande utvecklar sin "individuella föreställningsrepertoar" (utvecklar flera föreställningar) i betydligt större utsträckning. Detta relaterar Olofsson till att dessa utbildningar kännetecknas av en integrerad läroplanskod med låg grad av klassifikation och inramning (jämför Bernstein), till skillnad från de två andra utbildningarna. Psykologutbildningen är den enda utbildning där samtliga föreställningar förekommer, och alla fem finns såväl i början som i slutet av utbildningen.

Yrkesutbildning i högskolan

BERGE, BRITT-MARIE (1992) *Gå i lära till lärare. En grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdläraryrket*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, doktorsavhandling nr 33. (Avhandling)

Kategorisering: Bakgrundsfaktorer, undervisnings- och inlärningsprocessen, lärarroll, institution

Sammanfattning:

Berge jämför två grupper slöjdlärarkandidater ur i första hand ett genusperspektiv. De blivande textilslöjdlärarna är kvinnor, de har medelklassbakgrund och positiva skolupplevelser. De blivande trä- och metallslöjdlärarna är nästan uteslutande män, de har arbetarklassbakgrund och negativa skolupplevelser. Textilslöjdlärarna vill arbeta med att utveckla textilhantverket i slöjden, och de vill föra samman teori och praktik. Idealet är att eleverna utvecklas till "följsamma, sparsamma och kvalitetsmedvetna medborgare" (s. 214). Trä- och metallslöjdlärarna väljer utbildningen för att de vill arbeta med barn och ungdomar, och då är det praktiska slöjdämnet ett bra alternativ. De skiljer tydligt på teori och praktik. Deras ideal är elever som blir "aktiva, initiativrika och 'händig' medborgare". (s. 215) Dessa mönster utvecklas och förstärks under slöjdläraryrkesutbildningen. Utbildningen reproducerar bland annat ett tydligt könsmönster av den passiva kvinnan och den aktiva mannen, vilket bland annat kommer till uttryck genom att textilutbildningen är styrd och välorganiserad medan trä- och metallslöjduutbildningen kräver mycket av egna initiativ. Utbildningen reproducerar också ett mönster av åtskillnad mellan teori och praktik i skolan. De blivande textillärarna överger sina förhoppningar om integrering mellan teori och praktik och accepterar slöjdens underordnade ställning. Trä- och metallslöjdlärarna behåller uppfattningen om åtskillnad mellan teori och praktik, men de accepterar inte att det praktiska ämnet slöjd ska vara underordnat teoretiska ämnen. Berge menar dock att det är tveksamt om de kommer att försöka förändra förhållande när de börjar arbeta som slöjdlärare.

BEACH, DENNIS (1995) *Making sense of the problems of change: An ethnographic study of a teacher education reform*. Acta Universitatis

Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 100.
(Avhandling)

Kategorisering: Undervisningsprocessen; institution och organisation:
lärarutbildning

Sammanfattning:

Beachs avhandling är en etnografisk fallstudie av den nya grundskollä-
rarutbildning som startade år 1988. Studien visar på problemen i mötet
mellan reformens policy och utbildningens verklighet. Beach har
identifierat tre fundamentala undervisningsmodeller i sin undersökning
av ämnes- och ämnesdidaktisk undervisning. Två av dessa finns i den
ämnesdidaktiska undervisningen. Den ena är inriktad på att träna kritisk
reflektion och att förstå elevernas tänkande, något som överensstämmer
med reformens policy. Den andra ämnesdidaktiska modellen bygger på
förmedling av undervisningserfarenheter och råd och tips om hur
undervisningen bör gå till. Den förmedlande inriktningen i denna
modell, och i den ämnesteoretiska modellen, har stöd i en stark tradition
som är svår att förändra. Dessutom är det dessa modeller som de flesta
studerande uppfattar som positiva, eftersom de uppfyller deras för-
väntningar på hur utbildning normalt ska gå till och vad de ska få ut av
lärarutbildningen. Reformens policy har alltså svårt att slå igenom på en
institution som präglas av en tradition med annan inriktning.

ANDERSSON, CATHARINA (1995) *Läras för skolan eller skolas att
lära. Tankemodeller i lärarutbildning*. Acta Universitatis Upsaliensis,
Uppsala Studies in Education 63. (Avhandling)

Kategorisering: Lärarutbildning

Sammanfattning:

Avhandlingen försöker besvara följande frågor:

* Finns det ett enhetligt paradig för lärarutbildning hos statsmakten,
representerad av riksdag, regering samt Universitet- och högskoleämbe-
tet (UHÄ)?

Finns samma paradig inom lärarutbildningen, dvs. är det detsamma
som statsmaktens, såsom det uttrycks i lokala planer, kursplaner, av
utbildningsledning och av lärarutbildare?

Är detta/dessa paradig identifierbara hos studenterna?

Det övergripande syftet är att via konstruerade paradig försöka beskriva, analysera och tolka vilket eller vilka paradig som finns i lärarutbildningen med inriktning mot undervisning i årskurserna 1–7, som startade 1988.

Den teoretiska delen bygger på en kvalitativ forskningsansats. Vissa delar av arbetet är deskriptiva, andra är tolkade utifrån en fenomenologisk utgångspunkt. Den empiriska delen grundas på de framtagna paradigbegreppen och omfattar en analys av relevanta dokument för perioden 1984–1988. Några högskolor och universitet har valts ut för vidare undersökning. Denna del av analysen är upplagd som ett antal fallstudier.

Studien visar att det uppträder flera olika paradig i statsmakternas dokument såväl som i dokumenten från universiteten och högskolorna. Paradigmen vid universitet och högskolor varierar mellan enheterna. Flera paradig kan dessutom uppträda inom en enhet. Lärarutbildarnas privata paradig och det professionella paradigmet kan också vara ett eller flera och varierar såväl mellan lärarutbildare som mellan enhetens professionella paradig. Vidare anser lärarutbildarna att det huvudsakliga paradigmet är det professionella paradigmet. Studenterna däremot anser att det är det traditionella yrkesparadigmet som är förhärskande.

FRANKE, ANITA (1990) *Handledning i praktiken. En studie av handledares och lärarkandidaters uppfattningar av handledning i lärarutbildningens praktikdel*. Universitetet i Linköping, Linköping Studies in Education No 30. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings/handledningsprocess, lärar/handledarroll, lärarutbildning

Sammanfattning:

Franke har studerat uppfattningar av handledning med en fenomenografisk ansats. Datasamlingen omfattar dels intervjuer med lärare och lärarstuderande, dels handledningssamtal. Studien berör handledningens funktion, innehåll samt form. I resultaten finns ett genomgående mönster som kan relateras till om man har ett för-givet-tagande eller ett reflekterande perspektiv på lärares yrkeskunskap. Innehållet i handledningen kan med ett för-givet-tagande perspektiv fokuseras på lärarkunskapens *vad*-aspekt, överförande av en viss kunskap. När perspektivet är reflekterande kan fokus mer ligga på *hur* den studerande genom

reflektion utvecklar sin kunskap, och handledningens innehåll blir reflektionen. Uppfattningarna av handledningens funktion skiljer sig åt på motsvarande sätt. Om yrkeskunskapen tas för given är praktiken ett tillfälle till övning, och handledningen fungerar som tillfälle för bedömning, kommenterande och tillrättaläggande. Å andra sidan kan praktikundervisningen ses som ett objekt för reflektion, och då blir handledningens funktion just reflekterande. När det gäller handledningens form skiljer Franke på en episodriktad respektive en principriktad strategi. Diskuteras undervisningen utifrån en rad episoder eller utifrån vissa idéer och principer?

PILHAMMAR ANDERSSON, EWA (1991) *Det är vi som är dom. Sjuksköterskestuderandes föreställningar och perspektiv under utbildningstiden*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 83. (Avhandling)

Avhandlingen innehåller flera resultat som kan tänkas vara av mer generellt intresse för yrkesutbildningar inom högskolan.

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Detta är en etnografisk studie av sjuksköterskeutbildningen. En analys av erfarenheternas roll visar att studenternas erfarenheter beaktas i ganska låg utsträckning i den teoretiska undervisningen, och i så fall fungerar de främst som exempel snarare än som utgångspunkt för resonemang. De erfarenheter studenterna främst bygger på kommer från eget arbete som undersköterska.

Undersökningen visar att det hos de studerande finns fyra olika föreställningar om sjuksköterskans yrkesfunktion. Den kan vara en följd av arbetsdelning, en följd av kompetens, ett förhållningssätt och/eller en följd av personliga egenskaper. Föreställningen om arbetsdelning dominerar i början av utbildningen och är även vanligast mot slutet. I början har även personliga egenskaper ganska stor betydelse, men mot slutet sker en förskjutning mot föreställningarna om kompetens och förhållningssätt. Däremot saknas den föreställning om vetenskapligt förhållningssätt och grund som hade kunnat förväntas utifrån utbildningsplanen.

Avhandlingen beskriver också hur studenterna har olika perspektiv, sätt att se på sin roll. I respektive perspektiv dominerar olika föreställningar om yrkesfunktionen enligt tabell II.5.

Tabell II.5. Perspektiv och föreställningar hos sjuksköterskestuderande.

Perspektiv	Föreställning
Undersköterskeperspektiv	Arbetsdelning Personliga egenskaper
Studerandeperspektiv	Kompetens Arbetsdelning
Sjuksköterskeperspektiv	Kompetens Förhållningssätt
Utanförståendeperspektiv	Personliga egenskaper

Under utbildningen sker byten av perspektiv, byten som utifrån ett interaktionistiskt perspektiv relateras till självreflektion och interaktion med signifikanta andra som lärare, handledare, sjukvårdspersonal och patienter. I inledningen dominerar undersköterskeperspektiv och studerandeperspektiv. I mitten av utbildningen är studerandeperspektivet vanligast och mot slutet sjuksköterskeperspektivet. Studerande med bakgrund från en treårig teoretisk gymnasielinje verkar ha lättare att ta ett sjuksköterskeperspektiv, medan de som kommer från den tvååriga vårdlinjen lättare "fastnar" i studerandeperspektivet. Det finns även några få exempel på ett utanförståendeperspektiv. Denna förändring kan vara ett mer allmänt mönster i yrkesutbildningar av detta slag. Pilhammar Andersson relaterar till Wernerssons beskrivning av en motsvarande utveckling från elev till student till lärare i lärarutbildningen.¹

¹ Wernersson, I. (1990) *Förväntningar på utbildning och yrke bland studerande på grundskollärautbildningen under dess första termin*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1990:05.

I framför allt utbildningens praktikdelar kan de studerande hamna i en marginaliserad position mellan undersköterskor och sjuksköterskor.

BENDZ, MONA (1995) *Kunskap i praktik. Hur sjuksköterskestuderande uppfattar kliniska vårdsituationer och sitt eget handlande i dem samt hur deras uppfattningar förändras under och efter utbildningen*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Benz har gjort en kvalitativ studie av hur sjuksköterskestuderande uppfattar kliniska vårdsituationer. 33 studerande har intervjuats vid fyra tillfällen under och efter utbildningen. Benz har en fenomenografisk ansats och gör en kontextuell analys.

Huvudresultatet är fyra kategorier som beskriver olika sätt att uppfatta vårdsituationerna:

- I. Att iaktta och lära sig om vård.
- II. Att delta i vårdarbete.
- III. Att genomföra specifika uppgifter.
- IV. Att hjälpa och underlätta för en patient.

De tre första kategorierna sätter den studerande i centrum. Uppfattningarna går från ett passivt iakttagande, via ett mer allmänt deltagande, till att man uppfattar att det handlar om att (främst tekniskt och organisatoriskt) genomföra speciella vårduppgifter. I den fjärde kategorin sätts i stället patienten och omvårdnaden om denne i centrum. Inom kategori IV finns också en utveckling från en allmän och naturlig till en mer professionell omvårdnad. Den longitudinella studien visar på en utveckling från att de tre första kategorierna dominerar i början av utbildningen till att den fjärde fjärde kategorin dominerar i slutet av och efter studierna.

Benz menar att dessa resultat kan användas i utbildningen i den fenomenografiska didaktiska inriktningen. Genom att göra de studerande medvetna om sina egna och alternativa uppfattningar ökar förutsättningarna för utveckling och förändring av deras uppfattningar.

MOGENSEN, ESTER (1994) *Lära i praktiken. En studie av sjuksköterskeutbildningens kliniska avsnitt*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Mogensen har i sin studie följt nio sjuksköterskestuderande under utbildningens kliniska avsnitt, genom deltagande observation och intervjuer. Undersökningen visar att tre representationsformer framträder i lärandet: berättelsen, den inre bilden och den kroppsliga, sensomotoriska representationen. Till skillnad från Bruners teori om kognitiv utveckling, där den kroppsliga, enaktiva, representationsformen kommer först, visar Mogensens studie hur berättelsen och den inre bilden kommer först i sjuksköterskeutbildningen. Utbildningen ger dessa berättelser och bilder i de teoretiska avsnitten, och görandet kommer sedan i de kliniska avsnitten. Den praktiska handlingen ger möjlighet att integrera kunskapen i de tre representationsformerna, men samtidigt ger de berättelser man har med sig till praktiken möjligheter att reflektera över det man gör. Studien visar på att de olika representationsformerna måste kombineras i utbildningssituationen, för att den ska ge möjlighet att utveckla professionell kunskap.

Mogensen belyser också det sociala lärandet i yrkespraktiken. Lärandet är mer diffust där än i den väldefinierade utbildningssituationen. De sociala representationer som finns på arbetsplatsen sätter ramar för lärandet. De kan också innebära utmaningar av och konfrontationer med de kunskaper man har med sig från de teoretiska studierna. Mogensen illustrerar detta med motsättningen mellan en inriktning på effektiv behandling respektive omvårdnad och omsorg. Denna motsättning finns i sjuksköterskans arbete, medan den teoretiska utbildningen kan ha gett en idealiserad bild där omvårdnadsrollen dominerar.

DAHLBERG, KARIN (1992) *Helhetssyn i vården. En uppgift för sjuksköterskeutbildningen*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 91. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocessen, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Dahlbergs fenomenografiska studie bygger på intervjuer med 15 sjuksköterskestuderande och 14 lärare. Helhetssyn i vården är ett begrepp som ofta används men med skiftande innebörder. I avhandlingen analyseras lärares och studerandes uppfattningar av helhetssyn.

Tre uppfattningar av helhetssyn i vården beskrivs. Den första sätter människan i centrum. Patienten ses som människa och i sin livsvärldskontext – inte bara som patient i vårdkontexten. Den andra innebär att helhetssynen ses som en modell, vilken används i vård situationen. Den tredje fokuserar på relationen mellan vårdare och patient.

Dahlberg studerar även uppfattningar av hur helhetssynen didaktiskt kan förmedlas och vilka hinder som finns. Utifrån dessa resultat dras vissa didaktiska slutsatser. En grundläggande didaktisk tanke, som även finns uttryckt i intervjuerna, är att undervisningens form och innehåll inte kan planeras skilda från varandra. Vid en sådan åtskillnad riskerar formerna att bli tekniker som används utan förståelse och oberoende av sitt sammanhang. För att bidra till helhetssynen bör utbildningen vara personlighetsutvecklande. För att patienten ska kunna ses som människa (och inte bara patient) måste också den studerande ses som människa under utbildningen. Utbildningen bör också ge möjlighet att ta vara på tidigare livserfarenheter. Som innehåll i undervisningen betonas en utgångspunkt i "den friska och naturliga människan och vårdvetenskap" (s. 155). När det gäller formen framhålls betydelsen av situationsspel, rollspel etc. och tillfällen för reflexion.

LINDBERG-SAND, ÅSA (1996) *Spindeln i klistret. Den kliniska praktikens betydelse för utveckling av yrkeskompetens som sjuksköterska. En etnografisk-fenomenografisk studie*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Inlärningsprocessen, praktik, handledning, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Lindberg-Sand undersöker i denna studie vad yrkespraktiken (som en del av utbildningen) betyder för utvecklingen av yrkeskompetensen som sjuksköterska. Hon använder en etnografisk-fenomenografisk ansats. Datamaterialet är huvudsakligen veckoanteckningar från samt intervjuer

med 19 studerande under deras sista studieår, som till stor del bestod av praktik och deras första månader i arbetet som sjuksköterska.

Kopplingen mellan praktiken och den teoretiska utbildningen är svag, och förhållandet är sådant att praktiken får en överordnad roll. Det är på praktiken de studerande har möjlighet att närma sig yrkesrollen. Praktiken och handledningen kännetecknas av en fokusering på vårdverksamheten och arbetsuppgifterna. Det är de medicinskt-tekniska och samordnande uppgifterna de studerande fokuserar på, och det är vårdverksamheten, inte handledningen, som är det centrala för de handledande sjuksköterskorna. Samtidigt upplever de studerande att de hamnar i en underordnad elevroll på praktikplatsen, vilken står i motsättning till den studeranderoll med kritiskt förhållningssätt som högskolestudierna har varit inriktade på. De kommer inte självklart in i sjuksköterskerollen under praktiken. I stället blir de första månadernas arbete ett krävande "stålbad", vilken Lindberg-Sand ser som en form av initiationsrit i yrket.

KAPBORG, INEZ (1995) *Evaluation of Swedish nursing education and professional practice*. Lärarhögskolan i Stockholm, Studies in Educational Sciences 4. Stockholm: HLS Förlag. (Avhandling)

Denna sammanläggningsavhandling summerar fem tidigare artiklar.

Kategorisering: Utvärdering, utbildningseffekter, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Kapborg tar upp utvärdering av utbildning. Hennes speciella fokus är utvärdering av sjuksköterskeutbildningens relation till yrkesutövningen. "Programutvärderingen" visar att sjuksköterskorna i stort är nöjda med den förberedelse utbildningen har gett för yrket, även om det finns brister på vissa områden. Den "individuella utvärderingen" visar på brister i individernas matematikkunskaper, vilket är av betydelse för de beräkningar av medicindosering som kan vara en viktig uppgift för sjuksköterskan.

DERBRING, LENA & STÖLTEN, CHARLOTTE (1992) *Sjuksköterskeutbildningens forskningsanknytning – vision och verklighet*. Lärar-

högskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Studia Psychologica et Paedagogica 100. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. (Avhandling)

Kategorisering: Undervisnings- och inlärningsprocess, lärarroll, institution, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Detta är en fallstudie från en vårdhögskola, och forskningsanknytningens utveckling under perioden 1982–1988 beskrivs. Intervjuer med lärare visar att omvårdnadsforskningen har fått en större roll i undervisningen. Den har också behandlats mer på djupet, liksom bredden på den forskning som används blivit större. Enkät svar från studerande visar också en ökning av forskningsanknytningen från 1982 till 1984. Därefter verkar emellertid forskningens roll ha minskat. En förklaring till dessa något motsägelsefulla resultat kan vara att kursplanen förändrats från 1984 till 1988 till att bli mer ”integrativ”, vilket kan betyda att forskningsanknytningen blivit mindre tydlig. En annan förklaring kan ligga i att förändringen har drivits av ”eldsjälar”, och dessa ansvarade i inledningen av perioden i större utsträckning själva för de aktuella kurserna. Ansvar för forskningsanknytningen har sedan spridits till en bredare grupp, vilket lett till att utvecklingen har avstannat något.

ERLÖV, IRIS & PETERSSON, KERSTIN (1992) *Från kall till personlighet. Sjuksköterskans utbildning och arbete under ett sekel.* Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Högskoleutbildning, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Avhandlingens syfte är att analysera och beskriva förändringar i sjuksköterskeutbildningen från början av 1900-talet fram till 1977 års vårdreform. Arbetet är avgränsat till att gälla grundutbildningen till allmänsjuksköterska med fokusering på den del av utbildningen som handlar om barnvård och barnsjukvård. Utbildningens innehåll ses i relation till sjuksköterskornas yrkesfunktion inom området. I syfte att beskriva utbildningen och dess förändringar har författarna valt två utgångspunkter:

- * Hur har sjuksköterskeyrket uppkommit och utvecklats?
- * Barnvård och barnsjukvård väljs ut för ett närmare studium.

Resultatet kan sammanfattas i fyra ideologiska faser vilka speglar sin tid och som har varit avgörande för utbildningens utveckling: Den kristna ideologins fas, den medicinska ideologins fas, den medicin-tekniska ideologins fas och den holistiska ideologins fas.

ABRANDT, MADELEINE (1997) *Learning physiotherapy: The impact of formal education and professional experience*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology no 50. (Avhandling)

Kategorisering: Inlärningsprocessen, sjuksköterskeutbildning

Sammanfattning:

Abrandt studerar med hjälp av fenomenografisk metod och kontextuell analys sjukgymnaststuderandes uppfattningar av centrala begrepp inom yrket, samt hur uppfattningar och perspektiv på yrket förändras under och efter utbildningen. Studerande i två olika grupper har intervjuats under andra och femte (sista) terminen av utbildningen (ena gruppen), respektive under sista terminen och 18 månader efter examen (andra gruppen).

När det gäller begreppen rörelse, hälsa och funktion kan uppfattningarna grupperas som antingen holistiska eller biomedicinska. Det vanligaste är att individens uppfattningar är konsistent holistiska eller blandade. Förändringarna under och efter utbildningen är små.

Förhållningssättet i interaktionen med patienten förändras under utbildningen från en patientcentrerad inriktning i början till en mer sjukgymnastcentrerad inriktning i slutet. Efter 18 månaders yrkesverksamhet är förhållningssätten åter patientcentrerade. En annan aspekt är om kommunikationen med patienten och sjukgymnastens beslutsfattande om behandlingen uppfattas som integrerade eller separerade. Här förskjuts uppfattningarna både under och efter utbildningen från den separerade till den integrerade.

11 Utbildning vid AMU-center

THÅNG, PER OLOF (1984) *Vuxenlärares förhållningssätt till deltagareerfarenheter. En studie inom AMU*. Acta Universitatis Gothoburgensis. Göteborg Studies in Educational Sciences 47. (Avhandling)

Kategorisering AMU, vuxenutbildning, deltagareerfarenheter

Sammanfattning:

Studien fokuserar på lärarnas attityder och beredskap att ta tillvara vuxna studenters erfarenheter inom ramen för AMU i Sverige. Undersökningen gäller lärare som undervisar i inledningsskedet av den allmänna kontorsutbildningen. Frågeställningarna är:

- * Vad gör lärarna i undervisningen i relation till deltagarnas tidigare erfarenheter? (beteende)
- * Varför gör de detta? (intentioner)
- * Hur ser det sammanhang ut i vilket förhållningssätt till erfarenheter kommer till uttryck? (kontext)

Arbetet består av en deltagarstudie och en lärarstudie. Deltagargruppen bestod av personer antagna till arbetsmarknadsutbildning med kontorsinriktning under tiden december 1979 och fram till maj 1980 vid två AMU-center. Sammanlagt genomfördes fyra intervjuer med var och en av deltagarna. Lärarstudien omfattar 41 lärare inom de förberedande teoretiska ämnena.

Författaren fann att problemställningen inte var möjlig att bearbeta direkt. Två förutsättningar formulerades, dels måste innebörden i begreppet erfarenhet preciseras, dels måste en studie av hur lärarna relaterar sig till deltagarnas erfarenheter företas. Frågan om vad som skapar olika förhållningssätt till deltagarnas erfarenheter är obesvarad. Fyra huvudtyper av organisationsmönster har kunnat urskiljas bland de 41 lärarna, nämligen:

- * Individuella studier med läraren som handledare och hjälpare.
- * Arbete i grupp eller "klasser" inom klassens ram.
- * Sammanhållen klass, dvs. lektions- och diskussionsunderlag är framträdande.
- * Växlande arbetsmönster.

Fyra förhållningssätt extraheras, nämligen: Avvaktande, Fördjupande-ämnesrelaterat, Fördjupande-individrelaterat och Möjlighetsskapande. Dessa relateras sedan till organisationsmönster och lärarnas insatser för att stödja samarbete mellan deltagarna. Det finns en skillnad i arbetsmönster mellan de olika ämnena och denna bekräftas väl av deltagarnas framställning av arbetsformer och undervisningsmönster.

ELLSTRÖM, PER-ERIK (1984) *Rationality, Anarchy, and the planning of change in educational organizations. A study of problem solving and planning of change in small work groups*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education No 22. (Avhandling)

Kategorisering: AMU, utbildningsplanering, problemlösning i grupp

Sammanfattning:

Syftet med studien var att studera problemlösningssprocesser i planerad förändring, i utbildningssituationer, deras karakteristika, bestämningsfaktorer och resultat. Studien ägde rum i sex små arbetsgrupper för lärares deltagande i genomförandet av planerad förändring. Undersökningen genomfördes som en del av ett action research-projekt inom tre AMU-enheter.

Arbetets teoretiska fokus vilar på problemlösning i grupp utifrån två konstruerade analysmodeller för studiet av planerad organisationsförändring, nämligen: Den sociala interventionsmodellen och den politiskt interaktiva modellen. Dessa modeller användes för hypotesgenerering och för analys av data.

Studiens variabler delas in i tre huvudgrupper, vilka kallas: föregående, process- och resultatvariabler. Data rörande dessa variabler samlades in via frågeformulär, intervjuer och noggrann innehållsanalys av bandinspelningar och andra dokument rörande grupprocessen under förändringsarbetet.

Undersökningen visar att arbetsgrupperna skiljer sig åt både vad gäller strategier för problemlösning och vad gäller det arbete man lade ned på sina problemlösningssuppgifter. Skillnaderna mellan arbetsgrupperna berodde av skillnader i förhållanden som föregick förändringen, i första hand på den organisationsnivå på vilken undersökningen genomfördes.

Vad gäller den relativa effektiviteten över de olika processvariablerna med hänvisning till resultatet av förändringen, visade det sig att graden

av engagemang och nedlagt arbete var viktigare än den strategi för problemlösning som användes i de olika arbetsgrupperna.

ELLSTRÖM, PER-ERIK, DAVIDSON, BO & RÖNNQVIST, DAN (1990) *Kontext, kultur och verksamhet. En analys av AMU:s organisation och pedagogiska miljö*. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 152.

Kategorisering: AMU, pedagogisk miljö, kultur, styrning, organisation, ledning, mål, undervisningsformer

Sammanfattning:

Huvudsyftena med studien är dels att beskriva AMU:s pedagogiska miljö med avseende på undervisning och administration/ledning, dels att analysera på vilket sätt den pedagogiska miljön formas/styrs av de samhälleliga och organisatoriska förhållanden under vilka verksamheten bedrivs.

Utifrån en analys av begreppet pedagogisk miljö samt teori och tidigare forskning om styrning av organiserad verksamhet utvecklas en begreppsapparat och en teoretisk modell för att analysera den pedagogiska miljön inom AMU.

Författarna menar att ett institutionellt perspektiv i högre grad än ett rationalistiskt kan bidra till en förståelse av hur den pedagogiska miljön inom AMU formas. Den vidare diskussionen leder fram till fyra teser om verksamheten inom dåvarande AMU, vilka något nerkortade förespråkar följande: Den första tesen säger att en organisation, som, i likhet med AMU, lever i en institutionell omgivning med skilda ideologiskt-kulturella mönster tenderar att, genom olika mekanismer, formas till ett flerkulturellt socialt system med två eller flera delkulturer/ideologier. Den andra tesen säger att ett AMU-centers inre kultur och verksamhet formas av materiella och personella ramfaktorer på organisationsnivå. Dessa ramar bestäms i sin tur av ett samspel mellan politisk-administrativa beslut, det ideologisk-kulturella tryck som utövas av AMU:s institutionella omgivning och den demografiska strukturen i närsamhället. Den tredje tesen säger att styrningen av AMU:s verksamhet sker genom ett samspel mellan hierarkisk och icke-hierarkisk styrning, dvs. genom ett samspel mellan politisk-administrativa beslut och olika typer av påverkan från organisationens institutionella omgivning. Den fjärde och sista tesen är uppdelad i två delar. Den första delen säger att ett

skolinriktat undervisningsmönster som undervisningsmetodik är bättre än ett arbetslivsorienterat undervisningsmönster med dess åtföljande handlingsorientering hos lärarna. Tesens andra del föreslår vidare att de observerade sambanden mellan ett skolinriktat undervisningsmönster och positiva kursdeltagarreaktioner inte är ett uttryck för en pedagogisk lagbundenhet av orsak-verkan-karaktär. I stället är sambanden ett uttryck för institutionaliserade föreställningar, hos såväl lärare som kursdeltagare, om undervisningens kontext.

12 Vuxenpedagogik i arbetslivet

Utbildning och arbetsliv

LARSSON, STAFFAN, ALEXANDERSSON, CLAES, HELMSTAD, GLEN OCH THÅNG, PER OLOF (1986) *Arbetsupplevelse och utbildningssyn hos icke facklärd*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 57.

Skriften sammanfattar resultaten från PRI-vux-projektet (Yrkesutbildning för prioriterade målgrupper inom kommunal vuxenutbildning), finansierat av SÖ.

Kategorisering: Rekrytering, utbildningssyn

Sammanfattning:

Larsson m.fl. sammanfattar resultaten från fem delstudier, där totalt 194 "icke facklärd" – mejeri-, teko-, lager- och verkstadsarbetare samt sjukvårdsbiträden – har intervjuats. Studien visar att kortutbildade arbetare oftast har en snäv utbildningssyn, där utbildning enbart relateras till ett specifikt arbete eller speciella uppgifter. De arbetare som har en längre (ej yrkesrelaterad) utbildning har däremot en vidare utbildningssyn, där utbildning även uppfattas kunna ha andra, mer personliga, funktioner. Om arbetet är enkelt, dvs. den kompetens som krävs eller som är möjlig att använda är begränsad, eller om man inte förväntar sig någon förändring i arbetssituationen, leder en snäv utbildningssyn till att utbildning saknar mening för individen. För att rekrytera denna grupp till utbildning krävs alltså förändringar i arbetet. Sådana förändringar kan leda till att man upplever ett behov av utbildning, och när man väl deltar i utbildning finns också förutsättningar för att utbildningssynen ska vidgas.

Övriga publikationer i del III som är kopplade till detta projekt:

Alexandersson, C., Larsson, S. Arbetets betydelse och utbildningens funktion. En empirisk studie av mejeriarbetares syn på sin livssituation.

Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1982:11, Göteborgs universitet.

Alexandersson, C., Thång, P-O. Förändras människan av utbildning? Verkstadsarbetares uppfattning av effekter av utbildning. Rapporter från institutionen för pedagogik, 1987:06, Göteborgs universitet.

Fransson, A. & Larsson, S. Who takes the second chance? Implementing educational equality in adult basic education in a Swedish context. Göteborg: Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1989:2.

Fransson, A., Larsson, S. Att ta steget till vuxenstudier - om minskat avstånd och främlingskap, I: Kollegiet för vuxenutbildning, Studiesteg för vuxna, Publikation från institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet, 1990:03.

Helmstad, G. Arbetets betydelse och utbildningens funktion. 24 tekoarbetares upplevelser av sitt arbete och utbildningens funktion. 60-poängsuppsats från institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet. Maj 1983.

Helmstad, G. & Larsson, S. Föreställningar om utbildning: Intervjuer med lagerarbetare. Göteborg: Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1985:9.

Larsson, S., Arbetsorganisationen som studiehinder - icke facklärd och vuxenutbildning. I Abrahamsson, K., Rubenson, K., (red) Den nya utbildningsklyftan - 90-talets utmaning., sid 80-93 Stockholm, 1986: Liber Utbildningsförlaget.

Larsson, S. & Thång, P.O. Arbetets betydelse och utbildningens funktion: En empirisk studie av sjukvårdsbiträdens syn på arbete och utbildning. Göteborg: Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1985:3.

Thång, P.O. Kompetensutveckling och karriäruppfattning bland utbildningsovana inom verkstads- och tekoindustri. I: Kollegiet för vuxenutbildning: Studiesteg för vuxna. Publikation från institutionen för pedagogik, Göteborgs universitet, 1990:03.

ENGVALL, THORVALD (1980) *Förutsättningar och hinder för småföretagsutbildning*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education No 10. (Avhandling)

Kategorisering: Arbetsliv, utbildningsbehov, kompetens

Sammanfattning:

Denna undersökning har utförts i små och medelstora företag med färre än 200 anställda. Tre underordnade mål har ställts upp: Det första var att diskutera hur utvecklingsfonder skall vara organiserade för att tillfredsställa målgruppens utvecklings- och utbildningsbehov. Det två andra underordnade målen har varit att analysera dels behovet av utbildning inom företagen, dels i vilken utsträckning dessa behov uppfyllts. Behovet mäts med utgångspunkt i vad intressenterna, dvs. de anställda och företaget eller organisationen velat åstadkomma i förhållande till den situation som råder. Det övergripande syftet med arbetet har varit att bygga upp en modell för analys av fortbildning och vidareutbildning i småföretag. Studien vilar på teorier om en kooperativ process och interaktion mellan organisationer. I detta fall innebär denna process i vilken utsträckning individer och grupper anpassar sig till varandra för att försöka uppnå allmänna mål inom givna ramar.

Arbetet leder fram till en modell för hur behovet av arbetslivsutbildning och vidareutbildning i företag uppstår och hur det kan tillfredsställas. Dessutom har det givit upphov till en metod för att strukturera behovet av utbildning och dess variation i relation till företagets storlek. Resultatet av processen visar också att metoden är användbar. Vidare kan man notera att tillhörighet till en intressegrupp, kompetens och ekonomiska resurser har utgjort huvudramarna för projektet.

HOLMER, JAN (1987) *Högre utbildning för lågutbildade i industrin*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 60. (Avhandling)

Kategorisering: Universitet, arbetsliv, förutsättningar/hinder

Sammanfattning:

Avhandlingens syfte är att påvisa och analysera möjliga problem vid planering och genomförande av högre utbildning för korttidsutbildade i

arbetslivet. Arbetet består av fyra moment vilka i tur och ordning behandlar:

- * Högskolereformen och dess målsättningar.
- * Beskrivande av några universitetsutbildningar vilka gavs till arbetare och tjänstemän inom varvs- och bilindustrin.
- * Granskning av vilka möjligheter som getts och ges att förverkliga intentionerna i högskolereformens propositionstext.
- * Teoretisk prövning av iakttagelser gjorda i de fallstudier som arbetet bygger på.

Holmer uppmärksammar en rad förhållanden, övergripande socio-ekonomiska, organisatoriska och individuella, vilka kan vara hinder och förutsättningar för förverkligande av genomförandet av den aktuella utbildningen. Med tanke på de hinder och problem som lagts i dagen undrar författaren om reformens fördelningspolitiska ambitioner fått någon chans att förverkligas. Två vägar att lösa problemet presenteras. Den ena går genom utbildning som sker inom högskolans reguljära system och genom organ och bestämmelser som planmässigt gäller för högskolan. En annan utgår från externa resurser som når högskolan via externa anslag, uppdragsutbildning och liknande. Uppfattningar om utbildningens värde, användbarhet och liknande måste enligt Holmer uppmärksammas i en högskoleutbildning som vänder sig till korttidsutbildade i arbetslivet. Det finns dessutom skäl till att knyta an utbildningen till deltagarnas arbetssituation. Vidare måste det medvetandegöras vad lärarna tänker och kan vad gäller kulturella och vetenskapliga verklighetsbilder.

BAUER ALFREDSON, BETTY (1991) *Förändringsarbete i äldrevården. Utvärdering av personalutbildning inom institutionsbunden och alternativ äldrevård*. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Personalutbildning, utvärdering

Sammanfattning:

Studien syftar till att visa att utbildning inte bara utökar personalens kompetens och insikt med mer adekvata attityder gentemot äldre människor utan också bidrar till en högre vårdkvalité för patienterna och bättre arbetsförhållanden för personalen.

Undersökningsgrupperna utgörs av patienter och personal vid långvårdsinstitutioner och en alternativ vårdform. Empirin insamlades med

hjälp av frågeformulär, intervjuer, beteendeobservationer, observationer av psykometri, funktionsnivå, ADL-status och en utvärdering av patientutveckling.

Resultaten visade på: 1) Personaleffekter i form av ökad kunskap såväl som nya emotionella, motivationsorienterade och sociala attityder. Dessa innebar i sin tur en högre kompetens och ett mer professionellt förhållningssätt gentemot patienterna. 2) Arbetsrelaterade effekter innefattande en ökad motivation, ökad kvalitet och ökad arbetstillfredsställelse. 3) Patienteffekterna innebar att patienterna blev mindre hospitaliserade, visade färre beteendesymptom och en större tillfredsställelse med vården. Författaren drar slutsatsen att studien visar hur utbildning i samarbete med kunskap om äldrevården och tillfredsställande planering av kvalitetssäkrande åtgärder kan skapa en komplex lämplighet för arbetet inom en flerdimensionell vårdideologi.

WÅGLUND, MONICA (1993) *Orientering mot ledarskap. Analys av en chefsutbildning för läkare*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala studies in education 49. (Avhandling)

Kategorisering:

Chefsutbildning, ledarskap, utvärdering

Sammanfattning:

Studiens syfte är att undersöka om och hur chefsutbildningen för läkare har påverkat de klinikchefer som deltagit i ett managementutvecklingsprogram. Utgångspunkten är deras syn på sin egen funktion som ledare. Frågan är om och vad de har lärt och hurdana inlärningsförhållandena var inom utvecklingsprogrammet.

15 deltagare i dessa program intervjuades före och kort efter programmets genomförande. Dessutom samlades data in genom kommunikation med lärarna och genom deltagande observation.

Undersökningen visar att ledarskap kan beskrivas på åtta olika sätt. Ett annat resultat är att svaret på frågan om vad de lärt sig av programmet beror av vilken tolkningsgrund man väljer.

Om arbetslivets organisation och förändring

MILSTA, MARGARETHA (1994) *Målstyrning och mellancheferns arbete – hierarki, delaktighet och tillfälligheternas spel. En fallstudie av ett privat företag och en offentlig förvaltning*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology 40. (Avhandling)

Kategorisering: Institution och organisation

Sammanfattning:

Milsta har studerat hur målstyrning fungerar hos och upplevs av mellanchefer i två fall – ett privat företag och en offentlig förvaltning. De problem som uppstår i samband med målstyrningen kan sammanfattas i de tre begreppen hierarki, delaktighet och tillfälligheternas spel. När målstyrning införs i ett hierarkiskt system medför detta motsättningar och dubbla budskap. Det hierarkiska systemet finns kvar, samtidigt som målstyrningen innebär att ansvar ska delegeras till lägre nivåer. Delaktigheten i processen blir lätt bristande på lägre nivåer i organisationen i ett sådant system. Mellancheferna upplever dessutom att en stor del av deras arbete styrs av tillfälligheter, att lösa problem för stunden etc. Här finns en motsättning mellan att styra med mål samtidigt som man upplever att man styrs av slump och tillfällighet. Likheter mellan de två fallen visar sig vara större än skillnaderna.

Milsta visar också hur olika perspektiv kan vara användbara när målstyrningen analyseras på olika nivåer. Det rationalistiska perspektivet kan användas för att förstå målstyrningen på en normativt teoretisk nivå. Ett lärandeperspektiv är användbart på ideologisk nivå. Ett institutionellt perspektiv slutligen är mest användbart för att förstå den lokala, praktiska tillämpningen av målstyrningen.

BERG, KJELL (1991) *Förändringsarbete inom förvaltningen. En praxis-pedagogisk ansats*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (Avhandling)

Kategorisering: Organisationsutveckling

Sammanfattning:

Undersökningens syfte är att öka förståelsen för förändringsarbete med avseende på möjligheter, begränsningar och hinder för samverkan inom

en statlig förvaltningsmyndighet. Förändringsarbetet studeras utifrån tre olika aspekter:

- a) ett nivåperspektiv som tar upp förhållandet individ-organisation-samhälle.
- b) ett mål- och strukturperspektiv.
- c) de förvaltningsideologier som påverkar olika aktörers värderingar i sitt handlande.

Den aktuella tidsperioden för undersökningen, 1978–1980, kan ses som en brytningstid, en begynnande period av omvandling, förnyelse och omprövning. Datasamlingen är utförd i enlighet med en aktionsforskningsansats.

Den begagnade metoden kan beskrivas som kvalitativ med tyngdpunkt på tolkning. Med utgångspunkt i tanken att all offentlig makt kommer från folket presenteras tre modeller. De beskriver beslutsfattande och innovativt arbete ur ett individ-, organisations- och samhällsperspektiv. Innovation följs av ett antal episoder. Efter varje episod genomförs en tolkning av hur möjligheter och hinder för samarbete utvecklas. Sammanfattningsvis antyds en process som går från en traditionsbunden, tät organisationskultur till en mer modern och öppen sådan utifrån vilken en förvaltning analyseras ur ett pedagogiskt perspektiv.

EDVARDSSON STIWNE, ELINOR (1997) *Förändringsprocesser i kommunal organisation. En studie av organisering och meningsskapande i två förvaltningar*. Linköpings universitet, Linköping Studies in Education and Psychology No 52. (Avhandling)

Kategorisering: Institution och organisation, förändringsprocessen

Sammanfattning:

Edvardsson Stiwne studerar planeringsstadiet inför en förändring i en kommunal organisation. Studien gäller främst hur meningen med och förväntningarna på förändringen skapas i organisationen, och detta undersöks i två olika förvaltningar för omsorg respektive fastigheter inom en kommun.

Undersökningen visar att meningsskapandet är kontextuellt och bygger på identitetsskapandet inom respektive grupp. Dessa processer är centrala för att förstå hur förväntningar på och organiseringsstrategier inför förändringen utvecklas. Omsorgsgruppen är en formell grupp av

föreståndare som sällan träffas. De upplever sig vara perifera och stå lågt i hierarkin, och de förhåller sig defensivt och avvaktande inför den centralt planerade förändringen. Däremot är de aktiva och offensiva i sin egen kontext. Fastighetsgruppen befinner sig mer centralt i organisationen, och de som tillhör gruppen arbetar dessutom nära tillsammans. De tar aktiv del i planeringen av förändringen.

Arbetslöshet och arbetsliv

HAGSTRÖM, TOM (1988) *Arbetslösas beredskap inför arbetslivet. En kartläggning och analys av aktiva-passiva förhållningssätt och betydelsen av olika yttre livsförhållande*. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. Delegationen för arbetsmarknadspolitisk forskning, Arbetsmarknadsdepartementet. (Avhandling)

Kategorisering: Arbetslöshet, förhållningssätt

Sammanfattning:

Hagströms avhandling bygger på enkätsvar från 219 arbetssökande i Stockholm, Örebro och Vilhelmina, samt intervjuer med 43 av dessa. (Undersökningen gjordes första halvåret 1987.) Gruppen analyseras utifrån hur aktivt/passivt de arbetslösa förhåller sig till arbetslöshets-situationen. De aktiva individerna kännetecknas av att de i större utsträckning sysselsätter sig med hemarbete, fritidssysselsättningar, självhushållning etc. Dessa mår bättre, har mer sociala kontakter och upplever större möjlighet att påverka sin situation. De har också mer utvecklade mål och framtidsplaner. De arbetslösa i glesbygdsorten Vilhelmina är i större utsträckning aktiva än arbetslösa på de andra orterna. Sysselsättningar av annat slag än lönearbete gör också att de aktiva i Vilhelmina behåller den höga aktivitetsnivån i högre utsträckning än de (från början) aktiva i Örebro och Stockholm.

Trots att detta är en pedagogisk avhandling diskuteras knappast vuxenutbildningens eventuella roll som aktivitet vid arbetslöshet. Deltagande i arbetsmarknadsutbildning berörs dock, men endast när erfarenhet av arbetsmarknadspolitiska åtgärder tas upp som en bakgrundsfaktor.

13 Allmänt

Vuxenpedagogik, vuxenutbildning

- Abrahamsson, K. & Gustavsson, S. (red.) (1986) Vuxenutbildning i utveckling – styrning eller frihet? Stockholm: SÖ.
- Abrahamsson, K. & Rubenson, K. (red.) (1986) Den ”nya” utbildningsklyftan: 90-talets utmaning: en bok om vuxenutbildningsreformer, kunskaper och jämlikhet. Stockholm: Liber.
- Abrahamsson, K. (ed.) Cooperative education, experiential learning and personal knowledge. Stockholm: UHÄ-rapport 1982:1.
- Abrahamsson, K. (red.) (1992) Hela vuxenutbildningen! En framtidsbild i historiens ljus. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Abrahamsson, K. (red.) (1982) Vad är den goda erfarenheten värd? Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- Alexandersson, C., Dahlgren, L.O., Larsson, S. & Säljö, R. (1984) Vuxen att lära? Skolöverstyrelsen, Utbildningsforskning, Fou Rapport 49. Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- Ankarsand, A. & Fägerlind, I. (1996) Återkommande utbildning, förvärvsliv och inkomster. En longitudinell studie av svenska kvinnor och män. Stockholms universitet, Institutionen för internationell pedagogik.
- Ball, S.J. & Larsson, S. (ed.) (1989) The struggle for democratic education: equality and participation in Sweden. New York: Falmer Press.
En förteckning över vissa av de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Bessman, M. (1986) Förberedelse för högskolan? Ett dokument från 70-talets vuxenutbildningsrättning. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 68, licentiatavhandling.
- Borgström, L. (1988) Vuxnas kunskapssökande – en studie av självstyrt lärande. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 24. (diss.) Stockholm: Brevskolan.
- Dilschmann, A. (1996) Nya former för lärande: parallella strukturer. Solna: Arbetslivsinstitutet, L-programmet.
- Edvardsson Stiwe E. (1996) Forskningscirkeln: ett forum för samtal mellan yrkesgrupper: om brottsförebyggande arbete bland barn och

- ungdom. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 192.
- Eklund, H. (1984) Vuxenutbildning och åldersheterogenitet, samstudier ungdomar, vuxna. Universitetet i Linköping, Pedagogiska institutionen.
- Eklund, H. (1986) Vuxenutbildning och åldersdifferenser: En granskning av förutsättningar för samstudier i åldersintegrerade grupper. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 100.
- Eklund, H. (1986) Gruppheterogenitet och samläsning: En studie av inställningen bland vuxenstuderande och icke vuxenstuderande till olika typer av integrering. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 101.
- Eklund, H. (1988) Heterogenitet inom och mellan vuxenstudiegrupper: En studie av sambandet mellan åsiktsmönster och anordnartillhörighet. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 119.
- Eklund, H. (1990) Återkommande utbildning och gruppsammansättning: Studier kring samordning som problem vid utbildningssamverkan. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 150.
- Ekman, B. (1992) Livsvillkor, livsformer, utbildning: En kommunstudie i pedagogiskt perspektiv. Uppsala Studies in Education 42. (diss. 40) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Elgqvist-Saltzman, I. (1991) Svackor och gröna kullar – Kompetensutveckling i ett livsperspektiv. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 87.
- Ellström, P.-E., Gustavsson, B. & Larsson, S. (red.) (1996) Livslångt lärande. Lund: Studentlitteratur.
- En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande: delbetänkande/ av Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1996:27.
- Madsen, T. & Sandström, I. Livlina för ett livslångt lärande: Bakgrundsanalyser till ett pedagogiskt program för kommunernas uppföljningsverksamhet. Rapport från Skola-Arbete-utredningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1989:14.
- Erasmie, T. (1980) Adult education I. An introduction to research and development work. Universitetet i Linköping, Rapporter från Pedagogiska institutionen 62.

- Erasmie, T. & Dubell, F. (eds.) (1980) *Adult education II. Research for the people, research by the people. An introduction to participatory research.* Universitetet i Linköping, Rapporter från pedagogiska institutionen 63.
- Eriksson, M. (1989) *Den oartikulerade kunskapen: en studie om hur man uppfattar och värderar andras lärande, kunskap och kompetens.* Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Fransson, A. (1989) *Vuxenutbildning i livsperspektiv. I: Säljö, R. m.fl. Som vi uppfattar det. Elva bidrag om inläring och omvärldsuppfattning.* Lund: Studentlitteratur.
- Gerhardsson, B. (1985) *Kvinnor och vuxenutbildning mitt i livet: En studie av vuxna kvinnors förhållningssätt till utbildning.* Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 23. (diss.)
- Gestrelus, K. (1980) *Några vuxenutbildares syn på forsknings- och utvecklingsarbetet inom vuxenutbildningen.* Malmö: Lärarhögskolan, Studia Psychologica et Paedagogica 316.
- Gestrelus, K. (1987) *Livslångt lärande – en ofrånkomlighet.* Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 571.
- Gestrelus, K. & Nilsson, U. (1988) *Utbildningsanordnarna och uppdragsutbildning. Preliminär rapport 1: Situationen i kommunal vuxenutbildning och studieförbund i Malmöhus län.* Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 587.
- Gestrelus, K. & Nilsson, U. (1989) *Uppdragsutbildning – problem och möjligheter för utbildningsanordnarna.* Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 530.
- Grahn, G. (1987) *Educational situations in clinical settings: A process analysis.* Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Uppsala Studies in Education 27. (diss. 24).
- Hult, H. (1987) *Vuxenutbildning och studieförväntan: En undersökning utförd vid komvux, AMU och folkhögskola.* Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 113.
- Hård af Segerstad, H., Tebelius, U. & Klasson, A. (1996) *Vuxenpedagogik: att iscensätta vuxnas lärande.* Lund: Studentlitteratur.
- Höghielm, R. (ed.) *Rekindling commitment in adult education.* Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Reports on Education and Psychology, 1985:1.

- Höghielm, R. Erfarenheter från lokalt utvecklingsarbete: en studie av pedagogiska utvecklingsblocken inom vuxenutbildningen. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, rapport 1982:9.
- Kjellgren, K. et al. (1993) Problembaserad inläring. Lund, Studentlitteratur.
- Kunskapens krona: huvudbetänkande/ av utredningen om effektivare vuxenutbildning. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1993:23.
- Larsson, S. (1995) Folkbildning ur ett vuxenpedagogiskt perspektiv: om villkoren för att utpeka begrepps innebörder. I: Bergstedt, B. & Larsson, S. (red.) Om folkbildningens innebörder. Linköping: Mimer/Skapande Vetande, s 35–58.
- Larsson, S. (1991) Självstyrda studiers relation till organiserad studieverksamhet – som förutsättning, komplement och/eller alternativ. Lunds universitet, Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen 58.
- Lindberg, B. (1984) Lära genom handling: Ett försök att utveckla teorier för kollektiv problemlösning. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Löfberg, A. & Ohlsson, J. (red.) (1995) Miljöpedagogik och kunskapsbildning. Teori, empiri och praktik. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Rapport nr 23 från Seminariet för miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Marton, F. (1981) Phenomenography: Describing Conceptions of the World around us. I: Instructional Science, 16, pp 177–200.
- Marton, F. Towards a Phenomenography of Learning III. Experience and Conceptualization. Göteborgs universitet, Reports from the Department of Education and Educational Research, 1982:8.
- Marton, F. & Booth, S. (1997) Learning and Awareness. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Marton, F., Dall'Alba, G. & Beaty, E. Conceptions of learning. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1991:5.
- Naeslund, L. (1991) Vuxnas liv och lärande: noteringar kring ett nystartat forskningsprojekt. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik.
- Nyhed, C. (red.) (1995) Från livsfas till livsform. Nordisk antologi om vuxenpedagogik och vuxenutbildning. Stockholm: Nordisk Folkeuniversitet.
- En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.

- Olofsson, L.-E. & Rubenson, K. 1970-talets vuxenutbildningsreformer – Reflexioner kring strategier och utfall. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1985:9.
- Rubenson, K. (red.) (1987) Återkommande utbildning – idé och strategi i förändring. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 111.
En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Skolverket. (1996) Grunden för fortsatt lärande, en internationell jämförande studie av vuxnas förmåga att förstå och använda tryckt och skriven information. Stockholm: Skolverkets rapport nr 115.
- Social Change and Adult Education Research. (1992) Adult Education Research in Nordic Countries 1990/91. Linköping University, Department of Education and Psychology.
- Social Change and Adult Education Research. (1993) Adult Education Research in Nordic Countries 1991/92. Copenhagen: The Royal Danish School of Educational Studies.
- Social Change and Adult Education Research. (1994) Adult Education Research in Nordic Countries 1992/93. Trondheim: The Norwegian Institute of Adult Education (NVI).
- Social Change and Adult Education Research. (1995) Adult Education Research in Nordic Countries 1994. Linköping University, Department of Education and Psychology.
- Social Change and Adult Education Research. (1997) Adult Education Research in Nordic Countries 1996. Jyväskylä: Institute for educational research, University of Jyväskylä.
Förteckningar över de nordiska årsböckernas svenska artiklar finns i avsnittet Antologier.
- Stockfelt, T. & Sköld, M. (1981) Vardagsinläring: grunden för vuxenutbildning: rapport om ett kollektivt genomfört forskningsprojekt om människors liv som lärosituation. Stockholm: Brevskolan.
- Stockfelt, T. & Sköld, M. (1987) Everyday learning – as a process and as a basis for systematized learning and other actions. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter 80.
- Studiesteg för vuxna. Göteborgs universitet, Kollegiet för vuxenutbildning, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1990:3.
En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Svensson, L. The role of experience in adult thinking about evidence for casual interpretations. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education, 1984:2.

- Säljö, R. (1982) Learning and understanding. A study of differences in constructing meaning from a text. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences.
- Tuijnman, A. (1987) Monitoring adult education: With special reference to Sweden. Stockholms universitet, Rapporter från institutionen för internationell pedagogik 80.
- Vuxenpedagogisk forskning. En presentation. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:5.
- Vuxenpedagogisk forskning i Göteborg: En presentation och publikationsförteckning. Göteborgs universitet, Kollegiet för vuxenutbildning, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:21.
- Vuxenutbildare ser på sig själva: delbetänkande/av Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna. (1997) Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1996:188.
- Winter, H.A. (1987) Datakunskap – datautbildning: Den allmänna datautbildningens förutsättningar och genomförande i ett åu-perspektiv. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 112.
- Wojtowicz, W.J. (1984) Vuxenutbildning i utveckling: Problem – trender. Rapport från symposiet ”Socio-pedagogisk aspekter på den Sverige-polska minoritetens bildningsbehov”. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 90.
- Zartman, M. (1987) Centrala begrepp i Malcolm Knowles teori. En kritisk granskning. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Pedagogik 3-uppsats.

Rekrytering, förutsättningar för utbildning, karriär

- Bjurwill, C. (1992) Black and white: Split visions of the future among Swedish teenagers and adults. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 742.
- Douglas, K. (1996) Flyktingar och vuxenutbildning i Sverige. Malmö: Lärarhögskolan, Särtryck och småtryck från Institutionen för pedagogik och specialmetodik 851.
- Elofsson, S. (1992) Vad blev barnen? Rekryteringsstudier. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 3.

- Finvuxutredningen. Ett samordnat vuxenstudiestöd: slutbetänkande. Stockholm, SOU 1991:65.
- Fägerlind, I. (1987) Data collection in the Malmö longitudinal study. Stockholms universitet, Rapporter från institutionen för internationell pedagogik 78.
- Härnqvist, K. Background, education and work as predictors of adult skills. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1989:1.
- Jonsson, J.O. (1988) Utbildning, social reproduktion och social skiktning. (diss.) Stockholms universitet, Sociologiska institutionen.
- Jonsson, J.O. & Gähler, M. Folkbildning och Vuxenstudier: rekrytering, omfattning, erfarenheter: delbetänkande/av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Stockholm, SOU 1995:141.
- Liljedahl, K. (1993) Handikapp och omvärld – 100 års pedagogik för ett livslångt lärande. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen, Doktorsavhandling 28.
- Lundquist, O. (1988) Financial Study Assistance for Adults – Is that a Key Issue? I: Abrahamson, K. (ed.) Implementing Recurrent Education in Sweden. On Reform Strategies of Swedish Adult and Higher Education. pp 44–50. Stockholm: National Board of Education.
- Petersson, W. (1992) Blekingeprojektet. Elever på ekonomiska linjer fem år efter examen: Arbete och studier. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Övriga rapporter 20.
- Sjödahl, L. (1981) En modell för att studera intentioner att delta i vuxenutbildning. Lärarhögskolan i Malmö, Särtryck och småtryck från Pedagogisk-psykologiska institutionen 385.
- Staflund, B. (1988) Varför funderar kursdeltagare på att sluta sin utbildning? Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 23.
- Tuijnman, A. (1986) Recurrent education and socioeconomic success: A theoretical and longitudinal analysis. Stockholms universitet, Master's Degree Studies 1.
- Tuijnman, A. (1989) Recurrent education, earnings and well-being. A fifty-year longitudinal study of a cohort of Swedish men. Stockholms universitet, Institutionen för internationell pedagogik, Acta Universitatis Stockholmiensis, Studies in Educational Psychology 24. (diss.) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Vidgad vuxenutbildning för utvecklingsstörda; betänkande/av Särvuxkommittén. Stockholm, SOU 1990:11.

14 Antologier

Som hjälp till den som söker översiktslitteratur inom området förtecknas här några antologier, vilka även finns med under andra rubriker i bibliografin.

- Abrahamsson, K. (ed.) Cooperative education, experiential learning and personal knowledge. Stockholm: UHÄ-rapport 1982:1.
- Abrahamsson, K. (red.) (1982) Vad är den goda erfarenheten värd? Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- Abrahamsson, K. (red.) (1985) Högskolans bildningsprogram – finns det? Stockholm: UHÄ.
- Abrahamsson, K. (red.) (1985) Komvux i förändring: en utmaning för FoU-arbetet: en seminariedokumentation. Stockholm, SÖ.
- Abrahamsson, K. (red.) (1992) Hela vuxenutbildningen! En framtidsbild i historiens ljus. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Abrahamsson, K. & Gustavsson, S. (red.) (1986) Vuxenutbildning i utveckling – styrning eller frihet? Stockholm: SÖ.
- Abrahamsson, K. & Rubenson, K. (red.) (1986) Den ”nya” utbildningsklyftan: 90-talets utmaning: en bok om vuxenutbildningsreformer, kunskaper och jämlikhet. Stockholm: Liber.
- Ball, S.J. & Larsson, S. (ed.) (1989) The struggle for democratic education: equality and participation in Sweden. New York: Falmer Press.
- Rubenson, K. Swedish adult education policy in the 1970s and 1980s (s 117–136).
- Fransson, A. The curriculum in municipal adult education (s 137–148).
- Arvidson, L. Popular education and educational ideology (s 149–168).
- Ellström, P.-E. & Svedin, P.-O. Between work and education (s 169–190).
- Bergstedt, B. & Larsson, S. (red.) (1995) Om folkbildningens innebörder – nio försök att fånga en företeelse. Linköpings Universitet, Mimer, Det nationella programmet för folkbildningsforskning, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Nordberg, K. Aschberg som folkbildare. Om ett begrepp och dess komplikationer (s 9–34)
- Larsson, S. Folkbildningen och vuxenpedagogiken (s 35–58).

- Gustavsson, B. Att tänka om folkbildningsidén (s 59–82).
- Franzén, J. O. "Den positiva balansen". En etnologisk betraktelse över folkbildningen (s 83–96).
- Rubenson, K. Vad är folkbildning? Några jämförande funderingar om folkbildningsbegreppet (s 97–114).
- Svensson, A. Att se på folkbildning. Om vad folkbildare menar att det är (s 115–152).
- Jonsson, B. Folkbildning och bibliotek. Uppfattningar hos folkbibliotekens aktörer (s 153–166).
- Sjösten N.-Å. Hitler som folkbildare. Tankar runt ett folkbildningsbegrepp (s 167–176).
- Bergstedt, B. Före kunskapen (s 177–200).
- Dahlgren, H. & Höjeberg, G. (red.) (1981) Vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: slutrapport. Projekt vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: 8. Göteborgs universitet, Institutionen för praktisk pedagogik.
- Dahlgren, L.O. & Säljö, R. (red.) Didaktik i högskolan: Exempel från biologi, historia och omvårdnad. Stockholm: UHÄ, FoU Skriftserie 1985:5.
- Ellström, P.-E., Gustavsson, B. & Larsson, S. (red.) (1996) Livslångt lärande. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, S. Vardagslärande och vuxenstudier (s 9–28).
- Rubenson, K. Livslångt lärande: mellan utopi och ekonomi (s 29–47).
- Gustavsson, B. Att leva och lära livet ut: Livslångt lärande ur ett integrativt perspektiv (s 48–72).
- Bergstedt, B. Mellan omedvetet och medvetet: om psykoanalys, poetrik och livslångt lärande (s 73–79).
- Andersson, P. & Bergstedt, B. Kunskapens makt: om Foucault, förnuftskritik och självomsorg (s 98–120).
- Gustavsson, B. & Osman, A. Kulturers lärande av varandra (s 121–141).
- Ellström, P.-E. Rutin och reflektion: förutsättningar och hinder för lärande i dagligt arbete (s 142–179).
- Rönnqvist, D. & Thunborg, L. Personalutbildning – ett instrument för livslångt lärande? (s 180–202)
- Nilsson, B. Företagsutbildning – anpassning och/eller utveckling? (s 203–226).
- Davidson, B. & Svedin, P.-O. Lärande och automation: förutsättningar för lärande i modernt procesoperatörs arbete (s 227–254).
- Ellström, P.-E. & Gustavsson, M. Lärande produktion: erfarenheter från ett utvecklingsprogram för processoperatörer (s 255–281).

- Hultman, G. Kulturer och det informella: lärande i kontext (s 282–307).
- Gestrelus, K. (red.) (1989) Arbetsuppgifter, kompetenskrav, utvecklingsmöjligheter. Malmö: Lärarhögskolan.
- Gestrelus, K. (red.) (1989) Befattningsförändringar, kompetenskrav, utbildningsbehov. Malmö: Lärarhögskolan.
- Höghielm, R. (ed.) Rekindling commitment in adult education. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Reports on Education and Psychology, 1985:1.
- Höghielm, R. & Rubenson, K. (eds.) (1980) Adult education for social change: research on the Swedish allocation policy. Lund: Liber.
- Kunskapslyftskommittén (SOU under publicering) Mäkitalo, Å. & Olsson, L-E. (red.) (1997) Att utveckla vuxenutbildningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Gustavsson, B. Vad skall utbildning vara till?
- Larsson, S. Livslångt och livsvitt lärande.
- Thång, P-O. Arbetslöshet, arbetsmarknadens förändringar och det livslånga lärandet.
- Tuijnman, A. Nödvändiga basfärdigheter för vuxna i kunskapssamhället.
- Johansson, I. Demokrati och jämlikhet.
- Gannerud, E. & Wernersson, I. Vad lever vi för? Om jämställdhet som frihet eller begränsning.
- Westin, C. Det mångkulturella samhället.
- Carlsson, M. Hur passar den svenska kunskapsdebattens idéer lågutbildade invandrare? Att se på kunskap och utbildning ur ett socio-kulturellt perspektiv.
- Hill, M. Vuxenstudier som kommunikativt handlande.
- Frejhagen, B. & Holmgren, A. Utbildning för en förändrad arbetsvardag.
- Lundborg, E-G. Co-operative Learning i Södertälje. Projektet som arbetsform. Vägen till ökad anställningsbarhet.
- Ahrell, C. Nya vägar i rekryteringsarbetet – exempel från Örnsköldsvik.
- Ingvardsson, L. Yrkesvägledning och samhällsförändring.
- Lundborg, E-G. Syo och rekrytering. Uppsökande verksamhet vid komvux i Dalarna.
- Wahlgren, B. Vuxenutbildningspolitiska erfarenheter från Danmark.
- Carlén, M. & Herlitz, U. Utbildning för Volvoarbetare – ett exempel på lokal samverkan.
- Sundberg, M. SSV i samverkan med skogsindustrin – distansutbildning för lågutbildade.

- Colardyn, D. Validering av kunskap och kompetens.
- Levin, T. Reell kompetens och formella betyg.
- Bengtsson, B-I. Studieförbunden och Kunskapslyftet. Hur påverkas den pedagogiska verksamheten.
- Andersson, E. Centrala drag i studiecirklar.
- Garefelt, B. Om behovet av folkhögskolepedagogik.
- Nitzler, R. Folkhögskolans särart och pedagogik.
- Höghielm, R. Komvux särart och pedagogiska utgångspunkter.
- Löfberg, A. & Ohlsson, J. (red.) (1995) Miljöpedagogik och kunskapsbildning. Teori, empiri och praktik. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Rapport nr 23 från Seminariet för miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Marton, F., Hounsell, D. & Entwistle, N. (ed.) (1986) Hur vi lär. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Nyhed, C. (red.) (1995) Från livsfas till livsform. Nordisk antologi om vuxenpedagogik och vuxenutbildning. Stockholm: Nordisk Folkeuniversitet.
- Winther-Jensen, T. Internationale tendenser i voksenpædagogikken (s. 13–30).
- Husén, T. Universitetsanknuten vuxenundervisning i Storbritannien, Förenta Staterna och Skandinavien (s. 31–40).
- Tjeldvoll, A. Voksenpædagogikkens filosofiske røtter – som aktuell internasjonal premislegger (s. 41–54).
- Heidemann, T. ”Når lysten driver værket”. Nordisk folkeoplysning, undervisning og Europakontakter (s. 55–68).
- Arvidson, L. Från livsfas till livsform. Några tankar om återkommande utbildning och livslångt lärande (s. 69–88).
- Svensson, L. Lärande i utbildning och arbete (s. 89–100).
- Scavenius, C. Omstilling til arbejdslivet (s. 101–118).
- Hård af Segerstad, P. Informationsteknologin, voksenutbildningen och samhället (s. 119–136).
- Stefánsdóttir, L. & Myrdal, S. Udforskningen af Netverdenen: Hvornår tager vi det endelige skridt? (s. 137–152).
- Hansen, L. EDB-efteruddannelse og almen voksenundervisning (s. 153–170).
- Lakio, L. Betyder utnyttjande av ny teknik en förändrad lärarroll också inom vuxenutbildningen? (s. 171–186).
- Rubenson, K. (red.) (1987) Återkommande utbildning – idé och strategi i förändring. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 111.
- Rubenson, K. Återkommande utbildning: ”A moving target” (s. 11–52).

- Arvidson, L. På väg mot återkommande utbildning. Några punkter om reformintentioner och idéer under efterkrigstiden (s 53–77).
- Ellström, P-E. Organisation och styrning av ett system för återkommande utbildning. Några tankar om reformstrategier och organisationsteoretiska visioner (s 78–113).
- Eklund, H. Återkommande utbildning och gruppheterogenitet (s 114–139).
- Social Change and Adult Education Research (1992) Adult Education Research in Nordic Countries 1990/91. Linköping University, Department of Education and Psychology.
- Arvidson, L. & Rubenson, K. Knowledge and democracy (s 198–213).
- Bergstedt, B. Postmodern learning process – the composition of knowledge in new social movements (s 214–217).
- Borgström, L. & Höghielm, R. Adults' life and learning (s 218–229).
- Holmstrand, L. & Härnsten, G. The research circle – some educational perspectives (s 230–242).
- Larsson, S. The essence of teaching adults – the views of 124 Swedish teachers in municipal adult education (s 243–251).
- Social Change and Adult Education Research. (1993) Adult Education Research in Nordic Countries 1991/92. Copenhagen: The Royal Danish School of Educational Studies.
- Arvidson, L. Adult education and democracy (s 174–185).
- Bron-Wojciechowska, A. Biographical method in adult education research (s 186–196).
- Ellström, P-E. Information technology and qualification requirements (s 197–208).
- Svanberg Hård, H. Informal learning (s 209–219).
- Torstensson, M. How should public library development be analyzed/explained/ understood (s 220–233).
- Social Change and Adult Education Research (1994) Adult Education Research in Nordic Countries 1992/93. Trondheim: The Norwegian Institute of Adult Education (NVI).
- Rubenson, K. Popular adult education and social mobilization: reflections in connection with the Swedish committee on power (s 6–19).
- Thång, P-O. Learning at the work-place. An industry in change (s 80–90).
- Hultman, G. Domination or Self-control? Images of participation, a review of research (s 156–172).
- Social Change and Adult Education Research (1995) Adult Education Research in Nordic Countries 1994. Linköping University, Department of Education and Psychology.

- Klasson, M. Knowledge organisation as a mirror of society (s 19–32).
- Torstensson, M. Expectations and a worthy, respectable position in society: means and aims of library work within the early labour movement in Sweden (s 45–59).
- Arvidson, L. Between movement, state and market. The ideas of popular adult education (folkbildning) in a historical comparative perspective (s 60–77).
- Gustavsson, B. Lifelong learning reconsidered (s 89–110).
- Gestrelius, K. Competence development on a changing labour market (s 125–144).
- Social Change and Adult Education Research (1997) Adult Education Research in Nordic Countries 1996. Jyväskylä: Institute for educational research, University of Jyväskylä.
- Hultman, G. & Klasson, A. Learning from change? A note on interactive action research (s 72–93).
- Holmer, J. Learning in order to control. University education as a support for working people with little formal schooling (s 141–156).
- Petersson, B. & Thång, P.O. The challenge to working life education (s 157–165).
- Arvidson, L. & Stenøien, J.M. Knowledge and democracy – old and new social movements as learning environments in the post-war welfare state (s 209–226).
- Studiesteg för vuxna. Göteborgs universitet, Kollegiet för vuxenutbildning, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1990:3.
- Fransson, A. & Larsson, S. Att ta steget till vuxenstudier – om minskat avstånd och främlingskap (s 1–21).
- Lundquist, O. Vem har nytta av samhällets vuxenstudiestöd? (s 23–38).
- Cato, A. & Gustavsson, P. Basfärdigheter och vardagslivet (s 39–52).
- Hill, M. Att skriva, ett sätt att tänka – processinriktad skrivning och personlig utveckling (s 53–74).
- Alexandersson, C. Utbildning och professionalisering – om ett personalutbildningsprogram för anställda inom hemtjänsten (s 75–91).
- Thång, P-O. Kompetensutveckling och karriäruppfattning bland utbildningsovana inom verkstads- och tekoindustri (s 93–107).
- Metallindustriarbetare – lärande och utbildning – ett utvecklingsarbete med fackliga förtecken (s 109–124).
- Eriksson, K. & Holmer, J. Studier som stöd för arbetets förändring (s 125–147).
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling (1994) Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning..

- Thyden, I. Att söka och värdera forskningsresultat kräver unskap (s 12–18).
- Byström, J. Folkbildning och forskningsinformation (s 19–27)
- Johansson, I. Resultatspridning eller självbildning (s 28–33)
- Karlsson, J. S. Forskningen och folkuniversitetet (s 34–38)
- Jakobsson, K. ABF och samarbetet med forskningen (s 39–43)
- Hovenberg, H. & Göthberg, B. Folkhögskola och forskningsspridning (s 44–48).
- Arvidson, L. Nätverk för forskningsspridning (s 49–53).
- Bergstedt, B. Ett levande forskningsområde (s 54–62).
- Göthberg, B. Folkbildningsforskning i de nordiska länderna (s 63–66).
- Klasson, M. Bibliotek som samhällspegel (s 67–74).
- Löfdahl, K. & Törngren, M. Vision och vilja. En intervju med Bengt Hjelmqvist (s 76–84).
- Nerman, B. Med människans mått. Demokratins kultursyn i trettio års perspektiv (s 86–99).
- Johansson, T. Den hotade demokratin (s 100–103)
- Ericsson, L. Vad är Demokratiakademien (s 104–106).
- Göthberg, B. Svenska folkhögskolan 125 år (s 111–127).
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling (1995). Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Liedman, S. Humanismen inför 2000-talet (s 14–23).
- Bergstedt, B. Livsupplysning – mellan kropp och självmedvetande (s 24–32)
- Larsson, S. Om lärandets möjligheter i folkbildningen (s 33–44).
- Isling, A. En klassresa – men inom klassen. Intervju med Inge Johansson (s 46–56).
- Sjösten, N.-Å. Folkbildningsforskningen som tema och gränsöverskridare (s 58–64).
- Göthberg, B. Och aldrig mötas de två ... ?? (s 65–71)
- Uddman, R. Att främja forskning och dokumentation (s 72–74).
- Husén, T. Hur forskaren kom till folkbildningen (s 75–81).
- Norman, B. Från folkbildningsfronten (s 82–84).
- Jonsson, B. Folkbibliotekens datorisering – en utmaning i folkbildningsarbetet (s 86–89)
- Klasson, M. Bildning och nöje – även i cyberspace? (s 90–94).
- Eriksson, G. Minne och bildning – museernas uppdrag (s 95–103).
- Marcus, A. Vi sätter alla vårt märke i historien (s 104–110).
- Höjeberg, J. Folkbildning – även för de gömda och glömda (s 119–127)

- Stensson, K. Samlade krafter, Dårfinckar och Cox pomona (s 128–132).
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling (1996). Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Persson, T. IT innebär ännu större behov av folkbildning (s 24–30)
- Spindler, L. Handikapp, folkbildning och informationsteknik (s 31–41)
- Lööf, S. Informationsteknik på folkbibliotek i folkbildningens tjänst (s 42–50)
- Bergkvist, A. Den största utmaningen ligger i att koppla samman tekniken med pedagogiken (s 51–55)
- Cerruto, L & Perneman, J-E. Identitet och medvetenhet – om andinsk och nordisk folkbildning (s 65–75)
- Fjällström, T. Överlevnad i Rinkeby. en studiehandledning för svenska folkbildare (s 111–114)
- Nilsson, G. M. Intervju med Åke Gustavsson ”Folkbildningens verksamhet måste motiveras utifrån sitt egenvärde” – Kulturutredningen (s 116–118)
- Nilsson, G. M. Intervju med Lars Göransson ”Det borde handla om att uppfinna en tredje folkbildningsform” – Distansutbildningskommittén (s 119–121)
- Nilsson, G. M. Intervju med Åsa Sohlman ”Kompetens för arbetslivet – det är huvudsaken för utredningen” – Kunskapslyftskommittén (s 122–124)
- Nilsson, G. M. Intervju med Carl-Gustaf Andrén ”Målstyrning är ett mycket tydligt tidsavtryck” – SUFO 96 (s 125–126).
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling. (1997) Stockholm: Föreningen för folkbildningsforskning.
- Sundqvist, A. Folkbildarminnen ger kunskaper för morgondagen (s. 10–12)
- Sundgren, G. Studiecirkeln och det aktiva medborgarskapet (s. 14–35)
- Josefsson, Å. Mål och utvärdering – gissel eller hjälpmedel? (s. 36–40)
- Perneman, J-E. Utvärdering utifrån livet ... – Tankar vid en data-skärm (s. 41–48)
- Wennerbro, K. Målstyrning och utvärdering – redskap för förändring (s. 49–50)
- Ståhlberg, U. Ur ett kvinnoperspektiv. Intervju med Kirsten Grønlien Zetterqvist. (s. 52–64)

15 Arbetslöshet

- Andersson, P., Larsson, S., Olson, L-E., Thång, P-O. & Wass, K. Utbildning av arbetslösa i Komvux. En studie av lokalt beslutsfattande. Göteborgs universitet, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1995:12.
- Edström, R. (1992) Utbildning ger jobb eller...? Resultatutfall vid varierande utbildningsinsatser i samband med arbetslöshet. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 174.
- Gestrelius, K. (1984) Utbildning och individuellt agerande vid hot om arbetslöshet – En studie om avvecklingen av Öresundsvarvet i Landskrona. Malmö: Lärarhögskolan.
- Hagström, T. (1988) Arbetslösas beredskap inför arbetslivet: En kartläggning och analys av aktiva-passiva förhållningssätt och betydelsen av olika yttre livsförhållanden. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 54)
- Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning? Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:01.
- Joelson, L. & Wahlquist, L. (1987) Arbetslöshet – kris och livsomställning. en prospektiv studie av 25 uppsagda varvsarbetare. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 86, licentiatavhandling.
- Mäkitalo, Å., Hult, H. Larsson, S., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. Arbetslöshet eller utbildning? Om rekrytering av arbetslösa till komvux. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:02.
- Nitzler, R. & Landström. I. (1994) Folkbildning för arbetsmarknaden: Från baskurs och rockskola till starta eget – deltagarens upplevelse av utbildningen. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Arbetsrapport 105.
- Paldanius, S., Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L.-E. & Thång, P. O. (1997) Olika betydelser av kommunal vuxenutbildning för arbetslösa. Göteborgs universitet. Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:03.

16 Distansutbildning

- Abrelius, K. Bildkommunikation i vårdlärarytbildningen på distans. Lund: Utvecklingsavdelningen, Lärarhögskolan i Malmö. Utvecklingsarbete 1995:3.
- Berglund, S. (1993) Teknik och media i distansundervisningen. Umeå universitet, Distansrådet, Distansutbildning i utveckling:3.
- Brändström, D. (1992) Distansutbildning – undervisningsform i tiden. Stockholm: FoU enheten, UHÄ. Forskning och utveckling för högskolan, 1992:5.
- Bååth, J. A. (1981) On the nature of distance education. *Distance Education*, 2,2, s 212–219.
- Bååth, J. A. (1992) Experimental research on computer-assisted distance education. I: Daniel, J S et al (eds.), *Learning at a distance. A world perspective*, s 303–305. Edmonton: Athabasca University/ICCE.
- Bååth, J. A. (1980) Postal two-way communication in correspondence education. Lund: Gleerups, *Studia Psychologica et Paedagogica*, nr 52. Även i Malmö: LiberHermods. (diss.)
- Bååth, J. A. (1989) Submission density, amount of submission questions, and quality of student-tutor dialogue--a comment on Holmberg & Schuemer. I: Holmberg, B (ed.), *Mediated communication as a component of distance education*, s 81–88. Hagen: Fernuniversität, ZIFF.
- Bååth, J. A. (1992) Teaching models for designing courses creatively. I: Daniel, J S et al (eds.), *Learning at a distance. A world perspective*, s 37–39. Edmonton: Athabasca University/ICCE.
- Bååth, J.A. Postal two-way communication in correspondence education. *Epistolodidaktika* 1980:1&2, s 11–41.
- Bååth, J.A. (1982) Distance students' learning -- empirical findings and theoretical deliberations. *Distance Education*, 3,1, s 6–27.
- Christiansson, A. (1993) Olika studieformer vid tyska institutionen: en jämförelse mellan dagstuderande, kvällsstuderande och distansstuderande. Stockholms Universitet, Pedagogiska institutionen.
- Dahlen, S. & Lundgren, H. (1996) Distansutbildning och nya medier. Om att utvärdera bildkommunikation. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för lärarutbildning.
- Dahlgren, E. (1992) Att undervisa för förståelse på distans. Distansrådet, Umeå universitet. Distansutbildning i utveckling, nr 2.

- Dahlgren, E. (1993) Fem frågor till lärare som vill undervisa för förståelse. I Konferensrapport: Den goda utbildningsmiljön. Umeå universitet, Personalutbildningen och Undervisningscentret.
- Dahlgren, E. (1993) Universitetslärares lärande och överspridnings-effekter i distansutvecklingsprojekt. Distansrådet, Umeå universitet. Distansutbildning i utveckling, nr 7.
- Egidius, H. (1985) Delivery systems and social learning in education and training: Experiments with new distribution forms in the education of nurse teachers. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 509.
- Egidius, H. (1985) Val av distributionsform i högskoleutbildningen. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 527.
- Egidius, H. (1985) Delivery system and social learning in education and training. Malmö: Lärarhögskolan, Malmö Särtryck och småtryck från Institutionen för pedagogik: 509.
- Erasmie, T & Lundqvist, J. (red.) (1996) Effektivare grundutbildning på distans med modern bildkommunikationsteknik. Slutrapport. Linköpings universitet, U-LINK.
- Gardelius, G. & Hansson, K. (1980) Distanselevs studiesituation: en intervju-undersökning med Hermodselever. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Hedestig, U. (1993) Mot en individanpassad distanskurs: erfarenheter kring utnyttjandet av distansöverbyggande medier. Umeå universitet, Distansrådet, Distansutbildning i utveckling: 4.
- Holmberg, B. & Schuemer, R. (1989) Tutoring frequency in distance education. ACSDE Research Monograph No 1 University Park, PA: The American Center for the Study of Distance Education, The Pennsylvania State University.
- Holmberg, B. A discipline of distance education. *Journal of Distance Education* 1986, 1, 1, 25–40.
- Holmberg, B. (1990) A paradigm shift in distance education? *Mythology in the making. ICDE bulletin* 22, 51–55.
- Holmberg, B. (1981) A typology of university distance education I: Percival, F. & Ellington, H. (eds.). *Aspects of Educational Technology XV. Distance Learning and Evaluation*, 34–40, London, Kogan Page.
- Holmberg, B. (1980) Aspects of distance education. *Comparative Education* 16, 2, 107–118.
- Holmberg, B. Cost effective and educationally effective administrative systems for correspondence education. *Epistolodidaktika* 1981: 2, 6–12.

- Holmberg, B. (1991) Distance education and the conversational paradigm. *Educational & Training Technology International (ETTI)* 28, 1, 71–73.
- Holmberg, B. (1983) Distance education as an academic discipline. *ICDE Bulletin* 2, 50–53.
- Holmberg, B. (1989) Distance teaching of modern languages Hagen: Fern Universität, ZIFF.
- Holmberg, B. (1987) Empathy are characteristic of distance education – theory and empirical findings. I: Tait, A. (ed), Second international workshop on counselling in distance education. 15–17 September 1987, Cambridge, U.K., Conference papers, Cambridge: Open University East Anglia, Cambridge.
- Holmberg, B. (1986) Improving study skills for distance students. *Open Learning* 1, 3, 29–33.
- Holmberg, B. (1987) Is distance education more or less effective than conventional education? *Open Learning*, 2, 2, 51–52.
- Holmberg, B. (1993) Key issues in distance education: an academic viewpoint. I Harry: K, ; John, M; Keegan, D. (Eds.) *Distance Education: new perspectives*. London, New York (Routledge).
- Holmberg, B. (1994) Kvalitetssäkring i distansundervisningen. *Distansutbildning i utveckling. Rapport nr 9*. Umeå: Umeå Universitet.
- Holmberg, B. (1994) Open University. I: *International Encyclopedia of Education*. Oxford, Pergamon.
- Holmberg, B. (1987) Perspectives of research on distance education. Hagen: FernUniversität, ZIFF.
- Holmberg, B. (1981) Post graduate distance study. Hagen: Fern Universität ZIFF.
- Holmberg, B. (1986) Supporting the scholarly independence of distant students. I The development of self-responsibility, activeness and independence of students in the process of academic work. Leipzig: Karl Marx-Universität, Sektion Pädagogik.
- Holmberg, B. (1991) Testable theory based on discourse and empathy. *Open Learning*, 6 2, 44 46.
- Holmberg, B. (1989) The concept, basic character and development potentials of distance education. *Distans Education* 10, 1, 127–134 + 160.
- Holmberg, B. (1989) The concepts and applications of distance education and open learning. *International Journal of Innovative Higher Education* 6, 1 and 2, 24–28.
- Holmberg, B. (1995) The Speech of Distance-Education Theory Revisited. ZIFF papiere 98. Hagen Fern Universität.

- Holmberg, B. Theoretical underspinnings of mediated teaching as self-contained instruction a suggested theory. (PLET) Programmed Learning & Educational Technology 1986, 22, 1, 16–25.
- Holmberg, C. Reflexioner kring distansutbildning och vuxenpedagogik i Individanpassning, tillgänglighet, flexibilitet. Rapport från en distanslärarkonferens i Umeå 6–7 juni 1994. Umeå universitet, Distansutbildning i utveckling, nr 10.
- Holmberg, C., Lundberg, M. & Sipos-Zachrisson, K. (1996) Det första året. Utvärdering av det pedagogiska utvecklingsarbetet inom Konsortiet för nationell distansutbildning. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Holmgren, U. & Bessman, M. Distansstudier i storstad: en fråga om tid. Stockholms universitet, PU-rapport: 1985:1.
- Klingvall, M. & Söderström, T. (1996) Practicum – A Virtual World for Distance Education. Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, nr 48.
- Lemark, B.A. (1986) A distance education programme for training nursing teachers. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 547.
- Lemark, B. (ed.), Caudwell, D.C. & Neckmar, K. (1989) Three distance learning programmes within the health sector in England, Sweden and Zimbabwe. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Educational and Psychological Interactions 97.
- Lundmark, A. (1980) Att studera pedagogik på distans: planeringsprinciper samt en avbrottsanalys. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 22.
- Melander, G. (1994) Socialt studerandestöd i distansutbildning: användning av distansöverbyggande medier som ett sätt för att öka genomströmningen av studerande? Umeå universitet.
- Svensson, I. (1994) Flexibelt lärande – Studie av en modifierad distansutbildning för missbrukarvård/behandling. Vårdhögskolan i Växjö, FoU-RAPPORT 94/6.
- TV och utbildning: delbetänkande/ av Distansutbildningskommittén. (1995) Stockholm (SOU 1995:120).
- Willén, B. (1984) Self-directed learning and distance education: can distance education be a good alternative for the self-directed learners? Uppsala University, Department of Education, reports on education : 21.
- Wängdahl, A. Who is the correspondence students and what about their handicap of isolation? University of Lund, Pedagogical Reports, Department of Education, 13, 1980.

17 Folkbildning

Allmänt om folkbildning

- Ambjörnsson, R. (1988) Den skötsamme arbetaren: idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle. Stockholm: Carlsson.
- Ambjörnsson, R. (1991) The honest and diligent worker. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Skeptronhäften 5.
- Arvidson, L. (1985) Folkbildning i rörelse: Pedagogisk syn i folkbildning inom svensk arbetarrörelse och frikyrkorörelse under 1900-talet. Malmö: Liber. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 16. (diss.)
- Arvidson, L. (1987) Folkbildning som forskningsområde: Avgränsningar och forskningsbehov. Linköping: Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 115.
- Arvidson, L. (1987) Glädjen i ett vidgat vetande: Ett collage om folkbildning förr och nu. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 114.
- Bergstedt, B. & Larsson, S. (red.) (1995) Om folkbildningens innebörder – nio försök att fånga en företeelse. Linköpings Universitet, Mimer, Det nationella programmet för folkbildningsforskning, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier .
- Borgström, L. (1988) Vuxnas kunskapssökande – en studie av självstyrt lärande. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 24. (diss.) Stockholm: Brevskolan.
- Bron, A. (1991) The organisation of social enlightenment: The study of social movements and the development of adult education in Sweden 1750–1800. Linköping: Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 29.
- Ekman, B. (1987) Fritt och frivilligt: En studie om folkbildning i Årjängs kommun. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 127.
- Folkbildning och samhälle/ utg av projektet "Folkbildning och samhälle 1870–1990 vid Studieförbundet Vuxenskolan (SV) och i samarbete

- med Historiska institutionen vid Göteborgs universitet. Göteborg 1978–1982.
- Folkbildningens institutioner; delbetänkande/av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen (1996) Stockholm (SOU 1996:127).
- Folkbildningen – en utvärdering: slutbetänkande/av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen (1996) Stockholm (SOU 1996:159).
- Frågor för folkbildningen: betänkande/av Utredningen om utvärdering av folkbildningen (1993) Stockholm. (SOU 1993:64).
- Ginner, T. (1987) Den bildade arbetaren: Debatten om teknik, samhälle och bildning inom Arbetarnas bildningsförbund 1945–1970. Linköpings universitet, Institutionen för Tema. (diss.)
- Gustavsson, B. (1991) Bildningens väg. Tre bildningsideal i svensk arbetarrörelse 1880–1930. Idéhistoriska institutionen, Göteborgs universitet (diss.). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Gustavsson, B. (1996) Bildning i vår tid: om bildningens möjligheter och villkor i det moderna samhället. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Hansson, P. (1990) Styrning och kultur: En studie om förändringsbetingelser i kyrklig församlingsverksamhet. Uppsala Studies in Education 35. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 31)
- Jonsson, J. (1995) Folkbildning och Vuxenstudier: rekrytering, omfattning, erfarenheter: delbetänkande/av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Stockholm (SOU 1995, 141).
- Kaminski, I.-M. & Westin, C. (1985) Samverkan: Om utbildning, folkbildning och etniska relationer i Sverige. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 58.
- Larsson, S. med medverkan av E. Wirén m.fl. (1991) Uppsökande verksamhet och stöd till korta studier: en studie för FINVUX-utredningen. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi, rapport 153.
- Nitzler, R. & Landström, I. (1994) Folkbildning för arbetsmarknaden: Från baskurs och rockskola till starta eget – deltagarens upplevelse av utbildningen. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Arbetsrapport 105.
- Olsson, B. (1994) Den bildade borgaren: Bildningssträvanden och folkbildning i en norrländsk småstad. Umeå universitet, Institutionen för idéhistoria. Acta Regiae Societatis Skytteaneae, Nr 42.
- Poppius, U. (1991) När lundaprofessorerna höll bondföreläsningar. Centralbyrån i Lund för populära vetenskapliga föreläsningar.

- Folkbildningsavdelningen vid Lunds universitet, 1898–1970. Lunds universitet, Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen 60.
- Renborg, G. (1996) Bildande blad: tidskrifter i folkbildningens tjänst. Stockholm: Carlsson.
- Richardson, G. (1988) Akademisk bildning och folkbildning: Om bildningssynen i ett historiskt perspektiv. Linköping: Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 127.
- Rydbeck, K. (1995) Nykter läsning. Den svenska godtemplarrörelsen och litteraturen 1886–1925. Uppsala universitet. Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen nr 32.
- Selander, S-Å. (1986) Livslångt lärande i den svenska kyrkoförsamlingen: Fleninge 1820–1890. Uppsala: Erene. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Skoglund, C. (1991) Vita mössor under röda fanor: Vänsterstuderande, kulturradikalism och bildningsideal i Sverige 1880–1940. (Diss.) Stockholm: Stockholms universitet, Avdelningen för idéhistoria.
- Tebelius, U. Om kvinnor och män i folkbildningen. Stockholm: SÖ, rapport 1988:14.
- Törnqvist, I. (1996) Oscar Olsson, folkbildaren: i synnerhet hans tankar om universitetens roll i folkbildningsarbetet. Linköpings universitet. Linköping studies in education and psychology: 46. Stockholm/Borgholm: Sober förlag & Bildningsförlaget. (diss.).
- Vestlund, G. (1996) Folkuppfostran, folkupplysning, folkbildning: det svenska folkets bildningshistoria – en översikt. Stockholm.
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling. (1994) Stockholm. Föreningen för folkbildningsforskning.
En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling. (1995) Stockholm. Föreningen för folkbildningsforskning.
En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling. (1996) Stockholm. Föreningen för folkbildningsforskning.
En förteckning över de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.
- Årsbok om folkbildning: forskning och utveckling. (1997) Stockholm. Föreningen för folkbildningsforskning.
En förteckning över vissa av de ingående artiklarna finns i avsnittet Antologier.

Folkhögskolor

- Andersson, E. & Ekholm, C. Teckenspråk: Teckenspråkskurser på folkhögskola. Göteborg: Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1987:10.
- Andersson, P. (1995) Studerandestrategier i gymnasieskola och vuxenutbildning. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 188.
- Arvidson, L. Höghielm, R. Rubenson, K. & Svanberg Hård, H. (1988) Folkhögskolans pedagogiska miljö. Universitetet i Linköping, Vuxenpedagogiska forskningsgruppen, Rapport från Institutionen för Pedagogik och Psykologi, 129.
- Burgman, H. (1987) Folkhögskolan mot vidare horisonter. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 116.
- Dahlberg, K. & Wenestam, C.-G. Synskadad i samhället – om folkhögskolekursers effekter för äldre synskadades återanpassning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:27.
- Folkhögskolan i ett framtidsperspektiv: betänkande från folkhögskolekommittén. (1990) Stockholm. (SOU 1990:65).
- Folkhögskolekommittén. Folkhögskolan i framtidsperspektiv. (1990) Bil: Det fria bildningsarbetet: debattinlägg om folkbildningen och folkhögskolan i framtiden. Stockholm. (SOU 1990:66).
- Hartman, P. (1987) Väcka och förädla: En studie av de praktiskt-estetiska ämnenas ställning i några svenska folkhögskolor vid sekelskiftet. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 20.
- Hartman, P. (1989) Förädlad och sedlig: En studie kring de praktiskt-estetiska ämnena i sekelskiftets och 1920-talets folkhögskola. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 145.
- Hartman, P. (1993) Skola för ande och hand. En studie av folkhögskolans praktisk-estetiska verksamhet. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 38. (diss.)
- Hult, H. (1987) Vuxenutbildning och studieförväntan: En undersökning utförd vid komvux, AMU och folkhögskola. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 113.
- Höghielm, R. Folkhögskolans pedagogiska praxis: en studie av pedagogiska arbetsformer på långa kurser. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, 1992:1.

- Karlsson, H. (1984) Folkhögskolan: På väg uppåt eller en stelrande form? Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter 33.
- Kylhammar, O. & Press, P. (1982) Kunskap, upplevelse, gestaltning: samverkan mellan allmänna kurser och estetlinjer på folkhögskola. Universitetet i Linköping, Pedagogiska institutionen.
- Lindgren, L. (1996) Kan en filthatt stärka demokratin?: om mål och ideal i folkbildningssammanhang. Stockholm.
- Melakari, E. (1981) Invandrarelever och naturvetenskap på folkhögskola: svårigheter och åtgärdsförslag. Linköping: Fortbildningsavdelningen i Linköpings högskoleregion. Rapport från PUFF: 79.
- Nitzler, R. (1996) Värden i folkhögskolevärlden: delbetänkande/av utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Stockholm. (SOU 1996:75).
- Sjöqvist, E. (1983) Problemorienterade studier vid Håla Folkhögskola: en lägesrapport. Rapport från PUFF: 101.
- Sundgren, G. (1980) Folkhögskolan – en folkets högskola. StorPuff projektet, pedagogiska modeller för folkhögskolan. Stockholms universitet, pedagogiska institutionen, UMIL-rapport 14.
- Sundgren, G. (1986) Folkhögskolepedagogik mellan myndighet och medborgare: En studie av ett forsknings- och utvecklingsarbete på fem folkhögskolor 1975–1978. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 50)
- Svanberg-Hård, H. (1992) Informellt lärande: En studie av lärprocesser i folkhögskolemiljö. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 33. (diss.)
- Tomberg, U.-B. Utveckling, folkhögskola, folkbildning, fortbildning. Linköping: Universitetet, Vuxenutbildarcentrums skriftserie: 1996(7).
- Vad händer med folkhögskolan?: En fakta och debattbok från Folkhögskolekommittén. (1989) Stockholm (SOU 1989:87).
- Wojtowicz, W.J. (1984) Socio-pedagogiska aspekter på den Sverigepolska minoritetens bildningsbehov: Folkhögskolans möjligheter. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 2.

Studieförbund/Studiecirkeln

- Andersson, E., Ekholm, C. Cirkelstudier i teckenspråk. Publikationer från institutionen för pedagogik, 1986:02, Göteborgs universitet.
- Andersson, E., Laginder, A.-M., Larsson, S. & Sundgren, G. Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelse för individ och lokalsamhälle. Stockholm: Utbildningsdepartementet, SOU 1996:47.
- Andersson, Y. & Waldén, L. (1996) Kunskapssyn och samhällsnytta i hantverkscirklar och hantverksutövande: delbetänkande/ av Utredningen för statlig utvärdering av folkbildningen. Stockholm, (SOU 1996:122).
- Arvidson, L. (1991) Folkbildning och självuppfostran; En analys av Oscar Olssons idé och bildningssyn. Linköpings universitet. Institutionen för pedagogik och psykologi. Vuxenpedagogiska forskningsgruppen.
- Arvidson, L. (1996) Cirklar i rörelse. Mimer, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings universitet.
- Brunnberg, H. (1990) Ansvar och delaktighet: Studiecirklar som förberedelse för förändring. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Eriksson, K. & Holmer, J. Studiecirklar som stöd för förändring av arbetslivet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1991:9.
- Eriksson, K., Holmer, J. (1988) Lackeringsprojektet. Cirkelutbildning för ny produktionsorganisation ... Rapporter från projektet Teknikförnyelse, personlighetsutveckling, företagsutveckling, nr 6. Högskolan i Halmstad.
- Eriksson, K., Holmer, J. (1987) Ökad kundorderstyrning. Studiecirkeln som del i förändringsarbetet ... Rapporter från projektet Teknikförnyelse, personlighetsutveckling, företagsutveckling, nr 4. Högskolan i Halmstad.
- Gestrelus, K. & Nilsson, U. (1988) Utbildningsanordnarna och uppdragsutbildning. Preliminär rapport 1: Situationen i kommunal vuxenutbildning och studieförbund i Malmöhus län. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 587.
- Gransjö, B. & Öhlund, E. (1981) "Nu bedrivs forskning även i vårt arbete": ett samarbetsprojekt mellan högskola och studieförbund. Umeå. Rapport/ Regionalstyrelsen i Umeå högskoleregion: 1981:4.
- Gustavsson, K. (1994) Vad är idrottandets mening? En kunskapssociologisk granskning av idrottens utveckling och läromedel samt en

- organisationsdidaktisk kompetensanalys. Acta Universitatis Upsalien-
sis, Uppsala Studies in Education 55. (diss.)
- Hartman, P. (1996) Studier i förening: några medlemmars tankar om
demokrati och cirkelstudier i folkrörelser. Linköpings universitet,
Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Holmström, L.-G. & Lundmark, A. (1989) Uppdragsutbildning – en
resurs för personalutbildning i företag och förvaltningar: En studie
rörande intentioner och verksamhet vid AMU, komvux samt vissa
studieförbund. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen,
Pedagogisk forskning i Uppsala 86.
- Lindgren, L. (1996) Kan en filthatt stärka demokratin?: om mål och
ideal i folkbildningssammanhang. Stockholm: Carlsson.
- Marklund, U. Drogfirciklar i Örebro län. Göteborgs universitet,
Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:1.
- Nilsson, U. (1984) Pensionärsverksamhet inom studieförbunden: En
granskning av utformning och utbud samt organisationers erfaren-
heter. Lunds universitet, Pedagogiska rapporter från Pedagogiska
institutionen 37.
- Nilsson, U. (1986) Pensionärer och studieverksamhet. Lunds universitet,
Pedagogiska institutionen. (diss. 15)
- Nilsson, U. (1988) Studieverksamhet för äldre – en dubbel utmaning.
Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmeto-
dik, Särtryck och småtryck 609.
- Rosén, G-M. (1984) Konst och konsthantverksciklar under 1970-talet.
De fyra största studieförbundens syn på denna verksamhet med
anledning av den nya kulturpolitiken. Universitetet i Umeå, Humani-
stiska fakulteten. Acta Universitatis Umensis, Umeå Studies in the
Humanities 65.
- Tre rapporter om studieciklar: Betänkande av utredningen för statlig
utvärdering av folkbildningen. Stockholm: Utbildningsdepartementet,
SOU 1996:154.
- Rubenson, K. Studieförbundens roll i vuxenutbildningen.
- Gougoulakis, P. Man lär sig mer än man tror genom att träffas.
- Öhlund, T. Rockmusik som folkbildning.
- Törnqvist, I. (1996) Oscar Olsson folkbildaren. I synnerhet hans tankar
om universitetens roll i folkbildningsarbetet. Linköpings universitet,
Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in
Education and Psychology 46. Stockholm/Borgholm: Sober förlag &
Bildningsförlaget. (diss.)
- Waldén, L. (1994) Handen och anden. De textila studieciklarnas
hemligheter. Stockholm: Carlssons.

Weglert, C. (1985) "FoU" i folkbildningen – en vitalisering genom samverkan mellan ABF och KV? Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter 78.

Folkbildning – hinder och förutsättningar för deltagande

- Alexandersson, M. (1982) Vuxna handikappade invandrades behov av studier: en kartläggning. Projektet Vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: 9. Göteborgs universitet, Institutionen för praktisk pedagogik.
- Dahlgren H. Folkbildning och deltagare med funktionshinder: Förutsättningar och möjligheter i sex kommuner samt vid 44 folkhögskolor. Analys av måldokument. Göteborgs universitet, Rapporter från Institutionen för pedagogik 1995:09.
- Dahlgren H., Folkbildning och deltagare med funktionshinder: Målformuleringar och insatser i sex kommuner samt vid 44 folkhögskolor. Analys av måldokument. Göteborgs universitet, Rapporter från Institutionen för pedagogik 1995:10
- Dahlgren, H. & Höjeberg, G. (red) (1981) Vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: slutrapport. Projekt vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: 8. Göteborgs universitet, Institutionen för praktisk pedagogik.
- Dahlgren, H. (1982) Folkhögskolans fysiska tillgänglighet för människor med handikapp. Projektet Vuxna handikappade inom folkbildningsområdet: 10. Institutionen för praktisk pedagogik, Göteborgs universitet.
- Dahlgren, H. Förändringsarbete som en väg till ökad delaktighet. I: Vägar till demokrati. En idéskrift om att göra vuxenutbildningen tillgänglig för alla. SÖ I 1989:26. Skolöverstyrelsen.
- Dahlgren, H., Höjeberg, G., Stellborn, K. Vuxna handikappade inom folkbildningsområdet. En skrift. Slutrapport. (fas II). SÖ-rapport 1985:02. Skolöverstyrelsen.

18 Kommunal vuxenutbildning

Allmänt om kommunal vuxenutbildning

- Abrahamsson, K. (red.) (1985) *Komvux i förändring: en utmaning för FoU-arbetet: en seminariedokumentation*. Stockholm: SÖ.
- Alexanderson, C. *Deltagarnas erfarenheter som en resurs i undervisning. Vuxenstuderandes uppfattning av ett pedagogiskt begrepp*. Göteborgs universitet, *Rapporter från Pedagogiska institutionen*, 1982:08.
- Alexandersson, C. (1985) *Stabilitet och förändring. En empirisk studie av förhållandet mellan skolkunskap och vardagsvetande*. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences. (diss.)
- Alexandersson, C., Fransson, A. & Larsson, S. *Läroplanen i vuxenundervisningen. En projektpresentation*. Göteborgs universitet, *Publikationer från Institutionen för pedagogik*, 1985:22.
- Alexandersson, C., Fransson, A. & Larsson, S. *Folkbildningsideal och läroverksorganisation: En beskrivning av arbetet med L-vux 82*. Göteborgs universitet, *Rapport från Institutionen för pedagogik*, 1991:12.
- Andersson, P. (1995) *Studierandestrategier i gymnasieskola och vuxenutbildning*. Linköpings universitet, *Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi* 188.
- Eklund, H. (1981) *Kommunal vuxenutbildning: översikt över forsknings- och utvecklingsarbete*. Stockholm: SÖ, *Komvux-utredningen*.
- Fransson, A. & Larsson, S. *Who takes the second chance? Implementing educational equality in adult basic education in a Swedish context*. Göteborgs universitet, *Reports from Department of Education and Educational Research*, 1989:2.
- Fransson, A. med medverkan av S. Larsson m.fl. (1990) *Prioriterade grupper i Komvux: anpassning av rekrytering, studievägledning och undervisning till prioriterade grupper: en studie av etapp 1 vid 10 komvuxenheter. (PRIKOM-projektet)* Stockholm: SÖ.
- Hult, H. (1980) *Vuxenstuderandes studiesituation: en undersökning utförd inom kommunal vuxenutbildning*. Linköpings universitet, *Pedagogiska institutionen, Linköping Studies in Education* 12. (diss.)

- Hult, H. (1987) Vuxenutbildning och studieförväntan: En undersökning utförd vid komvux, AMU och folkhögskola. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 113.
- Höghielm, R. Undervisningen i Komvux: en studie av lärares och skolledares uppfattningar. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, rapport 1981:6.
- Höghielm, R. (1985) Undervisning i Komvux. Ideal och verklighet i grundskolekurser. Malmö: Liber, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 18. (diss.)
- Höghielm, R. Studerande i Komvux: En uppföljning 1980–1985. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1987:10.
- Höghielm, R. Effekter av deltagande i komvux: en uppföljning 1986–1989. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, rapport 1990:1.
- Höghielm, R. & Rubenson, K. (eds.) (1980) Adult education for social change: research on the Swedish allocation policy. Lund: Liber.
- Jacobson, B. (1994) Kommunal vuxenutbildning 1965–1984: från ungdomsskolanknuten till vuxenanpassad komvux. Uppsala: Föreningen för undervisningshistoria.
- Johannesson, L. Invandrare i komvux: Nybörjare höstterminen 1986. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:15.
- Jönsson, E. (1980) Försök med muntligt inriktade språkkurser i kommunal vuxenutbildning: delrapport från projektet BISVUX. Mölndal: Göteborgs universitet, Språkpedagogiskt centrum.
- Kommunal utbildning för vuxna: Betänkande av KomVux-utredningen. Stockholm, 1982 (SOU 1982:29)
- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: Deltagarnas erfarenheter som en resurs i vuxenutbildningen. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1980:06.
- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: Lärarskicklighet. Göteborg: Rapporter från Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet, 1981:16.
- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: Särdrag hos vuxna. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1981:17.
- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: Intentioner och restriktioner i undervisningen. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1982:07.

- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: Kunskapsintresse och kunskapssyn i läroämnena. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1982:14.
- Larsson, S. Studier i lärares omvärldsuppfattning: ett försök till integration. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1982:15.
- Larsson, S. (1990) Studier i lärares omvärldsuppfattning: Omtryck av 6 rapporter. Göteborgs universitet, Pedagogiska institutionen. (Detta omtryck innehåller ovanstående sex rapporter.)
- Larsson, S. (1987) Teachers' Conception of Change in Teaching Skill. *Journal of Curriculum Studies*. Vol 19, No 1, pp 35–43.
- Larsson, S. Initial encounters in formal adult education. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1990:4.
- Larsson, S., Fransson, F. & Alexandersson, C. Vuxenpedagogisk vardag. Om undervisning i komvux. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:11.
- Löthman, A. (1990) Perspektiv på matematikundervisningen: En pilotstudie på komvux och grundskolans högstadium angående elevers och lärares uppfattningar av undervisningsprocessen. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 151.
- Löthman, A. (1992) Om matematikundervisning – innehåll, innebörd och tillämpning. En explorativ studie av matematikundervisning inom kommunal vuxenutbildning och på grundskolans högstadium belyst ur elev- och lärarperspektiv. *Uppsala Studies in Education* 40. (diss. 41) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Rubenson, K. Komvux: en analys av målsättning, organisation och undervisningsprocess. Forskningsgruppen för vuxenpedagogik och återkommande utbildning, Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, rapport 1982:7.
- SÖ Läroplan för kommunal vuxenutbildning – Lvux 82. Stockholm: Liber, 1982–1985.
- Söderberg, H. & Söderberg, M. Deltagarmedverkan och andragogiska ideal i komvux: En undersökning av vuxenlärarrollen. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1988:2.
- Wannberg, H.-O. (1982) Unga elever i kommunal vuxenutbildning ht 1980. Stockholm: SÖ.
- Wilhelmsson, E. Det lilla biblioteket: en attitydundersökning om skolbiblioteket på Blåmåla komvux, ur olika aktörers synpunkt. Högskolan i Borås, rapport från bibliotekshögskolan 1995:9.

Studiefinansiering, rekrytering

- Fransson, A. & Lundqvist, O. KOMVUX rekryterar rätt! En jämförelse av rekryteringsmönstret till etapp 1 höstterminerna 1980 och 1987. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:4.
- Fransson, A. med medverkan av S. Larsson m.fl. (1990) Prioriterade grupper i Komvux: anpassning av rekrytering, studievägledning och undervisning till prioriterade grupper: en studie av etapp 1 vid 10 komvuxenheter. (PRIKOM-projektet) Stockholm: SÖ.
- Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning? Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:01.
- Lundqvist, O. Studiestöd för vuxna: Faktiska och upplevda effekter av deltagande i vuxenutbildning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1985:18.
- Lundqvist, Olof F. (1989) Studiestöd för vuxna: Utveckling, utnyttjande, utfall. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 72. (diss.)
- Lundqvist, O. Studiefinansieringens betydelse för nybörjare i komvux höstterminerna 1980 och 1986: En komparativ studie. Delrapport 1. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:4.
- Lundqvist, O. Studiefinansieringens betydelse för nybörjare i komvux höstterminerna 1980 och 1986: En komparativ studie. Delrapport 2. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1991:8.
- Lundquist, O. Studiefinansieringens betydelse för nybörjare i komvux höstterminerna 1980 och 1986. En komparativ studie. Delrapport 3. Göteborgs universitet, Rapporter från institutionen för pedagogik, 1993:08.

Prov i kommunal vuxenutbildning

- von Elek, T. & Lindblad, T. Prov i engelska för komvux: Försök med centrala prov i etapp 3 våren 1986. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1988:2.
- Eneskär, B. (1989) Studier av komvuxelever på etapp 2 1986–1988: Några bakgrundsfaktorer samt deras samband med resultat på

- centrala prov i svenska. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 523.
- Hägerfelth, G. (1991) *Invandrarna, språket och högskolan: Ett bakgrundsmaterial för konstruktion av prov i svenska som andraspråk för etapp 2 inom den kommunala vuxenutbildningen*. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 718.
- Oscarsson, M. *Komvux-proven i engelska vt 1989: Jämförelser mellan komvux och gymnasieskolan i fråga om provresultat och betyg. (Skrifter från avdelningen för språkpedagogik 10.)* Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:6.
- Ramstedt, K. (1992) *Centrala prov i fysik för komvux: några kvalitativa synpunkter på ett kvantitativt utvecklingsprojekt*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska Mätningar.
- Ramstedt, K., Gisselberg, K. & Wedman, I. (1988) *Normerade prov i fysik för komvux: En analys av förutsättningar och ett förslag till genomförande*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 17.
- Ramstedt, K., Gisselberg, K. & Wedman, I. (1989) *Centrala prov i fysik för KOMVUX: Några resultat från 1989 års prov samt vissa idéer till en metodutveckling baserad på item response theory*. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 25.

Yrkesutbildning i kommunal vuxenutbildning

- Bergvall, M. *Vuxenpedagogisk och yrkesinriktad utbildning: Om utbildning för vårdbiträden i Komvux*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1991:13.
- Johansson, B. & Larsson, S. *Yrkesutbildning inom Kom-vux: Kom-vux vårduktbildnings Var, När, Hur*. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1987:11.

Grundvux

- Cato, A. & Gustavsson, P. *Loggboken: Forskning och utvecklingsarbete inom grundvux*. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:15.

- Cato, A. & Gustavsson, P. En effektstudie i grundvux: Forskning och utvecklingsarbete inom grundvux. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:16.
- Franzén, E.C. (1993) 5 år efteråt...: en uppföljning av invandrarelever i grundvux. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen.
- Grundvux: interaktionsstudier på Grundvux i Göteborg. (1984) Avdelningen för svenska som andraspråk och SPRINS-gruppen, Göteborgs universitet. Göteborgs skolförvaltning.
- Johansson, Y.S. Att alfabetisera vuxna: om arbetet i en klass på grundvux. Malmö: Lärarhögskolan, Rapporter om utbildning 1993:2.
- Söderlindh Franzén, E. (1990) Lära för Sverige: En studie av utbildningsproblem och arbetsmarknad för invandrare i grundutbildning för vuxna (grundvux). Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 64)
- Thång, P.-O. Forskning om grundvux. FOG-projektet. Presentation av ett forskningsprojekt. Göteborgs universitet, Publikationer från institutionen för pedagogik, 1985:25.
- Thång, P.-O. (1987) Basic Education For Adults in Sweden. In: World Perspective On Adult Education. Knox, A. (ed.) University of Wisconsin, USA.
- Thång, P.O. Vem går i Grundvux och hur går det? Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1988:4.
- Thång, P.O. Information och uppsökande verksamhet inom Grundvux. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1988:5.
- Thång, P.O. Forskning och utvecklingsarbete inom grundvux: Verksamhetsberättelse för FOG-projektet 1985–1988. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1988:17.
- Thång, P.O. & Stjärnlöf, S. (red.) (1993) En bok om grundvux. Stockholm: SÖ.

Uppdragsutbildning i kommunal vuxenutbildning

- Gestrelus, K. & Nilsson, U. (1988) Utbildningsanordnarna och uppdragsutbildning. Preliminär rapport 1: Situationen i kommunal vuxenutbildning och studieförbund i Malmöhus län. Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 587.

- Holmström, L.-G. & Lundmark, A. (1989) Uppdragsutbildning – en resurs för personalutbildning i företag och förvaltningar: En studie rörande intentioner och verksamhet vid AMU, komvux samt vissa studieförbund. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 86.
- Holmström, L.-G. (1988) Uppdragsutbildning vid komvux: en personalutbildningsresurs. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 140.

Kommunal vuxenutbildning och samordning med gymnasieskolan

- Gustafsson, C. & Löfgren, J. (1983) Samverkan mellan gymnasieskola och kommunal vuxenutbildning: ett försök i Årjängs kommun. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen.
- Jonsson, C. (1987) Gymnasieskola i utveckling: Lärarreaktioner på ett samordningsförsök mellan gymnasieskola och KomVux. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 40.
- Wikström, J. (1987) Utbildningsplanering och resursfördelning på regional och kommunal nivå: Gymnasium och kommunal vuxenutbildning. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 35.

Arbetslösa i kommunal vuxenutbildning

- Andersson, P., Larsson, S., Olsson, L-E., Thång, P-O. & Wass, K. Utbildning av arbetslösa i Komvux. En studie av lokalt beslutsfattande. Göteborgs universitet, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1995:12.
- Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. Varför avstår arbetslösa från studieplats i kommunal vuxenutbildning? Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:01.
- Mäkitalo, Å., Hult, H., Larsson, S., Olsson, L-E., Paldanius, S. & Thång, P.O. Arbetslöshet eller utbildning? Om rekrytering av arbetslösa till komvux. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:02.
- Paldanius, S., Hult, H., Larsson, S., Mäkitalo, Å., Olsson, L.-E. & Thång, P. O. (1997) Olika betydelser av kommunal vuxenutbildning

för arbetslösa. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1997:03.

19 Universitet och högskola

Pedagogisk process och organisation, allmänt

- Abrahamsson, K. (red.) (1985) Högskolans bildningsprogram – finns det? Stockholm: UHÄ.
- Abrahamsson, K. (1980) Arbetslivserfarenhet som resurs i högskoleutbildningen. Försök till utgångspunkter. Stockholm: FoU-byrån, UHÄ.
- Abrahamsson, K., Kim, L. & Rubenson, K. The value of work experience in higher education: a study of work experience as a substitute for formal academic entrance requirements. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Reports on education and psychology, 1980:2.
- Alexandersson, C. Pedagogiska problem och pedagogisk utveckling vid Göteborgs universitet: En lägesbeskrivning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1991:2.
- Andersson, C. (1995) Läras för skolan eller skolas att lära: Tankemodeller i lärarutbildning. (Uppsala Studies in Education 63.) Avhandling (55). Pedagogiska institutionen Uppsala universitet.
- Arfwedson, G. Det är inte lärarutbildarnas fel. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1984:7.
- Askling, B. (1983) Utbildningsplanering i en lärarutbildning: en studie av läroplansarbete i den decentraliserade högskolan. Stockholms universitet, Studies in education and psychology 12. Lund: Liber Förlag/Gleerup.
- Askling, B. Vårdutbildningar i förändring: Slutrapport från UHÄs uppföljning av Vård 77-reformen. Stockholm, UHÄ-rapport 1987:8.
- Askling, B. (1990) Att utforska högskolans utbildningar: Installationsföreläsning i pedagogik den 3 april 1990. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 151.
- Askling, B., Ahlstrand, E. & Colnerud, G. (1991) En likvärdig lärarutbildning? Stockholm: UHÄ.
- Askling, B. & Jedeskog, G. (1994) Some notes on teacher education programme in Sweden. A background report to OECD/CERI teacher education quality study: The teacher education review. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 178.

- Battail, J.-F. (1990) Svensk språkutbildning inför 1990-talet: Ett försök till utvärdering av projektet "Förnyelse av högskolans utbildning i moderna språk". Stockholm: UHÄ.
- Bauer, M. (1989) Hur går det med utvärderingen av universitet och högskolor? – Lägesrapport från fyra länder. Stockholm: UHÄ.
- Bauer, M. (1987) Utvärdering av universitet och högskolor: Exempel från fyra länder. Stockholm: UHÄ.
- Beach, D. (1995) Making sense of the problems of change: An ethnographic study of a teacher education reform. Göteborg Studies in Educational Sciences 100). (diss.)
- Berglund, B. Pedagogiska dagböcker i lärarutbildningen. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1988. Lärarhögskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Studia Psychologica et Paedagogica 87. (diss.)
- Bergström, S. & Stockfelt, T. (1987) En ambitiös institution: Erfarenheter och slutsatser från ett pedagogiskt utvecklingsprojekt vid företagsekonomiska institutionen, Stockholms universitet 1985–86. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 83.
- Bessman, M., Mårtensson, D. & Eklundh, M. (1985) Examination för kvalitet: exempel från högskolan. Stockholm: UHÄ.
- Bjerstedt, Å. (1985) Upplevelsesondering som hjälpmedel i utvärdering och utveckling av lärarutbildning. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 512.
- Björklund, E. (1986) Studies of higher education and research. Stockholm: UHÄ.
- Bobrink, E. (1996) Peer student group interaction within the process-product paradigm. Akademiska avhandlingar vid Pedagogiska institutionen, Umeå universitet (40).
- Boréus, K. (1994) Rollspel i undervisningen: Erfarenheter från försök med rollspel i undervisningen i politisk teori, grundkurs i statsvetenskap. Stockholms universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Bäckström, A. (1992) Examination som undervisning: En undersökning av examinationsformer vid religionsvetenskaplig utbildning i Uppsala. Uppsala universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Bäckström, A. (1987) Präst år 2000: En studie av svensk prästutbildning inför 1990-talet. Uppsala universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Carlgren, I. (1990) Lärarutbildningen och grundskolans läroplan. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 149.

- Carlsson, B. & Lindberg-Sand, Å. (red.) (1994) Det sitter i väggarna: kulturella föreställningar i vård och vårdutbildning. Kalmar läns vårdhögskola.
- Castro Hidalgo, A. (1992) Det traditionella och det "andra" universitetet: En början till samspel? Uppsala Studies in Education 44. (diss. 39) Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Cedermark Hedberg, G. (1985) Kvinnor och män i polisutbildning: Polissystemets reaktioner på en öka andel kvinnor i polisyrket. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 45)
- Chrystal, J.-A. & Ekvall, U. (1995) Kognitivt lärlingsskap i högskoleundervisning: del 2. Ett försök att omsätta två modeller i undervisning vid Institutionen för nordiska språk. Stockholms universitet, Pedagogiskt utvecklings arbete.
- Dahlberg, K. (1992) Helhetsyn i vården: En uppgift för sjuksköterskeutbildningen. Göteborg Studies in Educational Sciences 91. (diss.)
- Dahlgren, L.O. & Pramling, I. Högskolestudier och omvärldsuppfattning. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen, 1981:1.
- Dahlgren, L.O. & Säljö, R. (red.) Didaktik i högskolan: Exempel från biologi, historia och omvårdnad. Stockholm: UHÅ, FoU Skriftserie 1985:5.
- Dahllöf, U. (1990) Högre utbildning i komparativt regionalt perspektiv. Fyra uppsatser. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 95.
- Derbring, L. & Stölten, C. (1992) Sjuksköterskeutbildningens forskningsanknytning – vision och verklighet. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. Lärarhögskolan i Malmö, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Studia Psychologica et Paedagogica 100. (diss.)
- Edqvist, T. (1986) Två rapporter om speciallärarutbildning. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 28.
- Edqvist, T. (1990) Två rapporter om speciallärarutbildning: Specialläraren under utbildning och i arbete. Speciallärarutbildning igår, idag och imorgon. Inför en ny speciallärarutbildning. Några reflexioner kring det som varit och tankar om framtiden. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Licentiatavhandling 5.
- Ekstrand, L.H. (1989) Internationalisering i lärarutbildningen. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik) Särtryck och småtryck 673.
- Ekvall, U. & Chrystal, J.-A. (1995) Kognitivt lärlingsskap i högskoleundervisning: Del 1. Teoretisk bakgrund och undervisningsmodeller. Pedagogiskt utvecklingsarbete. Stockholms universitet.

- Eriksson, K. & Holmer, J. (1985) Universitetsutbildning för arbetare och tjänstemän i bilindustrin. Göteborgs universitet, Centrum för tvärvetenskap, Rapport nr 3.
- Eriksson, R. (1993) Teaching language learning: In-service training for communicative teaching and self-directed learning in English as a foreign language. Göteborg Studies in Educational Sciences 92 (diss.)
- Erlöv, I. & Petersson, K. (1991) Från kall till personlighet? Sjuksköterskans utbildning och arbete under ett sekel. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Franke-Wikberg, S. (1989) Att bedöma undervisningskvalitet på institutionsnivå. Stockholm: UHÄ.
- Frihet, ansvar, kompetens: grundutbildningens villkor i högskolan: betänkande / av Högskoleutredningen. Stockholm, 1992. (SOU 1992:1).
- Gustafsson, C. & Löfgren, J. (1991) Behov av YTH-utbildning inom kontorsområdet: En undersökning med utgångspunkt i Kontorslinjen. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 164.
- Gustafsson, C. & Löfgren, J. (1991) Vidareutbildning av yrkesverksamma kvinnor: En uppföljning av f.d. studerande på YTH Kontorslinjen i Gävle/Sandviken. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 162.
- Hammarlund-Udenaes, M., Mårtensson, D. & Höglund, M. (1990) Ny kurs i farmakoterapi: Försök med problembaserad inläring på apotekarlinjen. Uppsala universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Holmberg, L.M. Högskoleutbildning i Människa – Datorinteraktion: En jämförelse mellan olika längre svenska datautbildningar med avseende på MDI-inriktade kursers syfte, innehåll och omfattning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1992:6.
- Holmer, J. Högre utbildning för lågutbildade i industrin. Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1984:5.
- Holmer, J. (1987) Högre utbildning för lågutbildade i industrin. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 60.
- Jivén, L.M. (1990) Datorstöd i lärarutbildning: Arbete med ett avsnitt i utbildningens historia. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 544.
- Johansson, J.-E. (1985) Gemensam utbildning av fritidspedagoger, förskollärare och lågstadielärare i Härnösand 1978–1980. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 96.

- Johansson, K.-Å. (1988) Datorer i högskoleundervisning. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 100.
- Jonsson, M. (1984) Socialisation i ämneslärarutbildningen. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 83.
- Kjellgren, K., Ahlner, J., Dahlgren, L.O. & Haglund, L. (1993) Problembaserad inläring. Erfarenheter från Hälsouniversitetet. Lund: Studentlitteratur.
- Klasson, M. (1984) Högskolebibliotek i förändring: Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar med särskild hänsyn till bibliotek som betjänar förskollärarytbildningar. Malmö: Liber. Lärarhögskolan i Malmö, avhandling nr. 25. (diss.)
- Lindberg-Sand, Å. (1996) Spindeln i klistret. Den kliniska praktikens betydelse för utveckling av yrkeskompetens som sjuksköterska. En etnografisk-fenomenografisk studie. Pedagogiska institutionen, Lunds universitet. (diss.)
- Lindberg-Sand, Å. & Askling, B. Examination som kvalitetskontroll i högskolan. SOU 1991:44. Göteborg: Allmänna Förlaget.
- Lundmark, A. (1991) Högskoleutbildning för personalarbete: Bakgrunden till och utvecklingen av linjen för personal- och arbetslivsfrågor i ett läroplansteoretiskt perspektiv. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 99.
- Lybeck, L. Research into science and mathematics education at Göteborg. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1985:3.
- Marton, F., Hounsell, D. & Entwistle, N. (ed.) (1986) Hur vi lär. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Mogensen, E. Lära i praktiken: En studie av sjuksköterskeutbildningens kliniska avsnitt. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, 1994: 74. (diss.)
- Morberg, Å. (1991) Metodikämnet i grundskollärarytbildningen. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik.
- Mägi, A. (1983) Examination i högskolan. En undersökning inom AES-sektorn vid Universitetet i Umeå. Stockholm: UHÄ.
- Petersson, O. (1992) Kunskap om kunskap: Forskning och utveckling för universitet och högskolor. (Ds 1992:98) Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Premfors, R. (1985) Evaluating basic units in higher education. Stockholm: Group for the Study of Higher Education and Research Policy.
- Sandin, I. (1988) Att forskningsanknyta vårdproblem: Om mötet mellan kunskapstraditioner. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 55)

- Sandin, I. (1985) Att lära ett yrke. Projektet Forskningsanknytning av sjuksköterskeutbildning. 2. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Utvecklingspsykologiska seminariet.
- Silén, C. (1996) Ledsagande lärande: Om handledarfunktionen i PBI. Rapport/Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi: 195.
- Skog-Östlin, K. (1984) Pedagogisk kontroll och auktoritet: En studie av den statliga lärarutbildningens uppgifter. Malmö: Liber. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Studies in Education and Psychology 14. (diss.)
- Svenning, C. (1984) Datorn som pedagog: Om datorstöd i undervisningen vid Lunds universitet. Lunds universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Törnqvist, I. (1996) Oscar Olsson, folkbildaren. I synnerhet hans tankar om universitetens roll i folkbildningsarbetet. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 4. Stockholm/Borgholm: Sober förlag & Bildningsförlaget. (diss.)
- Walldal, E. (1991) Problembaserad inläring: Utvärdering av påbyggnadslinjen Utbildning i öppen hälso- och sjukvård. Göteborg Studies in Educational Sciences.
- Åström, E. Högskolan som fortbildare – tre fallstudier. Arbetsrapport (109. 1995). Umeå universitet, Pedagogiska institutionen.

Antagning, urval

- Askling, B., Ottosson, J.E. & Ulfberg, S. (1991) Utvärdering av särskilda urvalsinstrument: Några erfarenheter från försöket med lokal antagning till läkarlinjen och sjukgymnastutbildningen vid Hälsouniversitetet i Linköping höstterminen 1991. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 155.
- Gustafsson, C. (1989) Antagning till högskolan med hjälp av intervjuer. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 91.
- Henrysson, S. (1984) Prognos av framgång i högre studier, metoder och problem. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 12.

- Henrysson, S. (1984) Studenterna och antagningen till högskolan: Intervjuer med lärare inom grundutbildningen. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 13.
- Henrysson, S., Kriström, M. & Lexelius, A. (1984) Meritvärdering och studieprognos: Några undersökningar av antagningssystemets effekter. Stockholm: UHÄ.
- Henrysson, S., Kriström, M. & Lexelius, A. (1985) Meritvärdering och studieprognos: Några undersökningar av antagningssystemets effekter. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 21.
- Henrysson, Sara & Henrysson, Sten (1984) Poängsättning av relevant arbetslivserfarenhet. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 18.
- Holmberg, C. (1992) Antagning till läkar- och sjukgymnastlinjerna vid Hälsouniversitetet i Linköping. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 157.
- Holmberg, C. (1992) Antagning till läkar- och sjukgymnastlinjerna vid Hälsouniversitetet i Linköping. Synpunkter på flerstegsurvalet i juni 1992. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 160.
- Wedman, I. m.fl. (1990) Urval till högre musikutbildning: En studie av antagningen till musikhögskolan i Piteå. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 30.

Rekrytering, karriär, livsbana

- Andersson, Y. & Elgqvist-Saltzman, I. (1984) Högskoleutbildning, yrkeskarriär och familjemönster: Kvinnor från tjänstemannamiljö berättar. Umeå universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 20.
- Backa-Sigrell, K. (1990) An eleven year follow-up of a university training program in group psychotherapy. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Övriga rapporter 113, licentiatavhandling.
- Bouvin, H. (1985) Hur handskas personer, som genomgått lärarutbildning, med sina yrkeskarriärer? Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 95.
- Broady, D. & Palme, M. (1992) Högskolan som fält och studenternas livsbana. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 1.

- Bron-Wojciechowska, A. (1989) Workers and post-secondary education: A cross-polity perspective. Uppsala Studies in Education 31. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.
- Ekehammar, B. (1981) Kvinnor och män i högre utbildning: en faktasammanställning. Arbetsrapport från projektet rekrytering till forskarutbildning och forskarkarriär: 2. Stockholm.
- Ekehammar, B. (1981) Högre utbildning och forskning: några internationella jämförelser. Arbetsrapport från projektet rekrytering till forskarutbildning och forskarkarriär: 6. Stockholm.
- Elgqvist-Saltzman, I. (1987) Fler kvinnor i högskolan – problem eller tillgång? Reflexioner kring teori och metod i uppföljningsstudier. Stockholm: UHÄ.
- Eriksson, R. & Jonsson, J. O. (1993) Ursprung och utbildning: social snedrekrytering till högre studier. Stockholm (SOU 1993:85).
- Hammarström, M. (1996) Varför inte högskola?: En longitudinell studie av olika faktors betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär. Göteborgs universitet. Göteborg studies in educational sciences: 107. (diss.).
- Höghi, R. & Rubenson, K. (eds.) Adult education for social change: Research on Swedish allocation policy. Studies in education and Psychology, (8, 1980) Stockholm, Institutionen för Pedagogik. Stockholm, Högskolan för Lärarutbildning.
- Jönsson, I. & Arnman, G. (1989) Högskolestudier – det är frågan. Stockholm: UHÄ.
- Mählck, L. (1980) Choice of post-secondary studies in a stratified system of education. A Swedish followup study. (IEA Monograph 12. Stockholm: A&A) Institutionen för internationell pedagogik, Stockholms universitet. (diss.)
- Nilsson, A. (1984) Studiefinansiering och social rekrytering till högre studier 1920–1976. (diss.) Lunds universitet, Ekonomisk–historiska institutionen.
- Ohlsson, R. (1986) Högre utbildning och demografisk förändring. (Avhandling.): Lunds universitet, Ekonomisk–historiska institutionen.
- Palme, M. (1989) Högskolefältet i Sverige: En empirisk lägesrapport. Stockholm: UHÄ.
- Reuterberg, S.-E. (1984) Studiemedel och rekrytering till högskolan. Göteborg Studies in Educational Sciences. (diss.)
- Reuterberg, S.-E. (1992) Social bakgrund: Studiestöd och övergång till högre studier: delbetänkande/av utvärdering om den sociala snedrekryteringen till högre studier. Stockholm. (SOU 1992: 122).

- Reuterberg, S.-E. & Svensson, A. Student financial aid and participation in higher education: Changes between 1965 and 1985 in Sweden. Göteborgs universitet, Publikationer från Institutionen för pedagogik, 1986:16.
- Reuterberg, S.-E. & Svensson, A. (1987) Studiemedel – medel för jämlikhet. En granskning av studiemedelssystemet. Stockholm: UHÄ.
- Svensson, A. (1985) Högskolestudier – attraktivare för kvinnor? Stockholm: UHÄ.
- Svensson, A. (1984) Vad ska vi göra åt studiemedlen? Några reflektioner utifrån högskolestuderandes bedömningar. Stockholm: UHÄ.

Lärare i högskolan

- Carlgren, I. (1990) Lärarutbildare om lärararbete och lärarkunskap. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 159.
- Carlgren, I. (1992) På väg mot en enhetlig lärarutbildning? En studie av lärarutbildares föreställningar i ett reformskede. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 104.
- Fensham, P. & Marton, F. High-school teachers' and university chemists' differing conceptualisations of the personal activity in constituting knowledge in chemistry. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, reports 1991:01.
- Franke, A. (1990)Handledning i praktiken: En studie av handledares och lärarkandidaters uppfattningar av handledningen i lärarutbildningens praktikdel. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 30. (diss.)
- Gran, B. (1990)Handledares syn på sina egna uppgifter och deras förväntningar på de studerande under praktiken: En undersökning på grundskollärarutbildningen i Malmö/Lund. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 697.
- Kallós, D., Linné, A., Ljung, B. & Lyxell, T. (1991) Lärarutbildare om grundskollärarutbildningen. (GRUV 6, HLS och Umeå universitet.) Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Övriga rapporter 7.
- Lärare för högskola i utveckling: Betänkande av Högskoleutredningen. Stockholm, 1996 (SOU 1996:166)

Studering i högskolan

- Abrandt, M. (1997) Learning Physiotherapy: The impact of formal education and professional experience. Linköping University, Department of Education and Psychology, Linköping Studies in Education and Psychology 50.
- Allergren, P. Testprestation vid början, mitten och slutet av högskoleutbildning; en tvärsnittsstudie med studerande vid två utbildningslinjer. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, 1995:9 (Lic avhandling)
- Bendz, M. Kunskap i praktik: Hur sjuksköterskestuderande uppfattar kliniska vårdssituationer och sitt eget handlande i dem samt hur deras uppfattningar förändras under och efter utbildningen. Lunds universitet, pedagogiska institutionen, 1995: 32. (diss.)
- Berge, B.-M. (1992) Gå i lära till lärare: En grupp kvinnors och en grupp mäns inskolning i slöjdläraryrket. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 33)
- Booth, S. (1992) Learning to program: A phenomenographic perspective. Göteborgs universitet, Göteborg Studies in Educational Sciences 89. (diss.)
- Broady, D. m.fl. (1987) Varför Eva men inte Nils-Erik? Perspektiv på studerande i högskolan. Stockholm: UHÄ.
- Bäckström, A. (1991) Att förändras av utbildning? Om stabilitet och utveckling vid religionsvetenskaplig linje. Uppsala universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Bäckström, A. (1993) Att förändras av utbildning. Om stabilitet och utveckling vid religionsvetenskaplig linje. Acta Universitatis Upsaliensis, Psychologia et Sociologia Religionum 8. (diss.)
- Carradin, I. & Löfgren, A. (1986) Tid, studier och tidsstudier: Om mål och hinder i mötet mellan studerande och universitet. Stockholm: UHÄ.
- Dahlgren, L.O. & Franke-Wikberg, S. The social structure of society through the eyes of university students. University of Göteborg, Reports from the Department of Education, 1980:2.
- Dahlgren, L.O. (1982) Higher Education: impact on students. University of Göteborg, Reports from the Department of Education.
- Danielsson, E. (1992) Omvårdnad och dess psykosociala inslag: Sjuksköterskestuderandes uppfattningar av centrala termer och reaktioner inför en omvårdnadssituation. Göteborg Studies in Educational Sciences. (diss.)

- Eklundh, P. (1988) Studerande – Utbildning – Studieresultat: Ett försök att jämföra och förklara förändringar i produktivitet inom en högskoleutbildning. Exemplet ekonomlinjen. Stockholm: UHÄ.
- Ekvall, U. & Chrystal, J.-A. (1995) Leder högskolestudier till kritiska och kunniga studenter? Stockholms universitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete.
- Engqvist, I. (1992) Conceptions of learning and study goals: First-semester students of Spanish at a Swedish university. Stockholm: Council for Studies of Higher Education.
- Franke, A. (1990) Handledning i praktiken: En studie av handledares och lärarkandidaters uppfattningar av handledningen i lärarutbildningens praktikdel. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 30. (diss.)
- Gerrevall, P. (1991) Den tvååriga ingenjörsutbildningen i Växjö – Erfarenheter från de två första studiekullarna. Lunds universitet, Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen 56.
- Gerrevall, P. (1992) Högskolestuderandes erfarenheter av självständigt arbete. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Gran, B. (1995) Problembaserad inläring (PBI) inom grundskolläraryt- bildningen: Uppfattningar hos lärarstuderande om kunskapens villkor och karaktär samt om utbildningens utformning. Malmö: Lärarhögskolan, Pedagogisk-psykologiska problem 602.
- Gran, B. (1997) Problembaserad inläring inom grundskolläraryt- bildningen: lärarstuderandes uppfattningar om och värderingar av PBI-illustrationers utformning. Malmö: Lärarhögskolan, Pedagogisk- psykologiska problem 634.
- Hasselgren, B. (1981) Ways of apprehending children at play. A study of pre-school student teachers' development. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 38. (diss.)
- Hult, A. (1990) Yrket som föreställning: En analys av föreställning ar hos studerande inom fyra högskoleutbildningar. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 28)
- Kallós, D., Linné, A., Ljung, B. & Lyxell, T. (1991) Studerande på grundskollärarytlinjen: Förändringar i studerandegruppens samman- sättning. (GRUV 5, HLS och Umeå universitet.) Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Övriga rapporter 6.
- Ljung, B. (1991) Hur började det? Studerande om utbildningen under grundskollärarytlinjens första år. (GRUV, HLS och Umeå universitet.) Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedago- gik, Övriga rapporter 9.

- Ljung, B.-O. Klasslärarkandidaters räkneförmåga. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från för pedagogik, 1987:1.
- Lyxell, T. m.fl. (1991) Hur blev det? De studerande sammanfattar fem terminers studier på grundskollärlinjen. (GRUV 4, HLS och Umeå universitet.) Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Övriga rapporter 13.
- Nystrand, T. (1986) Några aspekter på lärarkandidaters värdesystem. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 463.
- Olofsson, A. Högskolebildningens fem ansikten; Studerandes föreställningar om kunskapspotentialer i teknik, medicin, ekonomi och psykologi- En kvalitativ utvärderingsstudie. Pedagogiska institutionen, Umeå universitet, 1993: 35 (Avhandling)
- Pilhammar Andersson, E. (1991) Det är vi som är dom: Sjuksköterskestuderandes föreställningar och perspektiv under utbildningstiden. Göteborg Studies in Educational Sciences. (diss.)
- Rahimi, A. (1995) Problem-Based and Conventional Medical Education from a Student Perspective. A qualitative analysis comparing students' experience of medical education, approach to learning and reading comprehension. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 45. (diss.)
- Rannström, A. (1995) Lärarstuderandes föreställningar om sin kommande yrkeskunskap. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 182. (licentiatarbete)
- Sutter, B. (red.) (1989) Betingelser för studerandestrategier: Informationslinjen, läkarlinjen, psykologlinjen. Stockholm: UHÄ.
- Sutter, B. (1990) Studerandestrategier i högskolan – Läkar- och psykologutbildningen. Stockholm: UHÄ.
- Trowald, N. & Dahlgren, L.O. (1993) Studenters syn på kunskapsmätning: en enkätstudie med särskild hänsyn till de graderade betygen inverkan på inläring och studier. Uppsala: Sveriges Lantbruksuniversitet, Pedagogiskt utvecklingsarbete 15.
- Wernersson, I. Förväntningar på utbildning och yrke bland studerande på grundskollärarutbildningen under dess första termin. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:5.
- Zetterström, B.-O. (1988) Samhället som föreställning: Om studerandes ideologiska formning i fyra högskoleutbildningar. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 23)

20 Utbildning vid AMU-center

- von Elek, T. Invandrades språkutveckling under Sfi-kurser: Rapport från ett kartläggningsprojekt inom AMU. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 1986:13.
- Ellström, P.-E. (1984) Rationality, Anarchy, and the Planning of Change in Educational Organizations. Linköping Studies in Education. Diss. No. 22. Department of Education, University of Linköping.
- Ellström, P.-E. (1984) Beyond Organization Development (OD): Some Outlines of a Participative Self-Regenerative Strategy of Change. Department of Education, University of Linköping.
- Ellström, P.E. (1985) Att utvärdera utveckling. I Redeborn, B. & Söderquist, H.-O. (red.) AMU i utveckling. En sammanfattning av 6 års OU-arbete med sikte på framtiden. Stockholm: SÖ, byrå V3.
- Ellström, P.-E. (1986) The School in Perspective of Organization Theory: Some Implications for Planned Educational Change. I Wallin, E., Söderström, M. & Berg, G. (eds.) Educational Research and Organization Theory II. Nine papers presented at an international symposium on the relationship between educational research and organization theory in 1983. Uppsala Reports on Education 23. Department of Education, University of Uppsala.
- Ellström, P.-E. (1987) Organisation och styrning av ett system för återkommande utbildning. I Rubenson, K. (red.) Återkommande utbildning – idé och strategi i förändring. Institutionen för pedagogik och psykologi, Universitetet i Linköping.
- Ellström, P.-E. (1988) Modulindelade läroplaner, studiemotivation och kursavbrott. En utvärdering av modulindelade läroplaner inom AMU. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 122.
- Ellström, P.-E. (1992) Understanding Educational Organizations: An Institutional Perspective. The Portuguese Journal of Education 5, 3, 9–22.
- Ellström, P.-E. & Davidson, B. (1990) Determinants of Participant Motivation in Adult Vocational Education: A Test of a Conceptual Model. Linköping. Department of Education and Psychology, University of Linköping.

- Ellström, P.-E., Davidson, B. & Rönnqvist, D. (1990) Mellan arbetsliv och utbildning. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi .
- Ellström, P.-E. & Winter, H. A. (1980) Succesiv antagning och lärares val av undervisningsformer inom AMU. SINAMU- projektet 2. Universitetet i Linköping, Rapporter från pedagogiska institutionen 58.
- Ellström, P.-E., Davidson, B. & Rönnqvist, D. (1990) Kontext, kultur och verksamhet: En analys av AMU:s pedagogiska miljö. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 26.
- Ellström, P.-E., Davidson, B. & Rönnqvist, D. (1990) Kontext, kultur och verksamhet: En analys av AMU:s organisation och pedagogiska miljö. Linköping: Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 152.
- Holmberg, C. (1984) Beslut – åtgärd – konsekvenser: Uppföljning av ett beslut om ändrad arbetsordning för lärare inom arbetsmarknadutbildningen. Linköping: Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 89.
- Holmström, L.-G. & Lundmark, A. (1989) Uppdragsutbildning – en resurs för personalutbildning i företag och förvaltningar: En studie rörande intentioner och verksamhet vid AMU, komvux samt vissa studieförbund. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 86.
- Hult, H. (1987) Vuxenutbildning och studieförväntan: En undersökning utförd vid komvux, AMU och folkhögskola. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 113.
- Nilsson, L. & Sörensson, K., Studie Av undervisningsförhållanden inom AMU:s verkstadsmekaniska grundkurs samt principiella synpunkter kring en möjlig förändring av undervisningen inom arbetsmarknadsutbildningen. Göteborgs universitet, Rapporter från pedagogiska institutionen 1980:05.
- Thång, P-O. Undervisning inom den förberedande teoretiska utbildningen i AMU. Hur behandlas deltagar erfarenheter? EUA-rapport nr 1. Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen 1982:03.
- Thång, P-O. Undervisning inom den förberedande teoretiska undervisningen i AMU. Samhällsorientering. EUA-rapport nr 2. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1982:04.
- Thång, P.-O. Undervisningen inom den förberedande teoretiska utbildningen i AMU: pedagogiska samtal med elva lärare i svenska.

- Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1982:10.
- Thång, P-O. Undervisning inom den förberedande teoretiska undervisningen i AMU. Pedagogiska samtal med tretton lärare i engelska. EUA-rapport nr 5. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1982:13.
- Thång, P.O. (1984) Vuxenlärares förhållningssätt till deltagareerfarenheter: En studie inom AMU. Acta Universitatis Gothoburgensis, Göteborg Studies in Educational Sciences 47. (diss.)
- Thång, P-O. (1987) Labor Market Training in Sweden. In: Knox, A. (ed) World Perspective On Adult Education. University of Wisconsin, USA.

21 Vuxenpedagogik i arbetslivet

Det finns många alternativa sätt att sortera denna litteratur. Vi har valt följande sorteringsmodell: Först förtecknas arbeten relaterade till förutsättningar och hinder för arbete och liknande. Rubriken *Arbete, yrkesroll etc.* innehåller studier kring själva arbetet. *Lärande, utbildning etc.* innehåller studier som berör lärande och utveckling hos individen. *Organisation* tar upp studier om arbetslivets organisation. *Förändringsarbete* tar upp förändringar i arbetslivet. Här finns givetvis överlappningar, speciellt mellan *Lärande* och *Förändringsarbete*. Sorteringen är då gjord så att det som tar upp lärande och utbildning etc. finns under denna rubrik, även om det också handlar om förändringsarbete. För att få grepp om den pedagogiska arbetslivsforskningen behöver man gå igenom hela denna avdelning, men sorteringen är en hjälp att hitta fram först och främst det som kan ha relation till den "pedagogiska processen".

Arbete – förutsättningar och hinder

- Bergqvist, E. S. Om vikten av arbete och mening med livet: Yrkesinriktad rehabilitering av synskadade. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Licentiatavhandling (10, 1995).
- Boukas, A. Arbete efter utbildning? Var god dröj... Stockholm: Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1989:3.
- Rosenqvist, J. (1992) Det finns inga undantag! Om utvecklingsstördas ställning i arbetslivet. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 761.
- Rosenqvist, J. (1986) Psychisch geschädigte Personen und ihre Arbeitsmöglichkeiten in der DDR, in der Bundesrepublik und in Schweden. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Didakometrie und Soziometrie 29.

Arbete, yrkesroll etc. – om vuxna i arbetslivet

- Ahlstrand, E. (1995) Lärares samarbete – en verksamhet på två arenor. Studier av fyra arbetslag på grundskolans högstadium. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 43. (diss.)
- Anell, B. (1996) Nya yrkesroller i lärande organisationer: från differentiering till integrering. Solna: Arbetslivsinstitutet, L-programmet.
- Berg, G. (1990) Skolledning och professionellt skolledarskap: Perspektiv på skolledares uppgifter och funktioner. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 92.
- Blomsterberg, M. (1996) Garanterade karriärer? Om social styrning och sysselsättningspolitik för ungdomar. Göteborgs universitet, Sociologiska institutionen. (diss.)
- Carle, K. (1984) Rektorsrollen – förväntningar och verklighet. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter 61.
- Colnerud, G. (1995) Etik och praktik i läraryrket. En empirisk studie av lärares yrkesetiska konflikter i grundskolan. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 44. (diss.)
- Dahlberg, G. & Åsén, G. Föreståndarna och förskolans ledning: En studie av föreståndares arbete och arbetssituation. Stockholm: Höghögskolan för lärarutbildning i Stockholm, Rapporter från Institutionen för pedagogik, 1987:7.
- Erlöv, I. & Petersson, K. (1991) Från kall till personlighet? Sjuksköterskans utbildning och arbete under ett sekel. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Löfgren, H., Hersvall, M. & Jönsson, A. (1989) Skolledarnas arbetsmiljö: En studie av rektorer och studierektorer i Malmö. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 512.
- Wirén, E. (1994) Professional profiles – Analysis of three traditional female professions. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 174.
- Åberg, R., Mårtensson, K. & Jivén, L.M. (1991) The glazier: A craftsman's occupational role. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 730.

Lärande, utbildning, kvalifikation, kompetens – om vuxnas lärande i arbetslivet

- Alexandersson, C. & Thång, P.O. "Förändras människan av utbildning?" En grupp verkstadsarbeters uppfattning av effekter av utbildning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1987:6.
- Alexandersson, C. & Larsson, S. Arbetets betydelse och utbildningens funktion. En empirisk studie av mejeriarbetares syn på sin livssituation. Göteborgs universitet, Rapporter från Pedagogiska institutionen 1982:11.
- Alexandersson, C &, Thång, P-O. Förändras människan av utbildning? Verkstadsarbeters uppfattning av effekter av utbildning. Göteborgs universitet, Rapporter från institutionen för pedagogik 1987:06 .
- Andersson, U. & Zackari, G. (1980) Om lärarfortbildning i Sverige: Historia och nuläge. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från pedagogiska institutionen 19.
- Assarsson, L. & Norling, C. (1995) Hur formas egentligen personalutbildning? En studie i lokalt beslutsfattande. Linköpings universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik 185.
- Bauer Alfredsson, B. (1991) Förändringsarbete i äldreården: Utvärdering av personalutbildning inom institutionsbunden och alternativ äldreården. Lund: Studentlitteratur. Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Berg, G. (1987) Utbildning, organisationer och arbetsliv. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 134.
- Bonnevier, H. (1985) Utvärdering: Ett försök till en översikt om modeller och analyser. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 10.
- Bonnevier, H.R. (1986) Utvärdering i praktiken: Utvärdering av utbildningsverksamhet som stöds av Arbetarskyddsfonden. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 17.
- Broady, D. (1983) Samband mellan arbetsliv och utbildning. Stockholm: Högskolan för lärarutbildning. Särtryck ur: Kan utbildning förändra arbetslivet? (s 113–177).
- Bron-Wojciechowska, A. (1989) Workers and post-secondary education: A cross-polity perspective. Uppsala Studies in Education 31. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen.
- Byström, J. E. (1980) Åter ut i arbetslivet – en uppföljningsstudie av tidigare deltagare vid kommunal vuxenutbildning i en kommun.

- Uppsala universitet, Arbetsrapporter från pedagogiska institutionen 23.
- Bäcklund, A.-K. & Kjellberg, Y. (1989) Befattningsförändringar, kompetenskrav och utbildningsförslag – En förändringskatalog. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogiska hjälpmedel 41.
- Bäcklund, A.-K. & Kjellberg, Y. (1989) Åtgärder för utbildning och utveckling av arbetare – komplement till rapporten: Arbetsuppgifter, kompetenskrav, utvecklingsmöjligheter – En rapport om förändring i arbete, organisation och personalutveckling för arbetare i sju företag. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogiska hjälpmedel 42.
- Bäcklund, A.-K. (1985) Arbetsmarknadens förändring och kunskapskraven: En tvärvetenskaplig studie över Landskrona. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 449.
- Bäcklund, A.-K. (1986) Competence for a working life in upheaval: Developmental changes that will radically change the working life. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Educational and Psychological Interactions 84.
- Bäcklund, A.-K. (1985) Kompetens för ett arbetsliv i förändring – Utvecklingstendenser som kan revolutionera arbetslivet. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 450.
- Bäcklund, A.-K. (1989) Work, life and competence – New demands on competence as a result of structural transitions in working life and everyday life. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 651.
- Bäcklund, A.-K., Gestrelus, K., Kjellberg, Y. & Sederblad, P. (1987) Kompetenskravens förändring och behovet av personalutveckling: En preliminär rapport om kompetenskrav, organisation och utvecklingsbehov för arbetare i fyra företag. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 486.
- Dahlgren, E., Lindberg, L. & Wikström, J. (1990) 4445 svar på frågor om utbildning: Studier av utbildnings- och utvecklingsbehov på arbetsplatser i Västerbotten. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 29.
- Ed, M. (1985) 6 veckor med 24 personalchefer: En utvärdering av utbildning för personalchefer inom statsförvaltningen. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 110.

- Ed, M., Forsberg, B., Hede, G. & Söderström, M. (1984) Arbetsledare idag och imorgon: En studie av utbildningsbehov inför arbetsledarutbildning vid Sveriges Lantbruksuniversitet. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 54.
- Edström, R. (1989) Trygghetsrådets datakurs 1983–1988: Några tjänstemäns uppfattning om innehåll och utformning av en datakurs. Uppsala: Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 145.
- Edström, R. (1992) Utbildning ger jobb eller... ? Resultatutfall vid varierande utbildningsinsatser i samband med arbetslöshet. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 174.
- Ellström, P.-E. (1987) Verksamhetsutveckling genom personalutbildning – några synpunkter på planering, genomförande och effekter. I Utveckling genom fortbildning. En antologi om verksamhets- och personalutveckling inom barnomsorgen. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Ellström, P.-E. (1989) Kan och bör utbildning planeras rationellt? Eller: Vilken rationalitet är den mest rationella? I Erasmie, T. (red.) Tolv uppsatser i pedagogik och psykologi tillägnade Professor Ingvar Werdelin. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Ellström, P.-E. (1992) Kompetens, utbildning och lärande. Problem, begrepp och teoretiska perspektiv. Stockholm: Publica.
- Ellström, P.-E. (1992) Lärande och arbetsorganisation. I Marking, C. (red.) Kompetens i arbete. En antologi. Stockholm: Publica.
- Ellström, P.-E. (1993) Information Technology and Qualification Requirements. I Social Change and Adult Education Research. Adult Education Research in Nordic Countries 1991/92. Copenhagen.
- Ellström, P.-E. (1996) Arbete och lärande: förutsättningar och hinder för lärande i dagligt arbete. Solna: Arbetslivsinstitutet, L-programmet.
- Ellström, P.-E. (1996) Yrkeskompetens och lärande i processoperatörers arbete. (Skill Requirements and Learning in Operator Work – The Case of Processing Industry). Stockholm: NUTEK.
- Ellström, P.-E., Gustavsson, B. & Larsson, S. (eds.) (1996). Livslångt lärande. Lund: Studentlitteratur.
- Ellström, P.-E. Rutin och reflektion: förutsättningar och hinder för lärande i dagligt arbete (s 142–179).
- Rönnqvist, D. & Thunborg, L. Personalutbildning – ett instrument för livslångt lärande? (s 180–202)
- Nilsson, B. Företagsutbildning – anpassning och/eller utveckling? (s 203–226).

- Davidson, B. & Svedin, P.-O. Lärande och automation: förutsättningar för lärande i modernt procesoperatörs arbete (s 227–254).
- Ellström, P.-E. & Gustavsson, M. Lärande produktion: erfarenheter från ett utvecklingsprogram för processoperatörer (s 255–281).
- Ellström, P.-E., Gustavsson, M. & Svedin, P.-O. (1996) Lärande i en temporär organisation. En studie av ett företagsinternt utvecklingsprogram för processoperatörer. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, LiU-PEK-R-196.
- Ellström, P.-E. & Kock, H. (1993) Kompetensutveckling i offentlig verksamhet. En kunskapsöversikt. Stockholm: Civildepartementet/Allmänna förlaget.
- Ellström, P.-E. & Nilsson, B. (1995) Personalutbildning i små- och medelstora företag – förutsättningar, strategier och effekter. Universitet i Linköping, Arbetsrapport. Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Ellström, P.-E., Rönnqvist, D. & Thunborg, C. (1994) Omvärld, verksamhet och förändrade kompetenskrav inom hälso- och sjukvården. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi LiU-PEK-R-175.
- Erasmie, T. (1985) Modeller för utvärdering av arbetarskyddsfondens utbildningsverksamhet. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 96.
- Erasmie, T. (1988) Arbetsmiljöutbildning inom byggbranschen: Mål – insats – effekt. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 123.
- Erasmie, T. & Bonnevier, H. (1988) Utvärdering av arbetsmiljöutbildning samt manual för utvärdering. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 124.
- Eriksson, K. & Holmer, J. (1988) Lackeringsprojektet. Cirkelutbildning för ny produktionsorganisation ... Högskolan i Halmstad, Rapporter från projektet Teknikförnyelse, personlighetsutveckling, företagsutveckling, nr 6.
- Eriksson, K. & Holmer, J. (1987) Ökad kundorderstyrning. Studiecirkeln som del i förändringsarbetet ... Högskolan i Halmstad, Rapporter från projektet Teknikförnyelse, personlighetsutveckling, företagsutveckling, nr 4.
- Erlandsson, A. (1980) Produktutveckling som utbildning. Genomförande och utvärdering av ett participationsinriktat arbetssätt för att öka kreativiteten inom ett industriföretag. Universitetet i Linköping, Rapporter från pedagogiska institutionen, 65.

- Forsberg, B. (1984) Utbildningsbehov och behovsanalys inom personaltutbildning. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 81.
- Forsberg, B. (1984) Isaberg AB: En pilotstudie med syfte att pröva en modell för behovsanalys samt att kartlägga och analysera fort- och vidareutbildningsbehov för företagets tekniker. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 91.
- Forsberg, B. (1985) Vad måste vi lära och varför? Redovisning av en intensiv fältstudie vid Lantmäteriet inom ramen för projektet "Strukturumvandling, arbetsmiljöförändringar och kunskapsbehov". Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 109.
- Forsberg, B. (1986) Visst kan vi! Och vad behöver vi kunna mera? Redovisning av en intensiv fältstudie vid FFV Elektronik AB inom ramen för projektet "Strukturumvandling, arbetsmiljöförändringar och kunskapsbehov". Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 113.
- Forslund, K. (1993) Professionell kompetens. Fyra essäer om inläring och utveckling för professionalitet. Linköping: Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 168.
- Fredriksson, L. (1980) Genomförande av försöksutbildning för lärare inom arbetsmarknadsutbildningen – ett led i probleminriktad utbildningsplanering. Malmö: Lärarhögskolan, Pedagogisk-psykologiska institutionen, Pedagogiska hjälpmedel 27.
- Gestrelus, K. (1984) Arbetsmarknadens strukturförändring och anställdas utbildning: En studie om försök till regional anpassning. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 488.
- Gestrelus, K. (1984) Utbildning och individuellt agerande vid hot om arbetslöshet – En studie om avvecklingen av Öresundsvarvet i Landskrona. Malmö: Lärarhögskolan.
- Gestrelus, K. (1984) Worklife transitions and the education/training of the employees – A case study. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 486.
- Gestrelus, K. (1985) Utbildningsbehov för ett näringsliv i omvandling. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 447.
- Gestrelus, K. (red.) (1989) Arbetsuppgifter, kompetenskrav, utvecklingsmöjligheter. Malmö: Lärarhögskolan.
- Gestrelus, K. (red.) (1989) Befattningsförändringar, kompetenskrav, utbildningsbehov. Malmö: Lärarhögskolan.

- Gestrelus, K. (1989) Pedagogiska strategier för den äldre arbetskraftens kompetensutveckling. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 646.
- Gestrelus, K. (1989) Developing the competencies for work: Educational strategies for the older labour force. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 655.
- Gran, B. & Nilsson, B. (1985) Skolans personalutbildning ur högskolans perspektiv: Enkätundersökningar. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 453.
- Gran, B. (1987) Fortbildning av personal inom barnomsorgen: Ettusen förskollärare, fritidspedagoger och barnskötare redovisar egna erfarenheter och önskemål. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 484.
- Gran, B. (1987) Fortbildning av personal inom barnomsorgen: Föreståndarnas erfarenheter och utbildningsbehov. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 483.
- Gran, B. (1985) Kommunalt perspektiv på skolans personalfortbildning: Intensivstudie av ett antal kommuner och skolor i södra Sverige. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 451.
- Gran, B. (1985) Är personalutbildning ett bra sätt att förbättra skolan? Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 443.
- Gransjö, B. & Öhlund, E. (1981) "Nu bedrivs forskning även i vårt arbete": ett samarbetsprojekt mellan högskola och studieförbund. Umeå Rapport/ Regionalstyrelsen i Umeå högskoleregion: 1981:4.
- Gustavsson, B. O., Arnetz, B. B. & Ellström, P. E. Informationsteknologins goda och onda cirklar. Om hälsa, kompetens och tjänstekvalitet vid IT-användning inom tjänsteverksamhet. Högskolan i Karlstad, Forskningsrapport 92:11.
- Helmstad, G. Arbetets betydelse och utbildningens funktion. 24 tekoarbetares upplevelser av sitt arbete och utbildningens funktion. Göteborgs universitet, 60-poängsuppsats från institutionen för pedagogik, Maj 1983.
- Helmstad, G. & Larsson, S. Föreställningar om utbildning: Intervjuer med lagerarbetare. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1985:9.

- Holm, K.I.M. (1991) Företagsutbildning: Tillvaratagande av de mänskliga resurserna? Lunds universitet, Pedagogiska institutionen. (diss.)
- Holmer, J. et.al. Working life, learning and adult education. Göteborgs universitet, Reports from Department of Education and Educational Research, 1992:2.
- Holmer, J. Högre utbildning för lågutbildade i industrin. Göteborgs universitet, Rapport från Pedagogiska institutionen, 1984:5.
- Holmer, J. Framtidsberedskap genom omvärldsutbildning. Göteborgs universitet, Rapporter från Institutionen för pedagogik 1994:10.
- Holmström, L.-G. & Lundmark, A. (1989) Uppdragsutbildning – en resurs för personalutbildning i företag och förvaltningar: En studie rörande intentioner och verksamhet vid AMU, komvux samt vissa studieförbund. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 86.
- Holmström, L.-G. (1984) Fortbildning av skolans personal i Uppsala högskoleregion. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 92.
- Hultman, G. & Carlson, G. (1980) Utbildning för skolledare före skolledareutbildningen. USU-projektet 4. Rapporter från pedagogiska institutionen. Universitetet i Linköping 52.
- Hultman, G. (1981) Organisationsutveckling genom ledarutbildning. Linköping Studies in Education 13 (diss.) Universitetet i Linköping, Pedagogiska institutionen.
- Hultman, G. (1986) Skolledare under påverkan: En studie av en ledarutbildning och dess effekter. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 106.
- Hultman, G. (1986) Skolledarutbildning och skolutveckling som lärarna ser det... En studie av organisationseffekter. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 105.
- Hultman, G. (1986) Visioner och ömsesidig status-quo: En ledarutbildnings funktion och process. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 104.
- Hultman, G., Gatel, A. & Hörberg, C. (1991) Utvärdering av fortbildning. Skolledares och lärares syn på kompletteringsfortbildningen inom E- och F-län (1989–1991). Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Hultman, G. (1980) Skolledare om skolledarutbildningen. En enkätstudie. USU-projektet 5. Universitetet i Linköping, Rapporter från pedagogiska institutionen 57.
- Johansson, B. Need of knowledge in nursing and demand for knowledge in nursing education. Reports from the institute of Education, University of Göteborg. (1980:01)

- Johansson, J. (1995) Kompetensutveckling i de små företagen. Luleå: Tekniska högskolan, Institutionen för arbetsvetenskap.
- Kjellberg, Y. (1985) Företagsintern utbildning för förändringsberedskap: En förstudie av utbildning för kollektivanställda och lägre tjänstemän mot bakgrund av uppdragsutbildning och förnyelsefonder. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 455.
- Klasson, A. & Nyrinder, B. (1994) Lärande och förändring: Exempel från plastindustrin. Linköping: Vuxenutbildarcentrum.
- Klasson, A., Nyrinder, B., Hultman, G. & Lundin, U. (1993) To establish workplace learning processes. Methods & strategies. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Kompetensutveckling: en utmaning: delbetänkande av Kompetensutredningen. Stockholm, 1991 (SOU 1991:56).
- Kunskap för utveckling: betänkande/ av Utredningen om kunskapsbildning i arbetslivet. Stockholm, 1994 (SOU 1994: 48).
- Larsson, S. & Thång, P.O. Arbetets betydelse och utbildningens funktion: En empirisk studie av sjukvårdsbiträdens syn på arbete och utbildning. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1985:3.
- Larsson, S., Alexandersson, C., Helmstad, G. & Thång, P-O. (1986) Arbetsupplevelse och utbildningssyn hos icke facklärd. Göteborg Studies in Educational Sciences 57. Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Larsson, S. (1986) Arbetsorganisationen som studiehinder – icke facklärd och vuxenutbildning. I Abrahamsson, K. & Rubenson, K. (red.) Den nya utbildningsklyftan – 90-talets utmaning, s 80–93 Stockholm: Liber Utbildningsförlaget.
- Larsson, S. & Thång, P-O. Arbetets betydelse och utbildningens funktion. En empirisk studie av sjukvårdsbiträdens syn på arbete och utbildning. Göteborgs universitet, Rapporter från institutionen för pedagogik, 1985:03.
- Livslångt lärande i arbetslivet – Steg på vägen mot ett kunskapssamhälle: ett diskussionsunderlag: rapport från en expertgrupp till Kommittén om ett nationellt kunskapslyft för vuxna. Stockholm, 1996. (SOU 1996:164)
- Lundmark, A. & Söderström, M. (1987) Personalutbildning och ekonomi: Redovisning av en undersökning inom ramen för projektet ”Strukturomvandling, arbetsmiljöförändringar och kunskapsbehov”. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 129.

- Lundmark, A. & Söderström, M. (1989) The economics of training and personell development in organizations – an empirical study of a conceptual framework. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Uppsala Reports on Education 28.
- Lundmark, A. (1996) Pedagogisk utbildning för utländska lärare: en studie av utländska lärares behov av kompetensutveckling och stöd för lärarbetet. Uppsala universitet, Rapportserie från enheten för utveckling och utvärdering 2.
- Löfberg, A. (1988) Arbetsplatsen som lärmiljö. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Löfberg, A. (1987) Förstudie till ett forskningsprojekt rörande villkor för lärande i arbetslivet. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Löfberg, A. (1987) Kunskapsbildningens villkor och det egna arbetet: En undersökning av en strategi för databildning. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Löfberg, A. (1985) Regionala skyddsombud som pedagoger: Ett sätt att aktivera lokala skyddsombud inom Byggarbetsförbundet. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Martinsson, G. Lärarskicklighet: bedömningsgrunder i vårdutbildningen. Mölndal: Institutionen för vårdlärarutbildning. Göteborgs universitet. Vårdpedagogik, omvårdnad: 1996:4.
- Mattson, P. Generativt lärande: En miljöpedagogisk studie av kunskapsintensiva industriföretag 1991–1993. Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet 1995: 77. (diss.)
- Mattsson, P. (1990) Introduktion på Volvo Torslandaverken sommaren 1990 – synpunkter från anställda. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Mideklint, L. (1986) A system of educational design for employer-sponsored education. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 108, (licentiatarbete).
- Nilsson, P.-G. & Henricson, M. (1987) Strategisk kompetens- och personalutveckling: Teoretiska ramar. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter 83.
- Nitzler, R. & Landström, I. (1994) Folkbildning för arbetsmarknaden: Från baskurs och rockskola till starta eget – deltagarens upplevelse av utbildningen. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Arbetsrapport 105.

- Nyrinder, B. (1992) Utbildning – värde och villkor. En intervjuundersökning bland tjänstemän om vuxenutbildning, personalutbildning och lärande. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 158.
- Ohlsson, J. (1996) Kollektivt lärande: lärande i arbetsgrupper inom barnomsorgen. Stockholms universitet, Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen 75.
- Palm, P.-O. & Sällström, B. (1980) Lärarattityder till undervisning vid arbetsmarknadsutbildning och gymnasieskola. Umeå universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogiska rapporter 74.
- Petersson, B. & Thång, P.O. Möjlighet att lära: ett arbetslivspedagogiskt projekt om lärande och utbildning för ett näringsliv i omvandling. Göteborgs universitet, Institutionen för pedagogik, rapport 1996:01.
- Petersson, B. Gemensamt lärande – Fackliga studiers pedagogik. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:17.
- Petersson, B. Gemensamt lärande – Fem utvecklingsarbeten. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:19.
- Petersson, B. Gemensamt lärande – Fyra studieinventeringar. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:18.
- Petersson, B. Gemensamt lärande – Metallindustriarbetares lärande och utbildning: Slutrapport från MALU-projektet. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:16.
- Petersson, B. Gemensamt lärande – Samtal med bilmekaniker. Göteborgs universitet, Rapport från Institutionen för pedagogik, 1990:20.
- Petersson, O. Utbildares syn på lärandets innehåll. Artikulering av ett kunskapsintresse samt en studie av lärandet i arbetslivet. Göteborgs universitet, Publikationer från institutionen för pedagogik. 1984:03.
- Rönnqvist, D. & Ellström, P.-E. (1992) Lärandehierarkin: En studie av anställdas möjligheter till kompetensutveckling inom sjukvården. Universitetet i Linköping, Arbetsrapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 35.
- Rönnqvist, D. (1992) Anställdas möjligheter till kompetensutveckling: En studie av olika personalkategorier inom sjukvården. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 161.
- Sköld, M. & Granström, L. & Karlsson, H. (1983) Arbete – utbildning – kunskap. (4 delar) Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, ALP-texter.
- Sköld, S. (1987) FAL – Fortbildning i administration för läkare: Studie av ett personalutvecklingsprojekt. Uppsala Studies in Education 26. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 25)

- Söderström, M. (1990) Det svårfångade kompetensbegreppet. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 94.
- Söderström, M. (1981) Personalutveckling i arbetslivet och återkommande utbildning: några problem och utvecklingsmöjligheter. Uppsala universitet. Uppsala studies in education: 17.
- Targama, A. (1982) Utbildning och lärande i arbetslivet: några framtidsperspektiv. Köpenhamn: Sekretariatet för nordiskt kulturellt samarbete.
- Utbildning för arbetslivet: betänkande/av kommittén för arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning – (KAFU) Stockholm, 1983 (SOU 1983: 22).
- Utredningen om kunskapsbildning i arbetslivet, kunskap för utveckling. Stockholm, 1994 (SOU 1994:48).

Organisation – om arbetslivets organisation

- Apelmo, P. (1993) Utveckling i skola och kommun. Skiftinge rektorsområde och Skiftinge kommunalförvaltning, Eskilstuna kommun. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik 167.
- Berg, G. (1984) Skolans arbetsorganisation som problemområde. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 84.
- Brettell, L. (1985) En skolas arbetsorganisation. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 105.
- Carlsson, B. & Lindberg-Sand, Å. (red.) (1994) Det sitter i väggarna: kulturella föreställningar i vård och vårdutbildning. Kalmar läns vårdhögskola.
- Gestrelus, K. (1982) Ett forskningsprojekt angående näringslivets strukturomvandling och behovet av vuxenutbildning. Malmö, Lärarhögskolan, Särtryck och småtryck från pedagogisk-psykologiska institutionen 439.
- Lindskog, E. (1985) Arbetsorganisation vid en högstadieskola. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 104.
- Lindskog, E. (1986) Schemaläggning som arbetsorganisatoriskt verktyg. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 120.
- Ljunggren, C. (1991) Skolledning och mikropolitisk handling – en teordiskussion om gymnasieskolans styrning och ledning. Uppsala

- universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 98.
- Milsta, M. (1994) Målstyrning och mellancheferers arbete – hierarki, delaktighet och tillfälligheternas spel. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 40. (diss.)
- Nytell, U. (1989) Styrstrukturer, ledning och kompetens inom Posten. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 143.
- Söderström, M. Några synpunkter på forskning om skolan som arbetsorganisation. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 90.
- Söderström, M. (1996) Hur lär organisationer? : en diskussion om det organisatoriska lärandets nyckelfrågor. Solna: Arbetslivsinstitutet, L-programmet.
- Vallberg, A.-C. (1988) Vuxna ledare och ledda i förskolan: Ett oftast kvinnligt ledarskap i interaktion med en kvinno- (och barn-) dominerad organisation. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 499.
- Yttergren, M. (1986) Arbetsorganisation och styrkällor. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 115.

Förändringsarbete – om förändringar i arbetslivet

- Berg, K. (1991) Förändringsarbete inom Förvaltningen – en praxispedagogisk ansats. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 65)
- Brunnberg, H. (1992) Under förändring: Människor i skatteförvaltningen inför en ny organisation. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen, Seminariet om miljöpedagogik och kunskapsbildning.
- Bäcklund, A.-K., Gestrelus, K., Kjellberg, Y. & Sederblad, P. (1987) Personalutveckling eller avveckling – En primärrapport om förändring i arbete, organisation och utvecklingsmöjligheter för tjänstemän i fem företag. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Pedagogisk-psykologiska problem 481.
- Edvardsson Stiwne, E. (1997) Förändringsprocesser i kommunala organisationer. En studie av organisering och meningsskapande i två

- förvaltningar. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education and Psychology 52.
- Ellström, P.-E. (1984) Beyond organization development (OD): Outlines of a participative self-regenerative model of change. Universitetet i Linköping, Rapport från Institutionen för pedagogik och psykologi 85.
- Ellström, P.-E. (1984) Rationality, anarchy and the planning of change in educational organizations: A study of problem solving and planning of change in small workgroups. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 22. (diss.)
- Engquist, A. (1990) Utvecklingssamtal som förändringsinstrument: Teoretisk och empirisk analys. Uppsala Studies in Education 36. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 30)
- Granberg, O. (1996) Lärande i organisationer: professionella yrkesutövares strategier vid organisatorisk förändring. Stockholms universitet, Doktorsavhandlingar från Pedagogiska institutionen 83.
- Hultman, G. & Klasson, A. (1995) Förändringens dynamik. En problematisering av förändringsprocesser, delaktighet och lärande. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Hultman, G., Klasson, A. & Nyrinder, B. (1993) Förändringsarbete i små företag. En studie av förändringsprocesser, delaktighet och lärande. Universitetet i Linköping, Institutionen för pedagogik och psykologi.
- Hultqvist, E. & Ullman, A. (1991) De plåtslagarna! De plåtslagarna! – Om arbetsmiljöreformer, förändringsarbete och yrkeskulturer. Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Övriga rapporter 5.
- Larsson, I. m.fl. (1987) Utvecklingen av skolan som arbetsorganisation. Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 74.
- Larsson, I. (1986) Skolutveckling genom resurspersoner. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 116.
- Lindström, K. (1992) Decentralisering till basenhetsorganisation: Resultat och effekter av förändringsarbete inom Kopparbergs läns landsting. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 168.
- Löfgren, V.-A. & Wallström, M. (1985) SSAB-modellen – en jämförande studie i metoder för att lösa övertalighet. Malmö: Lärarhögskolan, Institutionen för pedagogik och specialmetodik, Särtryck och småtryck 517.

- Nytell, U. (1986) En arbetsorganisation i utveckling. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 112.
- Nytell, U. (1987) Från bankkunskap till kunskapsbank. Uppsala universitet, Arbetsrapporter från Pedagogiska institutionen 126.
- Olofsson, J. (1991) Rationaliseringsideologi, arbetsmarknadspolitik och utbildning. Lunds universitet, Ekonomisk-historiska institutionen.
- Ström, P. (1991) Organisationsförändring i hemtjänsten: Ett försök att förändra organisationen tillsammans med personalen. Lunds universitet, Pedagogiska rapporter från Pedagogiska institutionen 59.
- Söderström, M. (1988) Det strategiska utmaningen! Slutrapport från projektet "Strukturumvandling, kunskapsbehov och arbetsmiljöförändring". Uppsala universitet, Pedagogiska institutionen, Pedagogisk forskning i Uppsala 82.
- Ullman, A. (1992) De plåtslagarna! De plåtslagarna! Högskolan för lärarutbildning i Stockholm, Institutionen för pedagogik, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi 4.
- Winter, H.A. (1989) Anställdas deltagande i organisationsutveckling: En teoretisk och empirisk analys av förutsättningarna för participation. Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköping Studies in Education 25. (diss.)
- Ögren, T. (1989) Organisationens svar: Svarmönster, strategier och lärande vid personalminskning/nyorientering. Stockholms universitet, Pedagogiska institutionen. (diss. 59)

22 Vuxenpedagogik – internationell utblick

- Alheit, P. & Tippelt, R. (1994) (Symposium 14 Neue Forschungstendenzen in der Europäischen Erwachsenenbildung. pp 367–383.
- Barr, J. & Birke, L. (1994) Women, Science, and Adult Education. Towards a Feminist Curriculum? i *Women's Studies International Forum* (5), pp 473–483.
- Belanger, P. (1994) Lifelong Learning: The Dialectics of Lifelong Educations. i *International Review of education*, vol 40, (3–5) pp 353–381.
- Blundell, S. (1992) Gender and the Curriculum of Adult Education, i *International Journal of Lifelong Education*, vol 11. (3) pp 199–216.
- Brian, L. et al. (1994) The Relationship between Andragogical and Pedagogical orientations and the implications for adult learning. i *Adult Education Quarterly*, 44 pp 187–200.
- Connely, B. (1992) A critical overview of the sociology of adult education. i *International Journal of Lifelong Learning*, vol 11 (3) pp 235–253.
- Courtenay, B.C. (1994) Are Psychological Models of Adult Development still important for the Practice of Adult Education? i *Adult Education Quarterly*, 44, (3) pp 145–153.
- Courtney, S. (1992) *Why Adults Learn. Towards a Theory of Participation in Adult Education.* London: Routledge.
- Cross, K. P. (1981) *Adults as learners. Increasing participation and facilitating learning.* San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Davidson, N. & Worsham, T. (1992) *Enhancing Thinking Through Cooperative Learning.* New York: Teachers College Press. Columbia University.
- Glastra, F. & Kats, E. (1992) Adult education as Intercultural Communication i Hake, B. J. & Marriott, S. (eds.) *Adult Education between Cultures.* No. 2.
- Henry, G. T. & Basile, K. C. (1994) Understanding the Decision to Participate in Formal Adult Education. i *Adult Education Quarterly*, vol. 44 (2) pp 64–82.
- Holford, J. (1995) Why Social Movements Matter: Adult Education Theory, Cognitive Praxis, and the Creation of Knowledge. i *Adult Education Quarterly*, vol. 45 (2) pp 95–111.

- Jarvis, P. *Pedagogy, Andragogy and Professional Education: Paper to International Conference on Training and Professional Development i Adult and Continuing Education*. Wadham College, Oxford, 13–15 sept, 1993.
- Johnson, D., Johnson, R. & Smith, K. (1991) *Cooperative Learning: Increasing College Faculty Instructional Productivity*. i ASHE ERIC Higher Education Report No 4. Washington, DC: George Washington University, School of Education and Human Development.
- Knox, A. (ed.) (1987) *World Perspective On Adult Education*. University of Wisconsin, USA.
- Mader, W. (ed.) (1992) *Adult education in the Federal Republic of Germany: Scholarly approaches and professional practice*. Vancouver: Centre for continuing education, The University of British Columbia.
- Merriam, S. B. & Caffarella, R. S. (1991) *Learning in adulthood. A Comprehensive guide*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Pastuović, N. (1995) *The science(s) of adult education*. i *International Journal of Lifelong Education*, vol. 14 (4) pp 273–291.
- Peters, J. M., Jarvis, P. and Associates. (1991) *Adult Education. Evolution and achievements in a developing field of study*. San Francisco, Oxford: Jossey-Bass Publishers.
- Ramsden, P. (1995) *Learning to teach in higher education*. London: Routledge.
- Sinnott, J. D. (1994) *Interdisciplinary Handbook of Adult Lifespan Learning*. London, Greenwood Press.
- Berg, C. A. Et al. *Adult Age Differences in Cognitive Strategies: Adaptive are Deficient*. pp 383–384.
- Cavanaugh, J. C. & McGuire, L. C. *Chaos Theory as a Framework for Understanding Lifespan Learning* pp 3–21.
- Johnson, L. *The Future Impact of the Communication Revolution* pp 22–30.
- Kramer, D. A. & Weizhen, T. B. *The Educated Adult in Today's World: Wisdom and the Mature Learner* pp 31–50.
- Maciucă, L. V. Basseches, M. & Lipson, A. *Exploring Adult Learning from Learners Perspectives* pp 249–269.
- Merriam, S. B. *Learning and Life Experience: The Connection in Adulthood* pp 74–89.
- Millis, B., Merriam, S. B. & Cafarella, R. S., Davidson, N. & Cotell, P. *Cooperative Learning* pp 105–119.
- Sinnott, J. D. *New Science Models for Teaching as a Dialogue with Reality* pp 90–104.
- Sinnott, J. D. *The Relationship of Postformal Thought, Adult Learning, and Lifespan Development* pp 105–119.

- Tennant, M. (1990) Life-span development psychology and adult learning. i *International Journal of Lifelong Education*. 9(3), pp 223–236.
- Tuijnman, A. C. (ed.) (1996) *International encyclopedia of adult education and training*. 2nd Ed. Pergamon.
- Usher, R., Bryant, I. & Johnston R. (1997) *Adult education and the postmodern challenge. Learning beyond the limits*. London: Routledge.
- Wadlington, E. (1995) Basing Early Childhood Teacher Education on Adult Education Principles. i *Yong Children*. (4) pp 76–80.
- Yamada, M. (1994) Adult's Self-Directed Learning of the Care of of the Elderly and Communicative Intergenerational Relationships i *Educational Gerontology* 20: pp 511–520.